

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Vývoj a současnost právní úpravy rozvodu v českém a rakouském právu

Progress and present of divorce regulations in Czech and Austrian law

Doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.

Mgr. Lenka Procházková

leden 2012

Prohlašuji, že jsem předloženou rigorózní práci vypracovala samostatně za použití řádně ocitovaných zdrojů a literatury a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23. ledna 2012

Mgr. Lenka Procházková

OBSAH

1. ÚVOD.....	1
2. HISTORICKÝ PŘEHLED	4
2.1 Vývoj českého a rakouského práva v raném středověku	4
2.2 Exkurz do středověkého církevního práva.....	5
2.3 Rozvod a rozluka v období reformace	7
2.5 Všeobecný občanský zákoník	8
2.6 Rakouské rozvodové právo od roku 1918	12
2.7 Československé rozvodové právo za tzv. 1. republiky.....	14
2.8 Rozvodové právo za Protektorátu Čechy a Morava	23
2.9 Vývoj rozvodu v Čechách po II. světové válce	24
2.9.1 Zákon o právu rodinném.....	24
2.9.2 Zákon o rodině	29
2.10 Shrnutí vývoje rozvodového práva na území Čech a Rakouska.....	30
3. DŮVODY ROZVODU.....	33
3.1 Obecně k úpravám rozvodu manželství.....	33
3.2 Kvalifikovaný rozvrat podle zákona o rodině.....	35
3.2.1 Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu.....	38
3.2.2 Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu.....	41
3.2.3 Ztížený rozvod	46
3.3 Současná rakouská právní úprava rozvodu	49
3.3.1 Rozvod kvůli těžkému prohřešku	51
3.3.2 Rozvod z ostatních důvodů podle § 50 – 52 EheG.....	58
3.3.3 Rozvod na základě zrušení domácího společenství (§ 55 EheG)	61
3.3.4 Rozvod po dohodě (§ 55a EheG).....	63
3.4 Porovnání rozvodových důvodů v českém a rakouském právu.....	67
4. KLAUZULE TVRDOSTI	71
4.1 Klausule podle zákona o rodině.....	71
4.2 Klausule tvrdosti podle EheG.....	72
4.3 Srovnání klauzule tvrdosti v českém a rakouském právu.....	73
5. ÚPRAVA POMĚRŮ K NEZLETILÉMU DÍTĚTI PRO DOBU PO ROZVODU	
75	
5.1 Svěřování do výchovy a určení výživného podle zákona o rodině.....	75
5.2 Rakouská právní úprava.....	80
5.2.1 Společná péče obou rodičů a částečná výhradní péče jednoho rodiče	81
5.2.2 Výhradní péče jednoho z rodičů	83
5.2.3 Výživné	84
5.2.4 Exkurz do zálohovaného výživného	85
5.3 Mezinárodní únosy dětí	87
5.4 Porovnání úpravy poměrů nezletilých dětí v ČR a Rakousku	89
6. ŘÍZENÍ O ROZVOD MANŽELSTVÍ	92
6.1 Rozvodové řízení v České republice	92
6.2 Rozvodové řízení v Rakousku	94
6.2.1 Sporné rozvodové řízení	95
6.2.2 Nesporné rozvodové řízení	96
6.3 Komparace českého a rakouského rozvodového řízení.....	97
6.4 Příslušnost soudů v rozvodovém řízení podle mezinárodního práva a práva EU. 99	

7. POROVNÁNÍ ROZVODOVOSTI V ČR A RAKOUSKU	103
8. ZÁVĚR	105
9. RESUMÉ	110
10. ABSTRACT.....	112
11. PŘÍLOHY	114
12. SEZNAM LITERATURY	116
13. KLÍČOVÁ SLOVA	121

1. ÚVOD

Rozvod manželství představuje dnes v mnoha státech jediný způsob zánik manželství za života obou manželů. Aby mohlo být manželství rozvedeno, musí být nejprve uzavřeno. Ve svém okolí neznám ženu či dívku, která by se nechtěla vdávat. Ne však tak muži. V převážné míře nejen oni, ale i některé ženy, upřednostňují dnes žití „na psí knížku“ před uzavřením manželství. Oddací list není přece potřebný pro společné bydlení nebo proto, aby muž a žena mohli mít dítě. Nedostatek financí je častým důvodem, proč se v dnešní době milující lidé vyhýbají uzavření sňatku. Tento důvod však nemusí být pravdivý. Většinou se za pravdou skrývá obava ze ztráty osobní svobody a / nebo strach ze závazného slibu či nedůvěra v to, že by manželství mohlo šťastně a spokojeně trvat až do smrti obou manželů. Při současné téměř 50ti procentní rozvodovosti zná každý někoho ve svém okolí, jehož manželství se rozpadlo a jen pouhá představa, že by měl projít rozvodem a všemi útrapami, které s ním souvisí, ho od uzavření manželství odrazuje.

Avšak ti odváznější, zamilovanější nebo konzervativnější z nás, kteří si potrpí na dodržování tradic, manželství uzavřou. Ne každé manželství je za svého trvání idylické. Manželství ovlivňují zejména vztahy v rodině, ekonomická situace, obecné společenské smýšlení, ale i jiné okolnosti mohou mít vliv na kvalitu a délku manželství. Manželství, jakožto mezilidský vztah, prochází určitým vývojem a během své existence čelí různým překážkám a nástrahám. Někdy manželé dojdou k závěru, že se k sobě nehodí, ale nestačili to včas zjistit. Někdy jsou si toho vědomi, ale do manželství vstupují s nadějí, že se ten druhý změní. Vyskytnou-li se během manželství neshody a spory, záleží na partnerech, jak je vyřeší. Častokrát se stává, že první okamžiky okouzlení po svatbě pominou a vztah manželů se stává rutinou, zevšední, až dojde mezi manžely k naprostému odcizení, které mnohdy bývá umocněné ztrátou citu, hádkami, nezájmem či lhostejností ze strany druhého manžela. Nepovede-li se manželům najít východisko z této situace, mají nakročeno k rozvodu. Než však jeden z manželů podá žádost o rozvod, předchází tomu dlouhé rozhodování.

Rozvod je jednou nejtěžších situací v lidském životě, představuje podstatnou změnu nejen v životě manželů, ale i celé rodiny. Na rozdíl od svatby je rozvedení manželství dlouhodobější záležitost. Rozvod se netýká jen právního statusu rozvádějících se manželů, vždy se musí vyřešit i záležitosti týkajících se nezletilých dětí, ale i další otázky související s rozvodem, např. společné jmění manželů, bydlení manželů po rozvodu.

Předmětem mé rigorózní práce je vývoj a současnost právní úpravy rozvodu v České republice v porovnání s právní úpravou Rakouska. Obě země mají společné zvyklosti a kulturní a historicko-právní tradici. Česká republika a Rakousko jsou země kontinentálního typu právní kultury, jsou si blízké nejen z geografického hlediska svou polohou, sociálním prostředím, ale pojí je i dlouhá společná historie a společný historický vývoj právních norem, a to především v období od 16. do počátku 20. století, kdy byly české země součástí rakouské monarchie.

V otázkách rozvodu se právní řády obou zemí značně liší, ale lze najít i podobné instituty. Mou snahou bude rozebrat, vylíčit a porovnat jednotlivé důvody a varianty rozvodu, jakož i některé další otázky související s rozvodem – v mé práci se zaměřím i na srovnání úpravy poměrů nezletilých dětí při rozvodu, na procesně-právní úpravu rozvodu, legislativu Evropské unie v otázkách rozvodu, ale i na porovnání rozvodovosti v obou zemích. Má rigorózní práce má být historicko-komparativní studií, budu se zabývat nejen platnou právní úpravou rozvodu obou zemí, ale i historickým vývojem zániku manželství. Domnívám se, že právě komparací vývoje rozvodu v české a rakouské právní úpravě lze zodpovědět otázku, proč v obou zemích, přes společnou historii, je dnes institut rozvodu upraven poměrně odlišně s málo podobnostmi. Cílem mé práce je vystihnout rozdíly a najít shody úpravy rozvodu v českém zákoně o rodině a v rakouském manželském zákonu, a to jak po stránce hmotně-právní, tak procesně-právní.

Podle údajů statistiky je, jak v České republice, tak v Rakousku, rozvedeno každé druhé manželství. I v tomto jsou si oba státy podobné, navíc rozvodovost v obou zemích rok od roku stále mírně stoupá, proto si trůfám tvrdit, že téma rozvodu je v dnešní době stále aktuální.

Důvodem komparace české právní úpravy rozvodu s rakouskou právní úpravou je kromě shora již zmíněného blízkého zeměpisného určení, podobného sociálního

prostředí, hlavně historická spřízněnost a společný vývoj právních norem. Téměř po 400 let byly začleněny české země do rakouského soustátí pod vedením Habsburků. Rakouské právo platilo tehdy v celé habsburské monarchii, tedy i na území Čech. Jistý vliv mělo i po vzniku samostatného Československa, jelikož rakouské občanské právo bylo převzato recepční normou do československého právního řádu a postupně bylo novelizováno tak, aby odpovídalo nově vzniklým poměrům na našem území. Ještě na počátku minulého století byla právní úprava zániku manželství pro oba státy upravena Všeobecným rakouským zákoníkem, hned krátce po vzniku těchto samostatných států se vývoj zákonodárství obou států ubíral jinou cestou, ať už pod vlivem společenských podmínek tehdejší doby požadujíc změnu v právním řádu samostatného československého státu či přijetím německého zákonodárství v Rakousku před začátkem druhé světové války. Společné jim je to, že rozvod manželství bez ohledu na náboženské vyznání byl zaveden v obou zemích až po zániku habsburského soustátí.

Díky společnému historickému i právnímu vývoji se domnívám, že obě země jsou si dnes v mnoha směrech a v ohledu na mentalitu svých občanů stále blízké. To mě právě vedlo k výběru tématu rigorózní práce.

2. HISTORICKÝ PŘEHLED

2.1 Vývoj českého a rakouského práva v raném středověku

Na území středověkých rakouských zemí se vyvinulo několik forem soužití muže a ženy, z nichž dvě formy ve většině převažovaly. Jednalo se o soužití charakterizující dnešní manželství (tzv. „Muntehe“¹) a o soužití manželství podobnému („Friedelehe“²). Muntehe znamenalo přechod ženy z poručenství otce do poručenství svého manžela. Takovéto manželství vznikalo smlouvou uzavřenou mezi budoucím manželem a příbuzenstvem budoucí manželky. K jeho zániku docházelo dvoustrannou dohodou mezi manželem a manželčíným příbuzenstvím. Výjimkou nebylo ani zapuzení ženy mužem, pokud např. žena byla neplodná. Soužití muže a ženy nazývajících se Friedelehe dostalo svůj název od slova „frilla“ či „fridlla“ znamenající milenku či přítelkyni. Jednalo se o volný svazek založený dohodou mezi mužem a ženou. Žena nebyla v poručenství svého muže. Friedelehe zanikalo jednoduše pouhým výslovným zrušením ze strany muže.

Teprve od 9. století nastává odklon od práva zrušení manželství, které dovolovalo po zrušení předchozího manželství uzavření manželství nového. Církevní zásada, že platně uzavřené manželství mezi křesťany je zrušitelné jen smrtí jednoho z nich, našla pozvolna své místo i ve světském právu. Výlučné přidělení zákonodárství a soudní pravomoci nad manželstvím církvi ve vrcholném středověku pevně zakotvilo zásadu absolutní nezrušitelnosti platně uzavřeného manželství.

Manželské právo od počátku formování se českého státu z doby Přemyslovců stálo pod vlivem církve, která obecně uznávala zásadu monogamie a nerozlučitelnosti za života manželů. Prvním českým významným právním dokumentem v oblasti manželství byla Břetislavova dekreta z roku 1039. Dekreta požadovala ke vzniku

¹ Putzer P.: Rechtsgeschichte II, str. 34

² tamtéž

manželství slavnostní přivolení před církví³. Už tehdy rozhodovaly o manželských sporech a stíhání cizoložství žen církevní soudy. Nedodržování pravidel podle Dekretů sankcionoval kníže nejvyššími tresty, např. *„Jestliže by však manželka svým mužem nebo muž manželkou opovrhli a svár mezi nimi vzplanul do roztržky, přeji si, aby ten rušitel manželství, který by se nechtěl vrátit k předešlému svazku právně uzavřenému, nebyl uváděn podle řádu naší země do otroctví, nýbrž spíše, jak neoblomně káže naše nezměnitelné rozhodnutí, budiž odveden, ať je to jakákoliv osoba, do Uher a nesmí se žádnými penězi vykoupiti nebo do naší země vrátiti, aby se hlízami jedné ovečky nenakazil celý ovčinec Kristův.“*⁴

2.2 Exkurz do středověkého církevního práva

I dále ve středověku měla církev ve střední Evropě nemalý vliv na uzavírání manželství. Osoby jiného než křesťanského vyznání rovněž mohly uzavřít manželství, ovšem pouze osoby křtěné mohly vstoupit do manželství, jež církev považovala za posvátné a nerozlučitelné. V neposlední řadě vyžadovalo kanonické právo zásadu monogamie. Kanonické právo připouštělo rozvod. Manželé nemuseli žít pod jednou střechou, mohli mít oddělené bydliště a byli osvobozeni od manželských povinností, avšak manželství formálně trvalo i nadále, což pro manžele znamenalo vyloučení možnosti uzavřít v budoucnu manželství nové. Rozvod, který církevní právo dovolovalo, vyžadoval nákladný soudní proces a především u poddaných prakticky nepřicházel v úvahu. Těm pak nezbývalo nic jiného, než se za spory a neklid v manželství odškodňovat cizoložstvím nebo opuštěním společné domácnosti. Manželství tak sice nezanikalo, ale pokud se po odchodu od svého manželského protějšku usadili v jiném kraji, oženili se tam zkrátka znovu, poněvadž o jejich dřívějším manželství nikdo neměl zdání⁵. Značně to usnadňovala i tehdejší nedostatečná evidence osobního stavu.

³ Veselá R. a kol.: Vývoj rodinného práva do roku 1938, str. 3

⁴ Knoll V., Schelle K., Vojáček L.: České právní dějiny, str. 149

⁵ Klabouch J.: Manželství a rodina v minulosti, str. 86

Výjimka se připouštěla u nekřesťanských manželství v případě, kdy jeden z manželů přistoupil ke křesťanství, a bylo možné předpokládat, že druhý manžel ohrozí jeho náboženský život⁶. U takovýchto manželství právo povolovalo na základě Paulina privilegia rozluku ve prospěch manžela-křesťana. Další výjimka rozluky manželství mohla nastat za situace, kdy manželství katolíků bylo rozlučitelné, pokud manželé spolu dosud neobcovali⁷. Tato podmínka se prokazovala velmi těžce, jelikož šlo o intimní okolnost, která mohla být známa pouze manželům samotným. Pokud manželé ještě nevykonali soulož, bylo možné manželství rozloučit buď vstupem manžela či manželky do kláštera nebo papežskou výjimkou (dispens)⁸.

Manželské spory nadále rozhodovaly církevní soudy, převážně se jednalo o soudy katolické, které při dokazování využívaly ordály. Často docházelo k případům dvojího manželství (bigamii), která byla velice přísně trestána, zpravidla hrdelními tresty. Od 15. století mohly rovněž soudit i kališnické konsistoře⁹. Nejčastější spory se týkaly nedodržení manželského slibu, spory o neplatnost manželství nebo rozvody.

Tridentský koncil, konaný v letech 1545 až 1563, potvrdil a zpřísnil formální pravidla při uzavírání manželství. Stanovil, že manželství je uzavíráno za přítomnosti faráře a dvou či třech svědků. Snažil se tím zabránit ohrožení principu monogamie a předejít tak dřívější praxi, kdy manželství bylo často uzavíráno tajně (tzv. klandestinní manželství) a nastávající manžel či manželka mnohdy ani nemohl/a tušit, že druhý z manželů vlastně nevstupuje do manželství poprvé. O těchto tajných a světských sňatcích rozhodovaly církevní soudy. Avšak uznal-li soud existenci tohoto tajného sňatku, dal příkaz k sňatku veřejnému, tedy církevnímu¹⁰. Tridentským koncilem byly tajné sňatky definitivně zakázány. Pokud i tak muž a žena vstoupili do manželství bez přítomnosti svědků nebo faráře, byla taková manželství na základě Dogmatického dekretu o svátosti manželství (přijátého Tridentským koncilem 11. listopadu 1563) považována za neplatná¹¹.

Katolická církev přísně zakazovala sňatek křesťana s nekřesťanem. Podobně tak určovalo i manželské židovské právo, které rovněž souviselo s názory náboženskými.

⁶ Klabouch J.: Manželství a rodina v minulosti, str. 67

⁷ Veselá R. a kol.: Rodina a rodinné právo, historie, současnost a perspektivy, str. 61

⁸ Knoll V., Schelle K., Vojáček L.: České právní dějiny, str. 150

⁹ Veselá R. a kol.: Rodina a rodinné právo, historie, současnost a perspektivy, str. 67

¹⁰ Knoll V., Schelle K., Vojáček L.: České právní dějiny, str. 150

¹¹ Hrdina I. A.: REVUE 11 3/1998 – Tridentský koncil Tametsi (citováno dne 25. 6. 2011). Dostupný z: <http://spcp.prf.cuni.cz/11/tri.htm>

Rozvod od stolu a lože židovské právo neznalo. Manželství židů mohlo zaniknout i za života obou manželů, a to rozlukou. Na rozdíl od kanonického práva nebylo zapotřebí procesu, stačilo pouze, pokud muž vydal ženě tzv. propouštěcí list¹², jehož požadavky stanovil Talmud.

2.3 Rozvod a rozluka v období reformace

Koncepce rozvodu manželství vycházela na v raném novověku z reformace, která popírala charakter posvátnosti církevního manželství. Pozemský model manželství opět předvídal možnost rozlučitelnosti manželství a případnou možnost uzavřít v budoucnu další manželství. Tzv. „přísný směr“ protestantství připouštěl rozvod jen z určitých zvláště nutných důvodů, jakými byly např. nevěra nebo odepření společného soužití. Oproti tomu „mírný směr“ protestantství uznával de facto jakékoli příčiny pro rozvod manželství. V praxi se nakonec uplatnila teorie „přísnějšího směru“.

Představitelé reformace v českých zemích, husité, ač sice dodržovali veškeré zásady církevního práva, dosti neformálně připouštěli rozvod od stolu a lože. Zda ale připouštěli i rozluku, o tom se historické prameny nedochovaly¹³.

Příslušníci jednoty bratrské nepovažovali manželství za nerozlučitelné. Rozluku manželství povolovali jen z důvodu cizoložství nebo pro neshody ve víře¹⁴.

V rakouských zemích, které stály pod silným vlivem církve i v otázkách uzavírání a zániku manželství, v období reformace pronikaly myšlenky německého reformátora Martina Luthera, který byl proti jakémukoli omezování manželství a prohlásil je za přirozenou potřebu lidí. Luteráni tolerovali rozlučitelnost manželství, ba dokonce připouštěli uzavření sňatku nového. Manželství pojímali jako čistě vnější, tělesný a společenský svazek muže a ženy, který s náboženskou vírou nemá co dělat¹⁵. Nutno podotknout, že vliv tohoto protestantského směru nebyl na území tehdejší rakouské monarchie značný.

¹² Klabouch J.: Manželství a rodina v minulosti, str. 95

¹³ Klabouch J.: Manželství a rodina v minulosti, str. 77

¹⁴ tamtéž

¹⁵ Klabouch J.: Manželství a rodina v minulosti, str. 79

2.4 Manželství a jeho zánik v období osvícenství a absolutismu

Manželské záležitosti byly i v následujícím období doménou církve. Změnu oproti předchozímu období přinesl manželský patent Josefa II. ze dne 16. ledna 1783 (pod č. 117 Sbírkou zákonů soudních). Manželské spory již nepříslušely rozhodovat soudům církevním, nýbrž státním. Manželství bylo prohlášeno za občanskou smlouvu, jejíž vznik, změnu a zánik má upravovat zákon¹⁶. V mnohých otázkách však patent vycházel z kanonických předpisů. Byla např. ponechána obligatorní církevní forma sňatku, manželství se uzavírala před církevním hodnostářem, církevní správci vedli matriky, nadále platila zásada nerozlučitelnosti manželství a pouze křesťanům byl umožněn toliko rozvod od stolu a lože. Rozluka byla povolena pouze evangelíkům, ale platilo, že manželství mezi katolíkem a evangelíkem byla nerozlučitelná i pro evangelickou stranu. Obdobná pravidla pro židy patent neobsahoval. Předpisy upravující zánik manželství za života židů byly vydány až v roce 1791, přičemž aby židovské manželství mohlo být rozloučeno, bylo zapotřebí dohody obou stran¹⁷. Z celého spektra tehdejší rakouské společnosti mohli právě židé rozluky nejsnadněji dosáhnout.

2.5 Všeobecný občanský zákoník

Tento nový a na tehdejší dobu moderní zákon, na němž se podstatným způsobem podíleli profesori Martini a Zeiller, byl vyhlášen dne 1. června 1811 pod č. 946 Sbírkou zákonů soudních jako Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (dále jen „ABGB“). Český překlad vyšel roku 1812 ve Vídni pod názvem Kniha všeobecných zákonů městských. Zákoník měl 1502 paragrafů. Skládal se z úvodu a třech dílů. Byl podstatně ovlivněn církevní naukou, ačkoliv jeho pravidla byla státem autorizována a na jeho dodržování bylo státem dohlíženo. Platil v celé habsburské monarchii, tedy i na území Čech. Lze tvrdit, že zákoník byl na svou dobu poměrně moderní, jelikož až do konce 19. století

¹⁶ Knoll V., Schelle K., Vojáček L.: České právní dějiny, str. 456

¹⁷ Klabouch J.: Manželství a rodina v minulosti, str. 121

se nedočkal žádných velkých změn. Dokonce i v dnešním Rakousku je po četných novelizacích stále platným zákonem, na území Čech platil do roku 31. prosince 1950.

Rodinné a manželské právo upravoval ABGB v oddíle prvním (§ 44 až 136). Manželství se podle § 44 zakládalo smlouvou, v níž *„dvě osoby různého pohlaví projevují podle zákona vůli, že budou žít v nerozlučném společenství, plodit děti, vychovávat je a poskytovat si vzájemnou pomoc.“* Manželskou smlouvou nemohli uzavřít *„zuřiví, šílení, blbí a nedospělí“*. Do roku 1867 byl vyžadován při uzavírání manželství politický konsens, což byl souhlas orgánu veřejné správy¹⁸.

Zákoník rozlišoval právo uzavření sňatku a zrušení manželství mezi katolíky, protestanty a na rozdíl od manželského patentu Josefa II. se úprava vztahovala i na židy. Manželství mohlo zaniknout několika způsoby, mezi které se obecně řadí smrt jednoho z manželů, jeho prohlášení za mrtvého, prohlášení manželství za neplatné a rozlukou. Rozluka, která měla podobné účinky jako dnešní rozvod, platila pouze pro nekatolická manželství, pro manželství katolíků byla zakázána. Manželství nekatolíků mohlo být podle § 115 ABGB rozloučeno z následujících důvodů: cizoložství, spáchaný zločin trestaný nejméně pětiletým žalářem, zlomyslné opuštění manžela a nedostavení se přes ustanovenou ediktální soudní citaci na rok, nebezpečné úklady o život nebo zdraví, opětované kruté nakládání, nepřekonatelná nechuť manžela vůči druhému manželu či vůči sobě navzájem. V posledně jmenovaném případě bylo nejprve nutné manželství rozvést od stolu a lože a posléze žádat rozluku manželství¹⁹.

K rozluce u manželství židů mohlo dojít na základě vůle manželů, cizoložství manželky či oboustrannou dohodou. U manželství židů se uznávala rozluka dobrovolná. Ta spočívala v tom, že muž u svého příslušného okresního soudu odevzdal ženě list zapuzení, pokud se předtím u rabína podrobili smířcímu pokusu. V případě, že se žena dopustila cizoložství, mohl jí muž oproti její vůli sám dát list zapuzení. O tom však musel rozhodnout na základě podané žaloby soud první instance.

Jiné důvody rozluky nastávaly u evangelíků, a to sice cizoložství, odsouzení do žaláře na pět a více let, zlomyslné opuštění manžela, úklady o jeho život, zlé nakládání či nepřekonatelný rozpor. Na rozdíl od rozluky u židů nebyla možná rozluka u evangelíků vzájemnou dohodou.

¹⁸ Veselá R. a kol.: Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy, str. 70

¹⁹ Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí – 16. díl, str. 801

Obecně rozluka u nekatolických manželství nevyučovala uzavřít manželství nové nebo uzavřít opětovně manželství s bývalým manželem. Nebylo však možné po rozluce uzavřít manželství s katolíkem, poněvadž katolíkům bránila tzv. překážka katolicismu²⁰, která byla zavedena dekretem dvorní kanceláře z roku 1814, doplněný dalším dekretem v roce 1835. Tato překážka spočívala v tom, že po rozluce smíšeného manželství se mohla nekatolická strana znovu oženit či vdát se, nikoliv tak strana katolická, která byla rozloučeným manželstvím vázaná tak dlouho, pokud byl její evangelický manžel naživu.

Ohledně manželství katolíků, připojoval se ABGB v otázce nerozlučitelnosti manželství k dogmatu katolické církve, kdy pro tato manželství byl přípustný pouze tzv. rozvod od stolu a lože (Scheidung von Tisch und Bett). Manželé – katolíci tedy nemuseli společně žít, jejich manželství nezanikalo, ale stále byli zavázáni k vzájemné věrnosti a nemohli vstoupit do nového manželství. Soudy rozvod katolíků povolovaly jen velmi opatrně ve zvláště odůvodněných případech²¹.

Katolíkům však leckdy nestačil jen rozvod od stolu a lože, nýbrž chtěli po vzoru nekatolíků po předchozím nevydařeném manželství uzavřít manželství nové. Ač tak nebylo pravidlem, stávalo se občas, že katoličtí manželé rozvedení od stolu a lože odebrali se do uherského Sedmíhradska za účelem, aby zde přestoupili k reformované nebo unitářské církvi, složili rakouské státní občanství a přijali občanství uherské. To však bylo možné jen za značné finanční obnosy, takže prakticky jen bohatí a v manželském sňatku nešťastní katolíci mohli toto podstoupit. Kvůli rozloučení jejich manželství se vyžadovalo, aby v obci uvedeného vyznání pobýli aspoň šest neděl, což byla podmínka pro nabytí domicilu, a teprve poté mohli požádat o rozloučení jejich prvního manželství. Tamější sedmíhradské příslušné soudy byly k tomuto oprávněny. Stvrdil-li rozsudek vrchní kološský soud, mohli pak katolíci uzavřít manželství nové. Tato manželství se nazývala sedmíhradská. Přítrž těmto manželstvím učinil uherský zákon manželský z roku 1894. Zavedl obligatorní civilní manželství a pouze uherské soudy mohly rozhodovat ve věcech manželských. Podle § 115 uvedeného zákona mohly soudy rozloučit manželství cizince uzavřené v cizině za podmínek, že přijal později uherské občanství a před jeho nabytím v manželství nastaly takové okolnosti, které podle příslušného cizozemského práva byly důvodem pro rozloučení nebo rozvedení

²⁰ Klabouch J.: Manželství a rodina v minulosti, str. 126

²¹ Knoll V., Schelle K, Vojáček L.: České právní dějiny, str. 457

manželství a které dle nového uherského práva byly důvodem pro rozloučení manželství co do svazku²². Ač se na první pohled může jevit tento způsob uzavření manželství za problematický, jsem toho názoru, že v praxi tomu tak nebylo. Tzv. „sedmihradské manželství“ bylo totiž uznáváno i v Rakousku. Vzhledem k tomu, že Uhry vůči Rakousku byly cizinou a sňatek Rakušanů, kteří přijali uherské občanství, byl uzavřen v Uhrách, tak byl považován za sňatek cizozemců uzavřený v cizině²³.

Co se týče otázek rodinného a manželského práva, je období 2. poloviny 19. století charakteristické hledáním vzájemného vztahu státu a církve. Konkordát z roku 1855, upravující vztahy mezi habsburskou monarchií a papežským stolicí, uznal příslušnost církevních soudů v manželských záležitostech, státu ponechal pravomoci pouze v oblasti občanských účinků sňatku, zejména administrativní povolování sňatku, respektive zakazování sňatku. Stát tedy mohl dále cestou záповědí vytvářet různá omezení sňatkové volnosti²⁴. Ještě více omezil pravomoci státu císařský patent č. 185 z roku 1857, který zrušil platnost manželského práva občanského zákoníku pro katolíky. Od této doby se církevní soudy měly řídit směrnicí určující pravidla kanonického práva hmotného i procesního²⁵. Stát nakonec nikterak do řízení ve věcech manželských nezasahoval. Tyto změny neznamenal nic jiného než návrat ke kanonickému právu v jeho původní středověké podobě.

Další etapa změn v oblasti manželského práva v habsburské monarchii souvisela s rakousko-uherským vyrovnáním a následným politickým vývojem, zejména s vydáním tzv. prosincové ústavy v roce 1867, která se rovněž dotkla i úpravy základních občanských práv zaručující mimo jiné náboženskou rovnoprávnost. Ve světle těchto změn došlo v roce 1868 k vydání tzv. květnových zákonů. První z nich, zákon č. 47 obnovoval platnost manželského práva občanského zákoníku pro katolíky. Na základě druhého „květnového“ zákona (č. 49) bylo poprvé možné v habsburské monarchii uzavřít civilní manželství před světskými, tedy státními orgány, pokud duchovní odmítl vykonání ohlášky nebo přijetí svolení k manželství ze zákona neuznaného důvodu. Šlo o tzv. „absolutní nouzová manželství“. O dva roky později byla zákonem zavedena tzv. „relativní nouzová manželství“, kdy mohly všechny osoby,

²² Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí – 16. díl, str. 802

²³ Vacek V.: Rozvod a rozluka – nová úprava manželského práva v československé republice, str. 10

²⁴ Veselá R. a kol.: Vývoj rodinného práva do roku 1938, str. 10

²⁵ Veselá R. a kol.: Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy, str. 73

které byly bez vyznání nebo nebyly členy žádné státem uznané církve, uzavřít manželství před státními orgány. V témže roce, tedy v roce 1870, sám papež vypověděl konkordát, a to pro jeho porušování rakouským státem²⁶.

V dalších letech až do skončení první světové války zůstává rakouské rozvodové právo nezměněné. Sice během války byl ABGB částečně novelizován, ale rodinného práva se dotkly pouze dvě novely zasahující do vzájemných vztahů rodičů a dětí.

2.6 Rakouské rozvodové právo od roku 1918

Právní úprava rozluky nedoznala po vzniku samostatného Rakouska v roce 1918 žádných změn a platila v nezměněném stavu tak, jak bylo shora popsáno.

Pouze jedna z rakouských spolkových zemí - Dolní Rakousko – opustila, ač jen krátkodobě, platnou právní úpravu. Albert Sever, sociální demokrat a zemský hejtman, se pokusil po skončení první světové války problematiku rozvodu a rozluky svým způsobem upravit. Propůjčil rozloučeným manželům, chtějící vstoupit do nového manželství, tzv. „odpuštění překážky existujícího manželského svazku“ (Dispens von Ehehindernis des bestehenden Ehebandes)²⁷. Albert Sever tak na sebe převzal pravomoci neexistujícího soudu, který by v těchto případech o rozvodu manželství rozhodoval. Tato manželství, nazývaná jako „Severská manželství“, znamenala tzv. „legální formu bigamie“. Sever však viděl zákonnou oporu v ustanovení § 83 ABGB, podle kterého byly zemské úřady zplnomocněny k odpuštění překážek manželství, pokud proto existoval vážný důvod. Soudní dvůr správní však tato manželství pro nicotnost ke dni 7. července 1938 zrušil²⁸.

Významným historickým mezníkem vývoje tzv. první rakouské republiky bylo převzetí moci národními socialisty koncem 30. let minulého století, znamenající politickou orientaci směrem k nacistickému Německu. Krátce po násilném připojení Rakouska k třetí říši v roce 1938 byl na rakouském území zaveden německý manželský zákon – zákon č. 224/1938 BGBl., Ehegesetz (dále jen „EheG“ nebo „manželský

²⁶ Veselá R. a kol.: Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy, str. 75

²⁷ Olscher W.: Ehe, Scheidung und Finanzen, str. 58

²⁸ Putzer P.: Rechtsgechichte II, str. 37

zákon“), jenž ve svém málo novelizovaném a téměř původním znění platí v Rakousku dodnes. Manželský zákon zcela nově zavedl obligatorní civilní sňatek, a co se zániku manželství týče, opustil rozluku a zakotvil obecnou úpravu rozvodu. Už tehdy vycházel rozvod z principu zavinění a principu rozvratu. Na základě této nové úpravy měli konečně i katolíci možnost po rozvodu uzavřít nové manželství.

Jedna z nejrozsáhlejších novel manželského zákona z roku 1978 zavedla ustanovením § 55a EheG tzv. shodný rozvod, jenž se v soudní praxi uplatňoval ještě před vydáním této novely. Ač bylo např. jako důvod rozvodu v rozhodnutí soudu uvedeno zrušení společné domácnosti, de facto oba manželé, aniž by jeden z nich byl na rozvodu vinen, neměli v úmyslu dále setrvat v manželství a chtěli se rozvést. Mimo tzv. rozvodu po dohodě přicházel rozvod manželství v úvahu, pokud byl naplněn aspoň jeden z následujících rozvodových důvodů:

1. těžký prohřešek jednoho z manželů – tento pojem zahrnoval nevěru, odepření zplození potomka a další prohřešky v manželství, jakým je hluboký a trvalý rozvrat v takové míře, že nelze očekávat obnovení manželského soužití (§§ 47 – 49 EheG)
2. rozvod z tzv. ostatních důvodů podle § 50 – 52 EheG, tj. chování spočívající v duševním narušení, duševní nemoc nebo nakažlivá nemoc
3. rozvod z důvodu zrušení domácího společenství - § 55 EheG

Další významné novely se manželský zákon dočkal v roce 1999, pár let po vstupu Rakouska do Evropské unie. Jakýmsi tlakem k vydání této novely bylo sladění rakouské právní úpravy s právem zemí Evropské unie a také se všeobecnou společenskou potřebou. Novela se dotýkala především skutkové podstaty principu zavinění. Došlo ke zrušení § 48 a 49 EheG, které upravovaly jako zvláštní důvod rozvodu nevěru a odepření zplození potomka. Nevěra a odepření potomka jsou dnes zahrnuty pod pojem „těžký prohřešek“ (schwere Eheverfehlung)²⁹, nepatří již více mezi kvalifikované důvody rozvodu a bez splnění dalších zákonných podmínek nemůžou samy o sobě vést k výroku soudu, že se manželství rozvádí.

²⁹ Berka L.: Scheidung und Scheidungsreform 2000, str. 60

Rozvod podle manželského zákona je stavěn na dvou základních principech, a to na principu rozvratu a principu zavinění. Aby mohlo být manželství rozvedeno, musí vždy dojít k naplnění obou těchto principů, nelze přihlížet pouze k jednomu. Oba principy se však ve své čisté podobě neuplatní (podrobněji o principech v kapitole 3.3).

2.7 Československé rozvodové právo za tzv. 1. republiky

Po vzniku samostatné Československé republiky přetrvával způsob uzavření sňatku z rakouské monarchie. Tzv. recepční norma, zákon č.11/1918 Sb. z. a n., převzala velkou část původních předpisů z bývalé rakouské monarchie, mezi nimiž byl i ABGB. Kromě ABGB byly v oblasti rodinného práva kromě rakouských norem převzaty i uherské normy platné na slovenském území, a tak rodinné právo se po celé období tzv. první republiky vyznačovalo právním dualismem. Avšak aby dosavadní právní úprava vyhovovala nově vzniklým demokratickým poměrům, bylo zapotřebí ABGB novelizovat. Jednou z prvních změn v oblasti československého rozvodového práva byl zákon ze dne 22. května 1919 č. 320/1919 Sb., *kterým se mění ustanovení občanského práva o obřadnostech smlouvy manželské, o rozluce a o překážkách manželství*, tzv. manželská novela, nazývaná jako „rozlukový zákon“. Touto novelou byla sjednocena úprava uzavírání manželství v českých zemích a na Slovensku, ačkoliv na Slovensku tento právní stav platil podle uherského zákona již od roku 1894. Novela zavedla fakultativní civilní sňatek. Záleželo na rozhodnutí snoubenců, zda uzavřou sňatek v kostele nebo na okresním úřadě. Oba způsoby sňatku byly považovány za rovnocenné. Podle § 12 uvedené novely byli-li manželé oddáni před státním orgánem, mohli se podrobit obřadům církevním. Avšak opačný způsob, tedy že pokud byli manželé oddáni v kostele, mohli by následně uzavřít i sňatek občanský, již zákon nepřipouštěl. Mimo jiné odstranila manželská novela některé překážky vzniku manželského svazku, které měly náboženský původ (např. vyšší kněžské svěcení, slavné řeholní sliby, zákaz uzavření manželství mezi katolíkem a osobou vyznávající jiné náboženství,...), rovněž zrušila i některé další předpisy, např. kategorické ustanovení § 111 obecného zákoníku občanského, podle kterého manželství katolíků mohlo

zaniknout jen smrtí jednoho z manželů. Na rozdíl od původní rakouské právní úpravy, a patrně pod vlivem nově vznikajícího demokratického státu jakkoliv nezávislém na církvi, byla v právních dějinách vůbec poprvé do československého právního řádu zavedena možnost zániku manželství za života obou manželů. Novela zásadně rozlišovala mezi rozvodem od stolu a lože a tzv. rozlukou. Ustanovení o překážkách manželství a rozluce však neplatila pro Slovensko, čímž v této právní oblasti nadále prohluboval zcela neprakticky již zmíněný právní dualismus.

Rozvod manželství od stolu a lože byl možný buď na základě oboustranného souhlasu manželů, nebo i přes nesouhlas jednoho z nich. Následkem v takovém to případě rozvodu byl pouze zánik povinnosti žít spolu, ale nadále zůstával církevně uzavřený svazek v platnosti, manželé nemohli uzavřít nový sňatek a byli povinni zachovávat si věrnost. Na rozdíl od katolického Rakouska se v tehdy moderním Československu začaly objevovat názory, zda rozvod od stolu a lože je správné řešení tohoto ne zrovna šťastného stavu, ve kterém se manželství nachází. O rozvodu od stolu a lože pochyboval např. dr. Vacek, podle jehož názoru je „*vháněna celá řada nešťastných lidí do konkubinátu, do nelegitimního života a důsledky tohoto krutého systému odnášejí pak zejména jejich děti*“³⁰. Úprava rozvodu manželství od stolu a lože nadále zůstala v ABGB (§ 105 – 109). Důvody rozvodu demonstrativně uváděl § 109 ABGB a patřilo mezi ně, jak už bylo uvedeno výše, zejména cizoložství, zlomyslné opuštění druhého manžela, nepořádný život jednoho z manželů, kdy značná část jmění nebo mravopověstnost rodiny se ocitly v nebezpečství. Dále to dle § 109 ABGB byly úklady o život, zlé nakládání, velmi citelné ublížení, ke kterému došlo již poněkolkáté, trvalá tělesná vada jednoho z manžela spojená s nebezpečím nákazy. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu (rozhodnutí č. 6573) mohl být nepřekonatelný odpor důvodem rozvodu jen tehdy, připojil-li se k žalobní žádosti, třeba i dodatečně, také druhý manžel³¹. Kromě vyjmenovaných rozvodových důvodů mohlo být manželství rozvedeno i podle důvodů rozlukových. Manželská novela pouze upravovala rozvod ve vztahu k rozluce, tedy když po rozvodu manželství od stolu a lože se chtějí manželé rozloučit.

Možnost uzavřít po ukončení manželství další sňatek měla až soudem vyslovená rozluka. Novela výslovně rozluku nedefinuje. Dnes by byla charakterizována stejně

³⁰ Vacek V.: Rozvod a rozluka – nová úprava manželského práva v československé republice, str. 6

³¹ Tuna F.: Rozvod a rozluka, str. 24

jako rozvod, tedy zánik manželství za života manželů. Kliment rozuměl rozlukou úplné rozvázání svazku manželského, a to sice nejen podle své vnější tvárnosti, ale i pokud se týče vnitřního svého svazku (*separatio quod vinculum*)³², tedy že manželé jsou úplně svobodní a zproštěni všech manželských povinností. Ideálně mělo dojít k rozluce až v okamžiku, kdy manželství postrádalo svátostnou povahu a nejen manželé, ale i jejich děti, byli v tomto rodinném soužití nešťastní. Důvody, pro které bylo možno rozluku žalovat, byly taxativně uvedeny v § 13 rozlukového zákona a byly přípustné, pokud:

- a) *dopustil-li se druhý manžel cizoložství – důkazy mimomanželské soulože spočívaly zpravidla na indiciích, nicméně postačilo, aby přespával muž s cizí ženou v jedné místnosti. Církevní právo považovalo za soulož i to, byly-li dopadeny obě osoby na lůžku. Cizoložství však nemuselo být zjištěno předchozím rozsudkem nebo trestním řízením (rozhodnutí Nejvyššího soudu č. 1072 sbírky Vážného³³, dále jen „NS“). Podle § 14 manželské novely se právo žalujícího manžela v tomto případě promlčelo do 1 roku ode dne, kdy se dozvěděl o cizoložství druhého manžela, nebo jestliže uplynulo ode dne cizoložství 5 let.*
- b) *byl-li manžel právoplatně odsouzen do žaláře nejméně na tři léta, nebo na dobu kratší, avšak pro trestný čin vyšlý z pohnutek, nebo spáchaný za okolností svědčících zvrhlé povaze – trestného činu se mohl manžel dopustit ještě před uzavřením manželství, avšak právoplatně odsouzen byl až po uzavření manželství. Zvrhlou povahu definoval Prochaska jako „ethický defekt, nedostatek smyslu pro stěžejní zásady kulturního společenství, vedoucí až k nevážnosti vůči těmto zásadám a jejich porušování, což se mohlo projevovat např. hrubou nemravností, obzvláštní surovostí, bezcitností, hrubým sobectvím“³⁴.*
- c) *opustil-li svého manžela zlomyslně a nevrátil-li se na soudní vyzvání do šesti měsíců; není-li jeho pobyt znám, budiž soudní vyzvání učiněno veřejně – pod opuštěním je třeba rozumět odchod či vypuzení jednoho manžela ze společné*

³² Kliment J.: Zákon o rozluce manželské, str. 65 - 66

³³ Tuna F.: Rozvod a rozluka, str. 42

³⁴ Prochaska: Ehereformgesetzgebung der tschechoslowakischen Republik, str. 22-23

domácnosti, případně pokud manželka bezdůvodně nenásledovala svého manžela do jeho bydliště. Jestliže manželé neměli společnou domácnost, docházelo k opuštění zrušením stávajícího manželského soužití³⁵. „Zlomyslně“ znamenalo svémocně a neoprávněně, aniž by bylo třeba nějaké zvláštní zlomyslnosti. Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu je opuštění manžela zlomyslné, měl-li opustivší manžel úmysl ublížit tím zanechanému manželi (rozhodnutí NS č. 5241 sbírky Vážného)³⁶. Návrat manžela po šesti měsících opuštění domácnosti nehrálo pro rozhodnutí soudu žádnou roli, ledaže žalující manžel odpustil manželku, který se po šesti měsících vrátil.

- d) *ukládá-li druhý manžel o manželův život nebo zdraví* – za úklady bylo považováno záludné jednání, které mělo způsobit vážnější poruchu zdraví, nezahrnovalo však zlé nakládání nebo vyhrožování³⁷. Pro rozluku postačoval pouze jediný úklad, aniž by bylo třeba opakování. Podle Klimenta se jednalo o takové jednání, které bylo vědomé a úmyslné a bylo provedeno v úmyslu vážně ohrozit život nebo zdraví druhého manžela³⁸.
- e) *nakládá-li manžel druhým manželem vícekrát zle, ubližoval-li mu těžce nebo opětovně ho na cti urážel* – zlé nakládání bylo chápáno jako přímé tělesné násilí, slovní urážení na cti, jakož i ubližování a veškeré jiné jednání, jimž se vyjadřuje nevážnost a opovrhování vůči druhému manželku³⁹. Všechna tato jednání měla být vážnějšího rázu a mělo k nim docházet opětovně. Ubližování znamenalo jiné zneuctění, než které by představovalo urážku na cti, např. záletnictví nebo jinou nevěru, kromě cizoložství. Nebylo požadováno čistě jen ubližování fyzické, postačilo i pouhé psychické ubližování. Jak dovodil Nejvyšší soud, bylo povinností soudu zjistit, zda urážky a příkoří byly vyvolány druhým manželem, ačkoliv to nebylo v žalobě namítáno (rozhodnutí NS č. 3495 sbírky Vážného)⁴⁰.
- f) *vede-li manžel zhýralý život* – to je život nehospodárný, nectný, nemravný, nebezpečný pro majetek, znemravňující rodinu, rozmařilý.

³⁵ Mandl V.: Rozluka manželství podle §§ 13-24 zák. ze dne 320 Sb. z. a n., str. 15

³⁶ Tuna F.: Rozvod a rozluka, str. 44

³⁷ Mandl V.: Rozluka manželství podle §§ 13-24 zák. ze dne 320 Sb. z. a n., str. 17

³⁸ Kliment J.: Zákon o rozluce manželské, str. 73

³⁹ Mandl V.: Rozluka manželství podle §§ 13-24 zák. ze dne 320 Sb. z. a n., str. 17

⁴⁰ Tuna F.: Rozluka a rozvod, str. 45

- g) *pro trvale nebo periodicky probíhající chorobu duševní nemoc, která trvá tři léta, pro těžkou duševní degeneraci vrozenou nebo získanou, čítaje v ni těžkou hysterii, pijáctví nebo obvyklé nadužívání nervových jedů, jež trvá dvě léta, pro padoucí nemoc, trvající aspoň rok s nejméně šesti záchvaty v roce nebo s přidruženou duševní poruchou – tento důvod bral spravedlivě ohled na druhého manžela, kterému měla být poskytnuta možnost, aby svůj osud neblaze vážně ohroženým stavem druhého manžela mohl být do jisté míry a za jistých předpokladů zmírněn⁴¹. O rozluku nešlo žalovat, pokud druhý manžel přímo zavinił neblahý zdravotní stav spočívající ve shora uvedených chorobách nebo věděl-li druhý manžel ještě před uzavřením manželství, že jeho snoubenec trpí těmito chorobami. Za rozlukový důvod nebyla považována syfilis⁴². Pro určení, zda manžel trpí duševní nemocí, bylo směřodonné rozhodnutí lékaře či úsudek znalce. Co se týče padoucí nemoci, mohla být důvodem rozluky, jestliže se po uzavření manželství u nemocného manžela zhoršila nebo po dobu 365 dní jejího trvání dostal nemocný manžel šest záchvatů a nepominula v čase rozsudku (rozhodnutí NS, č. 5943 a č. 2628 sbírky Vážného)⁴³.*
- h) *nastal-li tak hluboký rozvrat manželský, že na manželích nelze spravedlivě požadovati, aby setrvali v manželském společenství. Rozluku nelze vysloviti k žalobě manžela, který je rozvratem převážně vinen – blíže manželská novela rozvrat nedefinovala, ustanovení § 13 písm. h) manželské novel představoval obecný důvod rozluky manželství oproti ostatním zvláštním důvodům uvedených v § 13. Toto ustanovení se zakládá na principu rozvratu a viny, je brána v potaz subjektivní vina – tu má ten manžel, který porušil povinnosti uložené mu manželským svazkem, nicméně převážnou vinu na rozvratu manželství nemusel nést jen jeden z manželů nebo oba. Podle judikatury Nejvyššího soudu mohla být vina způsobena i třetí osobou či prostředím nebo dokonce i bez viny nějaké osoby (rozhodnutí NS č. 5050 sbírky Vážného)⁴⁴. Domáhali-li se oba manželé rozluky pro rozvrat, nebylo třeba zjišťovat, kdo z nich je převážně vinen rozvratem.*

⁴¹ Kliment J.: Zákon o rozluce manželské, str. 7

⁴² Mandl VI.: Rozluka manželství podle §§ 13-24 zák. ze dne 320 Sb. z. a n., str. 20

⁴³ Tuna F.: Rozluka a rozvod, str. 46

⁴⁴ Mandl VI.: Rozluka manželství podle §§ 13-24 zák. ze dne 320 Sb. z. a n., str. 21

i) *pro nepřekonatelný odpor. Žalobě lze vyhovět jen tehdy, připojí-li se k žádosti za rozluku třebas i dodatečně druhý manžel. V tomto případě netřeba však rozluku ihned povolovati, nýbrž lze napřed uznati rozvod od stolu a lože, a to třebas i vícekrát – nepřekonatelný odpor znamenal podstatné nepomíjející nepřátelství, nemusel být oboustranný, postačil i odpor jednoho manžela k druhému. V případě, že druhý manžel souhlasil s vyslovením rozluky, jednalo se o řízení sporné, podle judikatury byl projev souhlasu s rozlukou pro nepřekonatelný odpor neodvolatelný, ovšem nebylo ho zapotřebí, bylo-li žalováno o rozluku manželství z důvodu nepřekonatelného odporu, avšak po pravdě šlo o hluboký rozvrat manželství. U tohoto rozlukového důvodu nutno poznamenat, že nepřekonatelný odpor byl uveden již v tehdy platném § 115 ABGB jako důvod rozluky pro nekatolická manželství, avšak jako rozvodový důvod byl dodatečně vynechán. I tak ale bylo možné domáhat se rozvodu od stolu a lože, neboť ustanovení § 109 ABGB pouze demonstrativně uvádělo důvody rozluky. To, zda zařadit nepřekonatelný odpor jako důvod rozluky pro nekatolíky nebo dokonce i pro katolíky, vyvolalo již v kodifikační komisi ABGB vášnivě diskuze. Podle poradních protokolů byl profesor Zeiller, přední člen redakce ABGB, vážně proti tomu, aby byl nepřekonatelný odpor zařazen mezi rozlukové důvody. Oponoval mu jiný člen redakce Ehrenberg, který argumentoval tím, že v ostatních státech byla rozluka z důvodu nepřekonatelného odporu protestantům povolena, a tudíž by bylo vhodné, aby i v Rakousku jim byla přiznána. Téměř shodného názoru byl i předsedající vicepresident Haan, podle jehož slov byl již v Josefínském občanském zákoně nepřekonatelný odpor dostačujícím důvodem pro rozluku u evangelíků a příčinou pro rozvod u manželství katolíků, soud by neměl nekatolická manželství ihned rozloučit, ale povolit nejprve rozvod od stolu a lože a teprve podle okolností takové opatření opakovat⁴⁵. Obdobně i podle manželské novely měl soude právo, shledal-li, že není vyloučeno, aby nepřekonatelný odpor časem pominul, rozhodnout pouze jen o rozvodu manželství od stolu a lože, ať už se jednalo o katolická či nekatolická manželství⁴⁶.*

⁴⁵ Kliment J.: Zákon o rozluce manželské, str. 78

⁴⁶ Kliment J.: Zákon o rozluce manželské, str. 77

Zákonná úprava rozluky se nemusela na první pohled zdát zcela jasná. Manželská novela kromě tzv. absolutních důvodů rozluky, které jsou výše vyjmenované, stanovila i tzv. relativní důvody v ustanoveních § 15 – 18. Podle ustanovení § 15 novely mohl žalovat o rozluku manželství z důvodu nepřekonatelného odporu manžel tehdy, pokud manželství bylo již rozvedeno a manžel nechtěl žalovat rozluku z jiného důvodu, než jak uváděl § 13, a to za podmínek, že od rozvodu manželství uplynul více jak jeden rok a manželé neobnovili manželské soužití. Pokud byla takováto žaloba podána, rozhodovalo se o ní podle ustanovení o neplatnosti manželství. Nutno podotknout, že tato řešení byla pouze dočasná. Soud nebyl vázán tím, že uplynula-li lhůta podle § 15, byl povinen usnést se na rozluce manželství. Naopak byl oprávněn usnést se na dočasném rozvodu manželství od stolu a lože a toto své rozhodnutí opakovat, než přikročil k samotné rozluce. K tomuto usnesení o dočasném rozvodu ho vedlo zejména zjištění, že druhý manžel se žádanou rozlukou svého manželství nesouhlasil.

Ustanovení § 15 manželské novely se dotýkalo rozluky pro případ dřívějšího rozhodnutí soudu o rozvodu manželství od stolu a lože z důvodu nepřekonatelného odporu. Žalobu o rozluku z tohoto důvodu bylo nutno podat teprve, když uplynul od provedení rozvodu alespoň jeden rok a manželé neobnovili manželské společenství. Pokud však šlo o manželství, které bylo rozvedeno před vydáním manželské novely, bylo možno žalovati o rozluku po uplynutí 6 měsíců od rozvodu a rovněž za podmínky, že manželé neobnovili manželské společenství.

O rozluku manželství mohl jeden z manželů žalovat i podle § 17 manželské novely, pokud již byl soudem právoplatně vysloven rozvod manželství od stolu a lože podle ABGB, a to na základě již provedení sporu o rozvod. V tomto případě soud pouze přezkoumával, zda dříve zjištěné skutečnosti je možno subsumovat pod některý rozlukový důvod v § 13 a bylo-li tomu tak, pouhým usnesením rozhodl o rozluce manželství. Do tohoto usnesení byl však soud povinen zahrnout výrok o vině toho kterého manžela tak, jak bylo stanoveno v rozsudku o rozvodu manželství od stolu a lože. O rozluce manželství nebylo možné rozhodnout v případě, že již dříve soud rozhodl o rozvodu manželství od stolu a lože na základě duševní choroby jednoho z manželů podle § 13 písm. g) a tato choroba již pominula. Na rozdíl od § 15 nebyla v tomto ustanovení určena žádná lhůta, ve které lze žádat o rozluku. Lze se tedy

domnívat, že záleželo na vůli manželů nebo jednoho z nich, kdy o rozluku dle § 17 soud požádají.

Shora uvedená ustanovení § 15 a 17 manželské novely měla velkým význam zejména v několika prvních letech vydání tohoto zákona. Na území Československé republiky bylo tehdy rozvedeno asi 100 tisíc manželství⁴⁷, která byla rozvedena ještě před vznikem samostatného Československa platně podle tehdejšího rakouského práva. Tedy zhruba 200 tisíc lidí mělo prakticky možnost uzavřít další manželství, pokud jejich dříve rozvedené manželství mohlo být podle § 15 nebo 16 novely rozloučeno.

Podle § 18 manželské novely se blíže dotýkalo možnosti žalovat o rozluku manželství pro nepřekonatelný odpor nebo hluboký rozvrat manželství. To ale pod podmínkou, že od soudního rozvodu uplynul alespoň rok (nebo půl roku, bylo-li manželství uzavřeno před vydáním manželské novely) a manželé neobnovili manželské společenství. V případě, že uplynula tři léta od provedení soudního rozvodu, bylo třeba pokládat tvrzený nepřekonatelný odpor za prokázaný, jestliže tomu neodporovaly výsledky soudního jednání. Za této situace se nevyžadoval souhlas obou manželů pro povolení rozluky ani nebylo na místě zjišťovat, zda nepřekonatelný odpor mezi manžely je či není. Zákonodárce vycházel z toho, že po třech letech rozvodu manželství od stolu a lože se manželé sobě natolik odcizili, tedy je zbytečné zjišťovat, proč k rozvodu došlo nebo zda stále mezi nimi panuje nepřekonatelný odpor. Je celkem nejasné, proč zákonodárce formuloval ustanovení § 18 manželské novely takto široce, když o rozluce poměrně dostatečně pojednávají § 15 a 17 manželské novely. Kromě ustanovení, že po uplynutí třech let od rozvodu je nutno pokládat tvrzený nepřekonatelný odpor za prokázaný, není jinak ustanovení § 18 významné.

Manželská novela zavedla „*odpuštění žalobního práva*“ (§ 14). Manžel, který odpustil vinnému manželu a dozvěděl-li se o jiné skutečnosti, která nastala před odpuštěním, mohl žalovat o rozluku manželství a odůvodnit ji i skutečnostmi, které dříve odpustil. Takto mohl postupovat i za situace, kdy vinnému manželu dříve odpustil. Ač sice ne zcela výslovně, zavedlo toto ustanovení v tehdejší rozvodovém právu princip viny.

Co se týče procesní stránky rozluky manželství, bylo-li žalováno o rozluku manželství podle některého z důvodů uvedeného v § 13 novely, jednalo se o sporné

⁴⁷ Tuna F.: Rozvod a rozluka, str. 10

řízení a soud rozhodoval rozsudkem. Avšak žádal-li jeden z manželů o rozlukou manželství podle § 15 a 17, jednalo se o řízení nesporné a soud rozhodoval formou usnesení. Podle dvorního dekretu č. 1595 z roku 1819 byli oprávněni žalovat o rozlukou manželství i nezletilí a osoby částečně zbavené svéprávnosti⁴⁸. Podle § 21 manželské novely však u nesvéprávně rozvádějících se manželů musel být předvolán zákonný zástupce, aby straně postrádající svéprávnost byla tato svéprávnost po stránce procesní nahrazena. Zastoupení advokátem se pro první stupeň řízení nevyžadovalo. Proti žalobě se mohl druhý z manželů žádat, aby byla zamítnuta, nebo aby jí bylo vyhověno. Na základě podané žaloby se rozhodovalo o rozluce až po ústním jednání, ovšem dokazování výslechem obou stran bylo vyloučeno. Podle shora uvedeného dekretu bylo možné vyřešit rozlukový spor i smírem, přičemž soud byl povinen k takovému řešení působit. Je nutno podotknout, že aby manželství mohlo být rozlučeno, byl vyžadován k rozluce souhlas druhého manžela. Podle § 16 písm. b) manželské novely nebylo souhlasu však zapotřebí, uplynulo-li od soudního rozvodu tři roky. Soud byl povinen vyšetřit důvody rozluky, nikoliv vinu. Tu zjišťoval pouze, bylo-li žalováno podle § 13 písm. h) manželské novely. Ačkoliv kromě uvedené výjimky soud vinu nezjišťoval, vždy musel ve výroku rozsudku uvést, zda jeden nebo druhý manžel, oba či žádný z manželů je vinen rozlukou⁴⁹. Proti rozsudku byl přípustný opravný prostředek, ovšem žalovaný manžel nemohl uvádět nové rozlukové důvody.

Právní úpravy manželství se kromě tzv. rozlukového zákona týkaly i další novely z 20. let 20. století, které stanovily alimentární povinnosti, zrušení instituce obhájce manželského svazku a zavedení platnosti rozlukového zákona pro Podkarpatskou Rus. Lze se domnívat, že rozlukový zákon představoval nejvýznamnější zásah do rodinného práva za celé období tzv. první republiky. Přípravě celkové reformy manželského práva, která měla být realizována současně s revizí ABGB, udělala přítrž politická situace po Mnichovské dohodě a následně druhá světová válka.

⁴⁸ Mandl V.: Rozluka manželství podle §§ 13 – 24 zák. ze dne 22. května 1919, čís. 320 Sb. z. a n., str. 7

⁴⁹ Mandl V.: Rozluka manželství podle §§ 13 – 24 zák. ze dne 22. května 1919, čís. 320 Sb. z. a n., str. 9

2.8 Rozvodové právo za Protektorátu Čechy a Morava

Byl-li charakteristický pro tzv. první republiku právní dualismus, kdy různé právní normy platily na území Čech, Slovenska a Podkarpatské Rusi, je možné tvrdit, že na Německem okleštěném území Československa, tedy Protektorátu Čechy a Morava, panoval za druhé republiky doslova právní chaos. Kromě česko-slovenských právních předpisů, které – ač v užší míře - zůstaly i nadále v platnosti na území protektorátu, platilo zde německé právo. Podle principu personality se vztahovalo na německé státní příslušníky, ačkoliv některé německé právní normy se vztahovaly i na české obyvatele protektorátu. Právní předpisy s působností pro protektorát byly vydávány jednak německými orgány, zejména říšským protektorem, a jednak vlastními protektorátními orgány, a to státním prezidentem, vládou, popř. některými ministry. I když se jednalo vesměs o české orgány, stály pod velkým vlivem německého zákonodárství. Německé právo se vztahovalo na německé státní občany. Vztah německého a protektorátního právního řádu upravil výnos o zřízení protektorátu, který uplatňoval zásadu *Reichsrecht bricht Landrecht*⁵⁰, tedy že z českého práva platilo jen to, co neodporovalo právu německému. Německé právo se v některých případech vztahovalo i na české občany. Kromě již zmíněných německých říšských občanů, kteří byli jak v politickém, tak právním životě naprosto plnoprávní, a českého obyvatelstva, jimž byla udělena protektorátní příslušnost, rozlišovalo německé právo ještě třetí skupinu obyvatelstva – židy a cikány, kteří byli naprosto bezprávní, a vztahovaly se na ně rasistické předpisy.

V oblasti rodinného práva mělo velký význam nařízení o provedení a doplnění německého manželského zákona a o sjednocení mezinárodního práva soukromého, které bylo vydáno dne 25. října 1941 jako čtvrté prováděcí nařízení k německému manželskému zákonu⁵¹. Co se rozvodu týče, byla důležitá hlavně druhá část tohoto nařízení, která v § 2 stanovila přeměnu rozvodu manželství od stolu a lože na rozluku a vztahovala se i na protektorátní příslušníky v případě, že byli rozvedenými manžely

⁵⁰ Knoll V., Schelle K., Vojáček L.: České právní dějiny, str. 431

⁵¹ Kadlecová M., Schelle K., Veselá R., Vlček E.: Vývoj českého soukromého práva, str. 123

německých příslušníků. Ač na krátkou dobu, opět se na otázky rozvodu na území Čech a Rakouska vztahovala jedna a táž právní norma, kterou byl německý manželský zákon.

2.9 Vývoj rozvodu v Čechách po II. světové válce

Samotný poválečný vývoj Československa znamenal celkem složité období. Především se neslo ve znamení souboje o budoucí charakter státu a jeho další směřování. Tento souboj vyústil v roce 1948 v únorovou vládní krizi, která jednoznačně určila poválečnou politickou orientaci.

V oblasti rozvodového práva musely být bezprostředně po válce řešeny problémy mající svůj počátek ve válečném období. V roce 1946 umožnil zákonodárce měnit a rušit soudní rozhodnutí o rozvodu a rozluce z doby války a upravil uznávání rozhodnutí v manželských věcech vydanými soudy v cizině⁵². Ta osoba, která v době války o rozvod nebo rozluku žádala z důvodné obavy před hrozící národní, rasové nebo politické perzekuce nebo se v těchto řízení ze stejných důvodů nemohla řádně hájit, mohla se nyní domáhat zrušení rozhodnutí o rozvodu či rozluce, neohrozila-li svým jednáním život nebo zdraví druhého manžela.

2.9.1 Zákon o právu rodinném

ABGB se všemi novelami od roku 1918 platil na československém území až do 31. prosince 1950, kdy nabyl účinnosti zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník. Rozvod a celá oblast rodinného práva byla však upravena v o rok dříve vydaném zákoně č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Tento zákon vycházel ze sovětského pojetí rodinného práva a sovětské socialistické rodinné právo se stalo vzorem pro rodinné právo československé. Zákon o právu rodinném byl první významnou normou tzv. právnické dvouletky. Přinesl do úpravy rodinně-právních vztahů celou řadu změn. Zejména vyčlenil oblast rodinného práva z práva občanského a došlo tak k vytvoření právního odvětví práva rodinného. Sjednocením předpisů práva rodinného byl

⁵² Knoll V., Schelle K, Vojáček L.: České právní dějiny, str. 461

odstraněn v rámci československého území právní dualismus, došlo tedy ke sjednocení rodinného práva na území Čech a Slovenska. Zákon o právu rodinném opustil princip nadřazeného postavení muže v rodině, prohlašoval rovnoprávnost muže a ženy žijící v socialistické společnosti. Rovnost se měla projevovat i v majetkových vztazích. Manželé se v podstatných věcech měli rozhodovat na základě dohody. Až tehdy, když k dohodě nedospěli, měli se obrátit na soud⁵³. Muž i žena měli mít k sobě navzájem, ale i k rodině tytéž povinnosti. Charakteristickým rysem tehdejšího socialistického státu bylo především jeho zasahování do sféry práva soukromého, což se v oblasti rodinného práva projevilo tak, že stát měl zvýšený zájem na trvalých manželských vztazích, a tedy postavil manželství pod svou ochranu, zejména pod ochranu soudů.

Ohledně zániku manželství za života manželů přestal zákon rozlišovat mezi pojmy rozvod manželství od stolu a lože a rozluka, a jedinou formou zániku manželství za života manželů se stal pouze rozvod. Pojem rozvodu však dostal nový obsah, než jaký měl do této doby – na základě soudem vysloveného rozvodu zanikalo manželství jak právně, tak fakticky.

Hmotněprávní ustanovení rozvodu upravovala část třetí zákona o právu rodinném v ustanovení § 30 až 34. Ve srovnání s předchozí úpravou, kdy byly taxativně stanoveny důvody rozluky, byla současná úprava rozvodu značně zjednodušena. Aby soud mohl zrušit manželství rozvodem, musel mezi manžely nastat z důležitých důvodů hluboký a trvalý rozvrat manželství projevující se navenek. Kromě toho musel být návrh na rozvod podán z vážných a naléhavých důvodů, kdy by se další trvání manželství přičilo zásadám socialistické morálky a nemohlo vytvářet normální podmínky pro společný život a výchovu dětí⁵⁴. Oproti manželské novele z roku 1919 se rozvrat stal jediným důvodem rozvodu manželství. Zákon však rozvrat nedefinoval, ale odkláněl se od ustanovení § 13 písm. h) manželské novely, jelikož nešlo pouze o pouhý rozvrat mezi manžely, ale o tzv. kvalifikovaný rozvrat, tedy že na manželích nebylo možné spravedlivě požadovat, aby dále setrvali v manželském společenství. Tento kvalifikovaný rozvrat musel být objektivní⁵⁵, tedy z hlediska společnosti, nikoliv výlučných osobních vlastností manželů, mělo nastat, že rodina založená manželstvím nebyla schopna plnit svou společenskou funkci. Rozvrat manželství podle § 30 zákona

⁵³ Andrlík J.: Rodinné právo – stručný výklad zákona ze dne 7. XII. 1949 č. 265 Sb., str. 37

⁵⁴ Svátek J. a kol.: Komentář k zákonu o právu rodinném, str. 108

⁵⁵ Svátek J. a kol.: Komentář k zákonu o právu rodinném, str. 109

o právu rodinném měl nastat z důležitých důvodů. Co však patřilo mezi tyto důležité důvody, zákon však neuváděl. Rozvrat mohl být způsoben různými okolnostmi a bylo povinností soudu tyto okolnosti nejen zjistit, ale i zkoumat. Právě i v tomto se projevoval zájem státu na zachování manželství. Obecně se mělo za to, že rozvrácené manželství nemohlo plnit svou společenskou funkci a na základě toho pak mohlo být rozvedeno.

Úkolem soudu nebylo zjistit pouze okolnosti vedoucí k rozvratu manželství, ale také vinu jednoho z manželů na rozvratu manželství a tuto vinu ve svém rozhodnutí vyslovit (§ 31 zákona o právu rodinném). Vinou se rozumělo „*porušení socialistické morálky, porušení názoru socialistické společnosti na společenskou funkci a účel manželství, na poměr jednoho manžela k druhému manželu a k rodině vůbec*“⁵⁶. Podle názoru Andrlíka, i když nenastal rozvrat mezi manžely v důsledku porušení socialistické morálky, mohlo být manželství rozvedeno, když manželé nemohli mít spolu dítě, poněvadž oba měli takové složení krve, které vylučovalo, aby mohli zplodit potomka. Tedy ne vždy bylo zapotřebí, aby jeden z manželů na rozvodu výlučně nesl vinu. K rozvodu mohlo dojít z jiných důvodů, které nemohly být přičítány žádnému z manželů, kromě výše uvedené neplodnosti např. i duševní choroba nebo nápadně velký věkový rozdíl mezi manžely. Podle judikatury Nejvyššího soudu (Cz I 235/51) mohly rozvrat způsobit i takové okolnosti, které nastaly před sňatkem a druhý manžel je neznal nebo sice o nich věděl, ale přistoupily k nim další skutečnosti, takže ve svém souhrnu způsobily hluboký a trvalý rozvrat manželů⁵⁷. Dokonce i duševní nemoc jednoho z manželů mohla představovat důležitý důvod vzniku hlubokého a trvalého rozvratu (rozhodnutí Nejvyššího soudu Cz I 207/51)⁵⁸.

Soud nejprve zjišťoval rozvrat manželství, poté teprve vinu některého z manželů na rozvratu manželství. Všechny okolnosti důležité pro posouzení viny zjišťoval soud z úřední povinnosti. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu Cz 375/52 byla otázka viny na rozvodu nedělitelnou součástí rozhodnutí, kterým se manželství rozvádí, s výjimkou, kdy od výroku o vině bylo na žádost manželů podle § 31 odst. 2 upuštěno⁵⁹. Manžel, který rozvod výlučně zavinil, nemohl o něj žádat, pokud s ním nesouhlasil druhý -

⁵⁶ Andrlík J.: Rodinné právo – stručný výklad zákona ze dne 7. XII. 1949 č. 265 Sb., str. 38

⁵⁷ Svátek J. a kol.: Komentář k zákonu o právu rodinném, str. 118

⁵⁸ Svátek J. a kol.: Komentář k zákonu o právu rodinném, str. 121

⁵⁹ Svátek J. a kol.: Komentář k zákonu o právu rodinném, str. 132

nevinný – manžel (§ 30 odst. 3). Z uvedeného ustanovení vyplývá, že zákon o právu rodinném pokládal za jeden z předpokladů rozvodu výlučnou vinu jednoho z manželů na rozvratu manželství. Zákon vycházel z ochrany toho z manželů, který rozvrat manželství nezavinil. Ne vždy musel jeden z manželů rozvod zavinit, na rozvodu se mohli podílet svou vinou i oba manželé. O spoluvinu manžela na rozvodu mohlo jít např. i tehdy, když se odmítl odstěhovat od rodičů, kteří rušivě zasahovali do manželství.⁶⁰ Soud se měl vinou zabývat, jinak nemohl vyslovit rozvod manželství proti vůli výlučně nevinného manžela. Návrhem obou manželů na upuštění od výroku o vině byl soud vázán a nemohl již vinu na rozvodu vyslovit⁶¹.

Výrok o vině měl význam ze dvou hledisek, jednak jím soud zastupující společnost vytknul chování vinného manžela, protože způsobil rozvrat. Vyslovení výlučné viny v rozsudku mělo na vinného manžela působit výchovně a byla mu tak dávana příležitost, aby se napravil⁶². Dále na výroku o vině záviselo především přiznání výživného mezi manžely pro dobu po rozvodu. Jak bylo již výše uvedeno, soud upustil o výroku o vině tehdy, kdy o to požádali oba manželé, a když soud zjistil, že uvedené následky výroku o vině jsou manželům známy. Jestliže soud upustil na návrh obou manželů od výroku o vině na rozvodu a vyhověl návrhu manželů na povolení rozvodu, může každý z manželů v odvolání navrhnout, aby manželství bylo rozvedeno z viny odpůrce⁶³.

Další podmínkou rozvodu manželství představovalo podle § 30 odst. 3 zákona o právu rodinném to, že rozvod nesměl být v rozporu se zájmy nezletilých dětí vzešlých z manželství. Soud, jehož povinnosti především bylo chránit zájmy společnosti, bral v úvahu individuální zájmy manželů až na druhém místě. Nepřicházelo v úvahu rozvést manželství rodičů nezletilých dětí, dokud nebyla pro dobu po rozvodu podle § 32 upravena práva a povinnosti rodičů dítěte a jeho majetku. V této problematice kladla tehdejší socialistická společnost důraz na to, aby dětem, jako příštím řádným občanům státu, byla zaručena řádná výchova a výživa. Pokud dosavadní výchova a výživa dětí mohla být rozvodem manželů ohrožena, nemohlo být manželství rozvedeno. Oproti současné úpravě k opatrovnickému řízení mohlo dojít teprve až tehdy, když rozvodový

⁶⁰ Svátek J. a kol: Komentář k zákonu o právu rodinném, str. 121

⁶¹ Svátek J. a kol: Komentář k zákonu o právu rodinném, str. 131

⁶² Svátek J. a kol: Komentář k zákonu o právu rodinném, str. 129

⁶³ Svátek J. a kol: Komentář k zákonu o právu rodinném, str. 131

senát už zjistil, že rozvod manželství není v rozporu se zájmy nezletilého dítěte⁶⁴. Nebylo-li však řízení o rozvod zahájeno, nemohl opatrovnícký soud o opatření podle § 32 rozhodovat. Mohl však tak učinit, pokud rozvodový soud o toto opatření opatrovnícký soud požádal (rozhodnutí Nejvyššího soudu Cz 284/52)⁶⁵. Ačkoliv to ustanovení § 32 zákona o právu rodinném výslovně neuvádělo, mohlo být opatření, kterým se upravují práva a povinnosti rodičů pro dobu po rozvodu, nahrazeno dohodou rodičů schválenou soudem⁶⁶.

Za situace, kdy na návrh manželů bylo upuštěno od výroku o vině na rozvratu manželství, musel se soud vždy zabývat příčinami rozvratu manželství a u rozvodu s nezletilými dětmi obzvlášť proto, zdali jeden z manželů neporušil své základní povinnosti jako rodič. Jak dovedil Nejvyšší soud (rozhodnutí Cz 452/52) nemůže se soud při rozhodování o opatření podle § 32 spokojit s údaji a návrhy rodičů, musí však z úřední povinnosti vyřešit všechny skutkové okolnosti významné pro rozhodnutí a také rozhodnout podle zjištěného stavu věcí, aniž je vázán návrhy účastníků, a to ani pokud jde o výši výživného⁶⁷.

Na základě výše uvedeného lze usoudit, že v praxi mohlo při rozvodu docházet k těmto situacím:

- a) návrh na rozvod podal nevinný manžel na základě viny druhého manžela – vinný manžel nemá nárok na úhradu osobních potřeb;
- b) návrh na rozvod podal nevinný manžel, a to bez viny účastníků – nárok na úhradu osobních potřeb je oběma manželům zachován;
- c) návrh na rozvod podal vinný manžel se souhlasem nevinného manžela, který se na rozvodu nepodílel – nevinný manžel má nárok na úhradu osobních potřeb;
- d) návrh na rozvod podal vinný manžel se souhlasem druhého manžela, který se rovněž na rozvodu podílel, soud mohl podle okolností přiznat nárok na úhradu osobních potřeb jednomu z manželů.

⁶⁴ Andrlík J.: Rodinné právo – stručný výklad zákona ze dne 7. XII. 1949 č. 265 Sb., str. 41

⁶⁵ Svátek J. a kol: Komentář k zákonu o právu rodinném, str. 136

⁶⁶ Svátek J. a kol: Komentář k zákonu o právu rodinném, str. 135

⁶⁷ Svátek J. a kol: Komentář k zákonu o právu rodinném, str. 137

Rozvedený manžel, který měl na úhradu osobních potřeb právo, jej ztratil, jakmile uzavřel manželství nové, neboť povinnost hradit jeho osobní potřeby pak přešla na nového manžela.

Jednou z novel zákona o rodině dotýkající se rozvodu bylo zákonné opatření předsednictva Národního shromáždění č. 61/1955 Sb., které nabylo účinnosti dne 1. ledna 1956. Obecně nebylo možné rozvést manželství, pokud návrh na rozvod podal vinný manžel, aniž by nevinný manžel s rozvodem souhlasil. Podle výše uvedené novely nebylo tohoto souhlasu ovšem zapotřebí, pokud manželé spolu již dlouhou dobu nežili a manželství už neplnilo svůj společenský účel. Pak soud mohl rozvést manželství i proti vůli nevinného manžela.

2.9.2 Zákon o rodině

Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. (dále jen „ZoR“) zjednodušil právní předpoklady rozvodu manželství. V souvislosti se zánikem manželství upustil od stanovení viny jednoho nebo obou manželů na rozvodu a zanechal již dříve prolomenou ochranu nevinného manžela. Do novely občanského soudního řádu provedené zákonem č. 49/1973 Sb., s účinností od 1. července 1973, rozvodovému řízení obligatorně předcházelo smírčí řízení⁶⁸. Došlo k oslabení ochrany nezletilého dítěte a při rozhodování o tom, zda jsou splněny předpoklady pro rozvod manželství, měl zohlednit zájmy nezletilého dítěte. Jednu z významnějších změn po pádu komunismu přinesla novela zákona o rodině, a to zákon č. 234/1992 Sb., která umožnila uzavírání církevního sňatku.

Další novela, která se dotýkala právní úpravy rozvodu, byla přijata zákonem č. 91/1998 Sb. Rozšířila rozvod o důvody, lépe řečeno určila varianty rozvodu, které zaznívaly z právní praxe i z postoje společnosti k rozvodu manželství obecně. K novým ustanovením patřil § 24b ZoR upravující rozvod bez zjišťování příčin rozvratu, neboli rozvod „po dohodě“. Nejde o další způsob rozvodu, pouze ale jen o další variantu rozvodu. Novela se dotkla zejména úpravy ohledně rozvodu s nezletilými dětmi. Dítě nelze chránit proti rozvodu jeho rodičů, ale je nutné jej chránit v souvislosti s rozvodem

⁶⁸ Hrušáková M. a kol.: Zákon o rodině / zákon o registrovaném partnerství – str.: 69

manželství jeho rodičů⁶⁹. Zvýšená ochrana dítěte při rozvodu manželství jeho rodičů spočívá na rozdíl od dosavadní právní úpravy jednak v oddělení řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem od rozvodového řízení a jednak v možnosti svěřením dítěte do výlučné, střídavé či společné péče. Dítě je dále chráněno tzv. klauzulí tvrdosti, kdy soud nerozvede manželství, bylo-li by to rozporu se zájmem nezletilých dětí.

Skutečnost, že zákon o rodině platí bez žádných velkých změn přes 40 let, dokazuje, že jde o normu funkční a moderní. S opatrností však lze tvrdit, že s přípravami nového občanského zákoníku, který by měl představovat jakýsi kodex soukromého práva a vstoupit v platnost počátkem nebo během roku 2014, se existence zákona o rodině chýlí ke konci.

2.10 Shrnutí vývoje rozvodového práva na území Čech a Rakouska

Pojil-li dva lidi k sobě užší, ne ba dokonce citový vztah, od pradávna bylo důležité, dát najevo ostatním o tomto vztahu. Nezabíhejme však kamsi do pravěku. V období raného středověku rozeznávali naši jižní sousedé dvě formy soužití muže a ženy, a to podobné dnešnímu manželství nebo v dnešním slova smyslu tzv. volné manželství. O formách soužití muže a ženy v tehdejší době na území českých zemí není zmínky, a to až do 10. století, kdy kníže Břetislav ve svých dekretech zavedl církevní charakter manželství. V dalších staletích zůstal vývoj rodinného práva ovlivněn křesťanstvím. Není na místě mluvit o právu rozvodovém, jelikož katolická církev připouštěla zánik manželství pouze smrtí jednoho či obou manželů, manželství považovala za monogamní, posvátné a především za nerozlučitelné. Ačkoliv byl trpěn mezi katolíky rozvod od stolu a lože, neznamenal však zánik manželství, pouze dovoľoval, aby manželé žili odděleně. V obou zemích pod vlivem reformačního hnutí se však protestanté rozvodu od stolu a lože či přímo rozluce manželství nebránili a takovýto zánik manželství běžně tolerovali.

Domnívám se, že nejen vládnoucí dynastie Habsburků, ale i většina obyvatelstva monarchie byla katolického vyznání. I díky tomu snad se od dob reformace do počátku minulého století udržel v oblasti zániku manželství právní stav, že manželství katolíků

⁶⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 91/1998 Sb.

bylo nerozlučitelné, zatímco právní předpisy u manželství jiných vyznání dovolovaly za určitých podmínek zánik manželství rozlukou. Úprava manželského práva podle ABGB nebyla příliš vzdálena tradici kanonického práva.

Vznikem nových států z Rakouska-Uherska dochází k vytváření jejich právních řádů, které se pomalu začaly vzdalovat a odlišovat od rigidního a křesťanstvím ovlivněného právního řádu Rakouska. Zřejmé je to i v rodinném právu, kde především v československém právním řádu na rozdíl od rakouského se již více nepřihlíželo k tomu, zda manželství je uzavřeno mezi katolíky či nekatolíky, manželství mohla být rozloučena od stolu i lože, za určitých okolností dokonce i rozloučena.

V Rakousku rozvodové právo podle ABGB zůstalo nezměněno až do začátku druhé světové války. Po připojení Rakouska k Německu byl v Rakousku přijat německý manželský zákon, podle nějž se zániku manželství docházelo nikoliv rozlukou, ale pouze rozvodem založeném na principu viny a rozvratu. Manželství mohlo být rozvedeno, pokud se jeden z manželů dopustil těžkého prohřešku spočívající v nevěře, odepření zplození potomka či v jiném těžkém prohřešku, trpí duševní chorobou spočívající v chování, duševní nemocí či nakažlivou nemocí nebo došlo-li ke zrušení společné domácnosti. Jisté podobnosti lze shledat i v československé tzv. manželské novele, podle níž mohlo dojít k rozluce manželství, pokud se manžel dopustil cizoložství nebo trpěl duševní nemocí trvající tři léta, těžkou duševní degenerací vrozenou nebo získanou, zahrnující těžkou hysterii, pijáctví nebo obvyklé nadužívání nervových jedů, jež trvá dvě léta, pro padoucí nemoc, trvající aspoň rok s nejméně šesti záchvaty v roce nebo s přidruženou duševní poruchou. Zejména důvody týkající se zdravotního stavu jednoho z manželů se zdají být ve 20. až konce 30. let minulého století v obou zemích poměrně přežilé.

Zatímco v Rakousku se vývoj rozvodového práva od roku 1938 nijak výrazně neměnil, v tehdejší Československu si rozvod po skončení druhé světové války ještě prošel dvěma dalšími etapami. Zákon o právu rodinném č. 264/1949 Sb. nepřevzal rozlišování rozvodu od stolu a lože a rozluky, ale k zániku manželství za života obou manželů mohlo dojít pouze rozvodem, a to na rozdíl od manželské novely a rakouského manželského zákona jen z důvodu hlubokého a trvalého rozvratu, který nastal z důležitých důvodů. Stejně jako rakouský manželský zákon zachoval však zjišťování viny na rozvodu. K dalšímu posunu v rozvodovém právu došlo zákonem č. 94/1963 Sb.,

o rodině, který rovněž převzal jako jediný důvod rozvod existenci tzv. kvalifikovaného rozvratu, avšak odstranil zjišťování viny na tomto rozvratu. Novela z roku 1998 zanesla do zákona další dvě varianty rozvodu, a to rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu a tzv. ztíženého rozvodu. Ač se může zdát, že hluboký a trvalý rozvrat je důvodem rozvodu už takřka více jak šedesát let, není tak tomu úplně přesně. Došlo k celkovému posunu pojetí rozvodu. Podle zákona o právu rodinném měl soud zkoumat, zda manželství plní či neplní svůj společenský účel, jelikož společnost měla na zachování manželství zájem a k rozvodu bylo možné přistoupit, pokud byl v zájmu nejen manželů, ale i celé společnosti. Po novele z roku 1998 již tomu tak není a rozvod je čistě záležitostí samotných manželů, nikoliv i celé společnosti.

Nejen Rakousko, ale i samotní Rakušané se jeví jako velmi konzervativní a patrně stejný postoj zaujímají i k právní úpravě rozvodu, která byla během 20. století pouze dvakrát významněji novelizována. Tou první z roku 1978 byl do manželského zákona zaveden tzv. rozvod po dohodě. Domnívám se, že k tomu dopomohlo volání společnosti k zavedení tohoto rozvodu, jelikož dosavadní důvody rozvodu byly vymezeny zcela úzce a již před rokem 1978 docházelo v soudní praxi při rozvodovém řízení k uplatňování rozvodu po dohodě. Novela z roku 1999 zrušila jako důvod rozvodu nevěru a odepření zplození potomka a oba tyto důvody zahrnula pod mnohoznačný pojem „těžký prohřešek“. Od konce 90. let 20. století zůstává rozvodové právo v obou zemích nezměněno.

3. DŮVODY ROZVODU

3.1 Obecně k úpravám rozvodu manželství

Mezi úpravami rozvodu manželství v jednotlivých zemích světě panují velké rozdíly. Vývoj institutu rozvodu manželství je v celosvětovém měřítku ovlivňován místními, kulturními, ale i náboženskými podmínkami. Mimo to i náboženství má značný vliv na tom, jak liberální resp. přísné jsou podmínky rozvodu. V dnešní době je rozvod chápán jako legitimní řešení sporu mezi manžely.

Ačkoliv má každý stát ve svém právním řádu svou úpravu rozvodu, jsou si některé právní úpravy podobné, což může být dáno podobným historickým, kulturním či náboženským vývojem. Ve světových právních úpravách se lze setkat s následujícími rozvodovými důvody⁷⁰:

- e) sankční rozvod – právní norma stanoví za určité chování sankci v podobě rozvodu, jak tomu může být např. u cizoložství. Patří k nejstarší formě úpravy rozvodu, od které se moderní úpravy většinou odklánějí. Modifikací sankčního rozvodu je rozvod na základě viny, která spočívá ve vyslovení viny na rozvratu manželství. Důsledky tohoto typu rozvodu se obvykle projevují zejména ve vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi a při vypořádání majetkových vztahů.
- f) konsensuální rozvod – jde o nejmodernější formu rozvodu manželství, kdy dochází k zániku manželství na základě dohody, kterou oznámí rozvádějící se manželé příslušnému státnímu orgánu.
- g) repudiacie – jinak řečeno zapuzení, se dnes uplatňuje zejména v islámském právu, u nás byl tento způsob zrušení manželství praktikován ve středověku.
- h) rozvod na základě rozvratu - tato varianta rozvodu je založena na objektivní skutečnosti.

⁷⁰ Plecítý V., Skřejpek M., Salač J., Šíma J.: Základy rodinného práva, str. 39

V některých právních úpravách soud zkoumá důvody rozvratu a rozvrat musí být prokázán. V jiných právních úpravách se existence rozvratu prokazuje jen nepřímo, např. na základě odděleného žití manželů trvajícím po dobu stanovenou zákonem, jako je tomu např. ve Španělsku či Německu. Rozvod na základě rozvratu zná i český zákon o rodině.

Mluvíme-li o rozvodu v právních řádech Evropy, lze konstatovat, že zde se rozvod stává běžnou záležitostí až ve druhé polovině 20. století. Značný podíl má na tom především relativní ekonomická nezávislost žen spojená s jejich postupným zapojováním do pracovního procesu⁷¹. Pomineme-li Vatikán, byla poslední evropskou zemí, která se dlouho bránila rozvodům, Malta. V referendu, konaném v květnu 2011, se pro rozvod vyslovilo 53 % Malťanů. Na základě tohoto výsledku přijal parlament zákon o rozvodech, který v říjnu 2011 vstoupil v platnost⁷². Mimo Evropu jsou to dnes Filipíny, kde není dosud rozvod legální.

V Evropě můžeme najít země, kde se lze setkat poměrně s rigidní úpravou rozvodu (např. Irsko) nebo naopak s úpravami velmi liberálními jako je tomu ve skandinávských zemích. Obecně lze konstatovat, že úprava rozvodu je v evropských právních řádech modifikována zejména těmito rozvodovými variantami:

- a) rozvod na základě viny – patří k nejstarší formě rozvodu. Vina na rozvodu či rozvratu vztahů má obvykle hmotněprávní důsledky projevující se hlavně ve vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi a při vypořádání majetkových vztahů. Tato varianta rozvodu byla původně součástí právní úpravy České republiky (resp. Československa) a i Rakouska;
- b) rozvod na základě rozvratu jak je již výše uvedeno;
- c) rozvod na základě dohody – právní úpravy se liší podle rozsahu dohody. Většinou tyto dohody obsahují mimo jiné řešení právních následků rozvodu. Např. v Bulharsku se nepřipouští rozvod manželů dohodou, kteří mají nezletilé děti;
- d) administrativní rozvod – jde o rozvod, o němž za splnění podmínek (např. když rodiče nemají nezletilé děti) rozhoduje správní orgán či tento orgán bere

⁷¹ Hrušáková M.: Rodinné právo v aplikační praxi: rozvod – děti – výživné, str. 3

⁷² Malta jako poslední země povolila rozvody. Dostupný z: www.mediafax.cz/zahranici/3257987-Malta-jako-posledni-zeme-v-Evropě-povolila-rozvody (citováno dne 25. 8. 2011)

na vědomí shodnou vůli manželů o tom, že manželství má být rozvedeno a shledává, že jsou předloženy dohody upravující následky rozvodu. Manželství zaniká teprve zápisem do matriky. Tato varianta rozvodu je známa např. v Dánsku, Norsku či Nizozemsku. I někteří čeští právníci, zejména soudci, by uvítali zavedení administrativního rozvodu v českém právním řádu. Zdůvodňují to tím, že je-li manželství uzavřeno před obecním úřadem, nic by nemuselo bránit tomu, že za daných podmínek (zejména nemají-li manželé nezletilé děti a dohodli se na úpravě poměrů pro dobu po rozvodu), by jejich manželství bylo rozvedeno obecním úřadem.

3.2 Kvalifikovaný rozvrat podle zákona o rodině

Manželství je právní vztah, který může vzniknout a zaniknout jen zákonem předepsaným způsobem. Jediný způsob, jak dosáhnout zániku manželství za života obou manželů, je rozvod, a to jak v České republice, tak v Rakousku.

Hmotněprávní úprava je obsažena v zákoně o rodině v ustanoveních § 24 až 29 ZoR. Kromě zákona o rodině se dotýkají úpravy rozvodu i další právní předpisy občanského práva, zejména zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen „OZ“), především v části zabývající se společným jmění manželů a jeho vypořádáním. Procesní stránku rozvodu zahrnuje zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „o. s. ř.“).

Jediným důvodem rozvodu je podle české právní úpravy tzv. kvalifikovaný rozvrat manželství. Tento důvod byl poprvé upraven již v zákoně č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Podle dikce zákona jde o kvalifikovaný rozvrat tehdy, pokud je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Došlo však k vývoji pojmu kvalifikovaný rozvrat, poněvadž zákon o rodině v původním znění hovořil o kvalifikovaném rozvratu vztahů mezi manžely⁷³. Ačkoliv se na první pohled může zdát, že šlo pouze jen o formulační změnu, opak je pravdou, neboť k této změně došlo s ohledem na hodnocení následků tohoto rozvratu.

⁷³ Hrušáková M. a kol.: Zákon o rodině / zákon o registrovaném partnerství – str.: 69

Jádrem rozvratu je zejména rozvrat či naprostý rozpad osobních vzájemných vztahů mezi manžely. Rozvrat manželství je vnímán jako objektivní stav vztahů mezi manžely, podle kterých lze usuzovat, že tyto vztahy byly dříve jiné. Je povinností soudu zjistit tento objektivní stav a vzít na vědomí i příčiny rozvratu, jejichž působení bývá právě výsledek vedoucí k rozvratu manželství.

Rozvrat manželství musí být trvalý. Pojem trvalosti není zákonem vymezen, jedná se o otázku výkladu. Právní úprava požadavkem trvalosti rozvratu se snaží předejít případům, kdy se jedná o dočasné zhoršení vztahů a řešení rozvodem by nebylo zrovna namístě. Hlubokým rozvratem je třeba mít na mysli stav, kdy manželé neplní to, co zákon po nich požaduje⁷⁴. Jaké požadavky má zákon na mysli, stanoví zákon o rodině v § 18 – 20 ZoR a níže o tom bude pojednáno.

Kvalifikovanost rozvratu je určena intenzitou tohoto rozvratu, délkou jeho trvání, neboť takový stav, jakým rozvrat je, nenastává ze dne na den, ale i díky skutečnosti, že v důsledku tohoto rozvratu manželé spolu již nežijí. Není nezbytné, aby každý manžel bydlel někde jinde. Manželé mohou dále zůstat bydlet v jednom bytě, ale nežijí spolu nebo z různých příčin mohou bydlet odděleně (např. pracovní uplatnění nebo nemožnost obstarání společného bydlení), ale přesto spolu žijí.

Rozvrat manželství je považován za společenský jev. Lze tak usuzovat z toho, že je zřejmé, že došlo definitivně k zániku manželství a manželství se stalo pro manžele (nebo alespoň pro jednoho z nich) prakticky pouhou formální záležitostí⁷⁵. Jde o určité upřesnění pojmu kvalifikovaného rozvratu, jelikož původní znění § 24 (tedy ve znění do novely z roku 1998), mělo na mysli pouze to, že manželství nemohlo již dále plnit svůj společenský účel. Rozvod musel být v zájmu nejen manželů, ale v zájmu celé společnosti. Od novely je rozvod v režii samotných manželů, je především jejich záležitostí, ne už záležitostí celospolečenskou. Záleží na obou manželech, jak tento nepříznivý stav budou chtít řešit, zda se ještě před zahájením soudního řízení obrátí na odbornou manželskou poradnu či budou spory řešit jinou smírnou cestou nebo zda rovnou podají soudu návrh o rozvod manželství a budou chtít prokazovat rozvrat svého manželství.

Podle platné právní úpravy, která ohledně rozvodu doznala velké změny novelou zákona č. 91/1998 Sb., rozeznáváme následující způsoby či varianty rozvodu:

⁷⁴ Plecítý V., Skřejpek M., Salač J., Šíma J.: Základy rodinného práva, str. 41

⁷⁵ Průchová B.: Slušný rozvod, str. 25

- a) rozvod se zjišťováním příčin rozvratu (§ 24 ZoR);
- b) rozvod bez zjišťování příčin rozvratu (§ 24a ZoR);
- c) tzv. rozvod ztížený (§ 24b ZoR).

Jednotlivé způsoby rozvodu se liší podle toho, zda je zapotřebí existenci rozvratu a jeho příčiny soudu dokázat nebo rozvrat a jeho příčiny není nutné dokazovat. Vzhledem k tomu, že právní úprava manželství je založena na tom, do jaké míry je třeba prokazovat rozvod a jeho příčiny, či nikoli, není tak vyloučeno, aby jednotlivé varianty rozvodu mezi sebou plynule přecházely⁷⁶.

Od důvodu rozvratu je třeba je třeba rozlišovat příčiny rozvratu vztahů mezi manžely. Příčiny jsou často důsledkem porušování manželských povinností. K manželským povinnostem, které mohou vést k příčinám rozvratu manželství, zákon o rodině podle § 18 až 20 řadí povinnost žít spolu, být si věrni, společně pečovat o děti, vzájemně respektovat svoji důstojnost a vytvářet zdravé prostředí při zachování stejných práv a povinností pro oba manžele. Těchto příčin je v praxi mnohem více. Mohou být charakteru objektivního (např. neplodnost), tak subjektivního (nevěra, alkoholismus, rozdílnost povah a zájmů, nezájem o rodinu, sexuální neshody). Z hlediska vzájemnosti osobních vztahů muže a ženy jde tak o záležitosti naprosto individuální. Podle statistik se rozlišují příčiny rozvratu na straně muže a příčiny na straně ženy. Mezi tři nejčastější příčiny rozvratu na straně mužů za rok 2009 patří rozdílnost povah a zájmů, nevěra a alkoholismus. Na dalších místech figurují tyto důvody: nezájem o rodinu, zlé nakládání a neuvážený sňatek. U žen, co se příčin rozvratu týče, za uvedený rok dominují na prvních třech příčkách rozdílnost povah a zájmů, nevěra a nezájem o rodinu. Jako další příčiny rozvratu na straně žen jsou uváděny zejména alkoholismus, neuvážený sňatek a zdravotní důvody⁷⁷.

Jak již bylo výše uvedeno, je povinností soudu vzít příčiny rozvratu na vědomí. Vzít příčiny rozvratu na vědomí neznamená pro soud nic jiného, než tyto příčiny zjistit. Podle § 120 odst. 4 o. s. ř. může vzít soud za svá skutková tvrzení shodná tvrzení účastníků. Do jaké hloubky bude soud zjišťovat příčiny rozvratu, bude záležet kromě jiného i na situaci, kdy strana žalovaná se rozvodu brání a soud se bude muset zabývat

⁷⁶ Hrušáková M., Králíčková Z.: České rodinné právo, str. 125

⁷⁷ Český statistický úřad: Vývoj obyvatelstva v ČR za rok 2009 (citováno dne 19. 5. 2011). Dostupný z: [http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/8F0039EF69/\\$File/400710a3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/8F0039EF69/$File/400710a3.pdf)

tím, zda tu nejsou dány podmínky pro uplatnění tvrdostní klauzule, případně kdy u jedné ze stran budou po rozvodu dány podmínky pro rozhodování o vyživovací povinnosti.

Na rozdíl od rakouské právní úpravy, soud zkoumá příčiny rozvratu, avšak nezjišťuje vinu.

Rozlišování variant či druhů rozvodu vyvolává v právní teorii různé reakce. Někteří autoři jsou toho názoru, že novela zavedla vedle původně upraveného rozvodu podle § 24 jen jeden další typ rozvodu, jenž spočívá v souhlasu manželů uvedený v § 24a ZoR⁷⁸. K tomuto názoru se v podstatě přiklání i S. Radvanová a M. Zuklínová⁷⁹. Tento nově zavedený způsob rozvodu bývá označován jako nesporný v protikladu k rozvodu spornému podle § 24 ZoR. Toto označení nelze shledávat za správné, protože i v tomto případě se jedná z procesního hlediska o sporné řízení s tím rozdílem od formy rozvodu podle § 24, že soud se nezabývá příčinami rozvratu. Jádrem nové úpravy není totiž rozšíření důvodů rozvodu, ale pouze otázka, do jaké míry soud zjišťuje příčiny rozvratu a do jaké míry se existence rozvratu dokazuje či nikoli. Například J. Haderka tvrdí, že ani ustanovení § 24b není dalším typem rozvodu, ale jen způsob obrany nesouhlasícího odpůrce⁸⁰. Jiného názoru je M. Hrušáková, která používá výrazu „nesporný rozvod“, ač podle mínění jiných autorů zcela nesprávně, pro rozvod bez zjišťování příčin rozvratu⁸¹. Osobně se přikláním k názoru M. Hrušákové, že není podstatné, o kolik variant, typů, druhů či modifikací rozvodu je v zákoně o rodině obsaženo, důležité je, aby účastníci prokázali soudu existenci kvalifikovaného rozvratu a příčiny, které k němu vedly, přičemž rozsah tohoto prokazování záleží na jednotlivých variantách rozvodu.

3.2.1 Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu

Základní úpravou rozvodu je rozvod se zjišťováním příčin rozvratu upravený v § 24 ZoR, který bývá v literatuře nazýván jako rozvod sporný či klasický. V praxi k této variantě rozvodu dochází zejména za situace, kdy oba manželé se shodují na tom,

⁷⁸ Haderka J.: K čemu vede nedokonalá právní úprava u § 24a zákona o rodině, Právní praxe, č. 6/1999

⁷⁹ Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva – Instituty práva rodinného, str. 63

⁸⁰ Haderka J.: Ke vzniku a základním problémům novely zákona o rodině, Právní praxe, č.5/1998

⁸¹ Hrušáková M., Králíčková Z.: České rodinné právo, str. 123

že se chtějí rozvést, avšak na rozvod mají manželství odlišný názor, týkající se buď rozvodu samotného, jeho příčin nebo manželé doposud nevyřešili všechny otázky rozvodu, např. uspořádání určitých vztahů pro dobu po rozvodu.

Podle § 24 odst. 1 ZoR „*může soud manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití; bere přitom v úvahu příčiny rozvratu.*“ Ještě předtím, než soud zahájí samotné řízení, je povinen pokusit se o smír účastníků⁸².

Soud rozhoduje o rozvodu manželství na návrh jednoho z manželů, a pokud dospěje k tomu, že manželství je hluboce rozvráceno, návrhu vyhoví. Jinak návrh zamítne. Kvalifikovaným rozvratem, jak již bylo výše zmíněno, se rozumí hluboký a trvalý nesoulad, při kterém nelze očekávat obnovení manželského soužití. V řízení musí soud existenci kvalifikovaného rozvratu dokázat.

Soud nezkoumá jen příčiny rozvratu, nýbrž i hloubku a trvalost manželského rozvratu, obzvlášť jde-li o manželství s dětmi.

Soud je ze zákona povinen zjišťovat, zda manželství není přes všechna nedorozumění mezi partnery přece schopno alespoň jednu ze svých základních funkcí, kterou je péče o nezletilé děti a vytváření vhodného a bezpečného výchovného prostředí. Je-li prokázáno, že aspoň jedna z funkcí manželství je zachována, soud může mít za to, že rozvrat manželství není nenapravitelný a že existuje naděje na obnovení manželských vztahů. Za takto dané situace by mohl soud žalobu o rozvod zamítnout, pokud zachování manželství bude pro děti přínosem. Důvody, proč a zda tak soud rozhodne, mohou spočívat např. ve zdravotním stavu dítěte, kdy invalidní dítě je výrazně vázáno na oba své rodiče nebo péče o nemocné dítě je tak náročná, že ji mohou zajišťovat rovněž jen oba rodiče, dále v závažné chorobě dítěte nebo z jiných obdobných závažných důvodů. Novela zákona o rodině z roku 1998 zakotvila další úpravu spočívající v tom, že soud nerozvede manželství ani tehdy, pokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, které vydá soud péče o nezletilé. Nutno podotknout, že o rozvodu manželství a ve věci péče o nezletilé rozhoduje jediný soud.

Je třeba rovněž zkoumat i délku trvání rozvratu manželství, jeho intenzitu, společenské důsledky, které pro účastníky přináší, atd. Jde-li o rozvod manželství, kdy

⁸² Dvořáková Závodská J., Francová M.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství, str. 4

manželé žili spolu dlouhou dobu, zjišťuje se kromě vyživovací povinnosti i záležitosti citových vztahů a posuzuje se z celkového hlediska odůvodněnost rozvodu.

Podle § 24 odst. 2 ZoR nemůže být manželství rozvedeno, pokud manželé mají nezletilé děti a rozvod by byl v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody. Tato klauzule byla zakotvena již v zákoně o právu rodinném, ale úžeji, než je tomu dnes. Tehdy měl soud pouze přihlížet při rozhodování o rozvodu zejména k zájmům nezletilých dětí. Novela zákona o rodině tuto ochranu zvýšila. Soud už jen nepřihlíží k zájmům nezletilých dětí, ale rozvod manželství nepovolí, pokud by byl v rozporu se zájmy nezletilých dětí, danými zvláštními důvody. Ten z manželů, který se rozhodl pro rozvod, se po zamítnutí rozvodu v tomto případě opět nestane vzorným manželem a otcem. V podstatě jde především o ochranu spočívající v majetkovém zabezpečení dítěte⁸³.

Všeobecně lze shledávat, že rozvod manželství rodičů nezletilých dětí má na děti negativní psychický dopad, který může na ně mít vliv po celý jejich život. Dojde-li soud k závěru, že rozvod by byl v rozporu se zájmy nezletilých dětí a manželství proto nerozvede, předpokládá se, že rodiče budou natolik ohleduplní a své spory nebudou řešit před dětmi, jinak by zachování manželství v zájmu nezletilých dětí nemělo takřka žádný význam.

Zvláštními důvody, pro něž je rozvod manželství v rozporu se zájmy dítěte, zákon o rodině neuvádí. Důvodová zpráva k novele příkladem uvádí neúměrnou psychickou zátěž, kterou by rozvod pro dítě znamenal, zdravotní postižení dítěte vyžadující péči obou rodičů, respektive zvýšené finanční náklady. Jiní uvádějí invaliditu dítěte či fyzické nebo psychické postižení⁸⁴.

Ačkoliv je tato klauzule upravena v § 24 odst. 2 ZoR, což může být dáno praxí, jelikož patrně nejčastěji se jeden z manželů brání rozvodu kvůli zájmu dítěte danými zvláštními důvody. Tento zájem dítěte se ale promítá i do ostatních variant rozvodu (tedy rozvodu podle § 24a odst. 2 a 24b odst. 2 ZoR).

Zvýšená ochrana nezletilého dítěte při rozvodu rodičů se díky novele z roku 1998 projevila i v tom, že došlo k oddělení opatrovnického a rozvodového řízení, na základě čehož mělo dojít ke zlepšení problematiky možnosti svěřeni do výchovy a styku s dítětem. Lze však o tom polemizovat. Např. má-li být manželství rozvedeno

⁸³ Hrušáková M. a kol.: Zákon o rodině / zákon o registrovaném partnerství – str. 71

⁸⁴ tamtéž

podle § 24a ZoR, tedy že oba manželé se na rozvodu a všech záležitostech, které mají poté nastat, dohodnou, tak je velmi problematické zjistit, zda rozvod je či není v rozporu se zájmy nezletilých dětí daným zvláštním důvodem. Tato skutečnost by musela vyplynout z připojeného opatrovnického spisu, respektive z výsledku rodičů při jednání o svěřeni do péče a výživném, jelikož rodiče soudu překládají dohodu o uvedené otázce ke schválení.

3.2.2 Rozvod bez zjišťování příčin rozvratu

Tuto variantu rozvodu, jež někteří označují jako nesporný rozvod, upravuje ustanovení § 24a ZoR, jež zavedla novela zákona z roku 1998:

„Jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí, má se za to, že podmínky uvedené v § 24 odst. 1 jsou splněny. Soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede, jsou-li předloženy

- a) písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po tomto rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost, a*
- b) pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu“.*

Úvodem je nutno podotknout, že se nejedná o rozvod na základě dohody manželů, nejde o rozvod dohodnutý, konsensuální nebo smluvený. Stejně jako u ostatních variant rozvodu i v tomto případě je důvodem rozvodu kvalifikovaný rozvrat manželství, tedy že manželství je tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovu soužití manželů. Z procesně-právního hlediska jde o řízení sporné, ačkoliv rozvod podle § 24a ZoR bývá nazýván jako rozvod nesporný.

Účelem tohoto rozvodu je komplexní řešení všech následků spojených s rozvodem v okamžiku, kdy soud o rozvodu rozhoduje. Výhodou je zde zjednodušení rozvodového řízení, pokud se dohodli na všech právních následcích spojených s rozvodem a mezi manžely panuje shoda o tom, že jejich manželství je nefunkční a vztahy nejsou poznamenány pocitem křivdy, nenávisti, ublíženosti či dokonce snahy pomstít se druhému partnerovi. Avšak to neznamená, že vztahy mezi manžely jsou

výborné či harmonické. Ba naopak. Výhodou této varianty rozvodu je to, že ačkoliv se manželství ocitlo v krizi, tak díky možnému vyřešení této situace nemusí dojít k prohloubení krize mezi manžely.

V této souvislosti hovoří psychologové o tzv. psychorozvodu⁸⁵ a jeho jednotlivých fází. Manželé si sami nejprve uvědomí, že jejich manželství ztroskotalo. Poté přichází citově neklidné období, kdy se zrazený manžel (popř. oba manželé) pocitově vyrovnává s rozpadem manželství, může mít výčitky, zlost, cítit se ukřivděný. Třetí fázi nazývá Plaňava jako období zvedání svěšených hlav. Manželé se vzpamatovali z rozvodu a rekapituluji minulost. V následné fázi se začínají obracet směrem k přítomnosti a v poslední fázi už pohlíží směrem do budoucnosti bez známek ukřivdění, zloby či nenávisti.

Manželé nemusí soudu dokazovat existenci rozvratu, soud ani příčiny rozvratu nezkontroluje, pouze ověří, zda podmínky pro rozvod podle § 24a ZoR jsou dány a manželství rozvede.

Zákon o rodině v § 24a stanoví nevyvratitelnou právní domněnku (podle dikce „*má se za to*“), že mezi manžely existuje kvalifikovaný rozvrat vztahů a tento rozvrat již není třeba dokazovat, pokud jsou kumulativně splněny následující předpoklady:

- a) manželství trvalo alespoň jeden rok;
- b) manželé již spolu šest měsíců nežijí;
- c) druhý manžel s rozvodem souhlasí.

ad a) Touto podmínkou se zákonodárce – s ohledem na požadavek trvalosti manželství - snaží předejít unáhleným vstupům do manželství a stejně tak následně unáhleným rozvodům. Není právě zcela pravděpodobné, že by u manželství trvajících méně než rok, došlo během tak krátké doby k hlubokému a trvalému rozvratu. Zda je splněna tato podmínka, zjišťuje soud z oddacího listu a měla by být splněna alespoň ke dni podání žaloby o rozvod manželství.

ad b) Skutečnost, že manželé spolu více jak šest měsíců nežijí, by rovněž měla nastat ke dni podání žaloby. Není však nutné, aby manželé měli formálně oddělené bydliště, mohou dál bydlet spolu, před soudem by však měli prokázat, že nežijí spolu jako

⁸⁵ Plaňava I.: Jak se (ne)rozvádět, str. 64

manželé, nevedou společnou domácnost, společně ne hospodaří, intimně se spolu nestýkají, jejich citové pouto se vytratilo a podstata jejich soužití byla narušena. U této podmínky vezme soud jako důkaz shodná tvrzení účastníků.

ad c) To, že druhý manžel s návrhem souhlasí, se může jevit tak, že manželé podávají žalobu o rozvod společně. Souhlas druhého manžela s rozvodem je ovšem samostatný procesní úkon, může být učiněn v okamžiku podání žaloby o rozvod, nebo kdykoliv v průběhu řízení⁸⁶. Písemný a podepsaný souhlas může být uveden přímo v žalobě nebo soudu odevzdán na zvláštní listině. Může se ovšem stát, že k tomuto souhlasu dojde až během řízení a rozvod podle § 24 se tak přemění na rozvod podle § 24a ZoR.

Jak již bylo výše zmíněno, příčiny rozvratu manželství soud nezjišťuje, pouze je bere v úvahu. Aby však manželství rozvedl, musí mu být předloženy písemné smlouvy o vypořádání majetkových následcích rozvodu. Podle slov zákona „*soud manželství rozvede*“ se lze domnívat, že při předložení těchto smluv vzniká manželům na rozvod právní nárok⁸⁷. Jedná se o následující listiny:

- a) smlouva o vypořádání společného jmění manželů a vypořádání všech ostatních vzájemných majetkových vztahů pro dobu po rozvodu;
- b) smlouva o vypořádání práv a povinností společného bydlení pro dobu po rozvodu;
- c) dohoda o vyživovací povinnosti jednoho manželů vůči druhému, pokud má tento manžel potřebu výživného, a to pro dobu po rozvodu;
- d) pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí na dobu po rozvodu.

ad a) V této smlouvě lze upravit všechny majetkové otázky pro dobu po rozvodu. Vždy v ní musí být obsažena úprava společného jmění manželů. Jelikož pojem „*vzájemné majetkové vztahy*“ je velmi obecně formulován, lze do této dohody zahrnout i případné zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví. Pokud však podílové spoluvlastnictví vzniklo ještě před uzavřením manželství, nemusí být vázáno na právní moc rozsudku po rozvodu, neboť není obligatorní podmínkou rozvodu podle

⁸⁶ Hrušáková M., Králíčková Z.: České rodinné právo, str. 123

⁸⁷ Hrušáková M.: Rodinné právo v aplikační praxi: rozvod – děti – výživné, str. 8

§ 24a ZoR⁸⁸. Jelikož společné jmění zaniká právní mocí rozsudku o rozvodu manželství, musí být tato dohoda uzavírána s odkládací podmínkou podle § 36 odst. 2 OZ, tedy účinky nastanou ke dni právní moci rozsudku o rozvodu. Pokud by nastala situace, že by v dohodě nebyl zahrnut všechen majetek, jehož manželé nabyli za trvání manželství, bude tento majetek vypořádán podle občanskoprávních předpisů (§ 149 a následující OZ).

ad b) Pokud jde o vypořádání práv a povinností společného bydlení, záleží na rozvádějících se manželech, jaké bydlení si zvolí a vždy bude záležet na okolnostech konkrétního případu, tedy, zda manželé společný byt užívají na základě práva společného nájmu bytu manžely, na základě práva vlastnického, zda toto právo svědčilo oběma nebo jen jednomu z nich. Ve smlouvě lze upravit i způsob užívání příslušného bytu či nemovitosti do doby, než druhý manžel získá náhradní bydlení. I u této smlouvy nastanou právní účinky ke dni právní moci rozsudku o rozvodu manželství.

Shora dvě uvedené smlouvy musí být předloženy obligatorně. Z dikce § 24a odst. 1 ZoR „...soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede, jsou-li předloženy...“ lze vyvodit, že soud by se obsahem těchto listin zabývat neměl⁸⁹. Nezáleží na tom, zda tyto smlouvy budou tvořit jeden celek či půjde o dvě zcela samostatné smlouvy, důležité je obsahové hledisko, nikoliv formální. Z praktického hlediska se přikláním k první možnosti.

ad c) Smlouvu o vyživovací povinnosti k druhému manželovi lze předložit fakultativně. Vyživovací povinnost není zákonem definována a není tak zcela jasné, zda je míněna vzájemná vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely podle § 92 ZoR, nebo vyživovací povinnost rodičů k nezletilým dětem. Z účelu ustanovení § 24a ZoR, kterým je upravit vztahy rozvedených manželů pro dobu po rozvodu však vyplývá, že zákonodárce měl na mysli právě vyživovací povinnost rozvedených manželů. V převážné většině případů se bude jednat o výživné pro rozvedenou manželku. Výživné je vázáno na splnění podmínky podle § 92 ZoR, že rozvedený manžel není schopen sám se živit. Výživné může být vyplaceno jednorázovou částkou podle § 94 odst. 2 ZoR (ve skutečnosti jde de facto o formu „odstupného“ za rozvod manželství) nebo plněno ve splátkách. Za této situace je na místě uvést, zda jde o výživné ve smyslu § 92 ZoR, tedy že manželka není schopna se sama živit, nebo

⁸⁸ Hrušáková M. a kol.: Zákon o rodině / zákon o registrovaném partnerství, str. 80

⁸⁹ Hrušáková M., Králíčková Z.: České rodinné právo, str. 124

ve smyslu § 93 ZoR, tedy o výživné v rozsahu stejné životní úrovně druhého manžela (vyživovací povinnost by pak zanikla uplynutím tří let od právní moci rozsudku o rozvodu). Nebude-li dohoda o výživném k návrhu na rozvod podle § 24a ZoR připojena, avšak v budoucnu nárok na výživné vznikne, lze ho uplatnit i kdykoliv později⁹⁰. Obdobně i v případě, že dojde ke změně poměrů, se může jeden z manželů domáhat změny výživného, nedosáhne-li nové dohody o vyživovací povinnosti (§ 99 odst. 2 ZoR).

ad d) Co se dohody o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu týče, opatrovnický soud předpokládá, že sami manželé jsou schopni se o těchto záležitostech dohodnout a soud pouze jejich dohodu schvaluje. Neschválil by však soud tuto dohodu, což by mohlo nastat zejména pro rozpor jejího obsahu se zájmy nezletilého dítěte, může rozhodnout i bez návrhu o úpravě poměrů. Rozvodový soud by pak za této situace nemohl rozhodnout o rozvodu manželství podle § 24a ZoR a musel by se řídit § 24, tedy převést řízení na rozvod manželství se zjišťováním příčin. Kromě obecných náležitostí podle občanského zákoníku musí být v dohodě obsažena konkrétní výše a způsob placení výživného a rovněž určení, komu dítě bude svěřeno po rozvodu do výchovy.

Kdy mají být soudu předloženy majetkové dohody, zákon výslovně nestanoví. Lze je předložit již s návrhem na rozvod, postačí však, budou-li předloženy při jednání.

V případě, že manželé návrh na rozvod nedoloží nejen dohodou o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, ale i ostatními dohodami, bude soud zkoumat obecné podmínky rozvodu a v řízení postupovat podle § 24 ZoR. Rozhodl-li by soud o rozvodu nakonec podle § 24 ZoR, smlouvy by nemohly nabýt účinnosti, neboť ustanovení § 24a ZoR výslovně stanoví, že účastníci předloží písemné smlouvy upravující vypořádání pro dobu po tomto rozvodu⁹¹ (arg. a contrario – ne po jiném rozvodu).

Pro všechny tyto dohody vyžaduje zákon písemnou formu a úředně ověřené podpisy manželů. Není vyloučena ani forma notářského zápisu, která je obzvláště vhodná pro smlouvy upravující vypořádání jmění manželů ve větším rozsahu, jelikož notářský zápis má povahu veřejné listiny a soud se pak už nemusí jejím obsahem blíže zabývat. Až na dohodu o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu soud jinak tyto smlouvy neschvaluje, ale na základě těchto smluv soud manželství rozvede.

⁹⁰ Holub M. a kol.: Zákon o rodině – komentář, str. 57

⁹¹ Hrušáková M., Králíčková Z.: České rodinné právo, str. 124

Jak již bylo zmíněno u smlouvy o vypořádání společného jmění manželů a všech ostatních majetkových vztahů, musí tyto dohody a smlouvy obsahovat odkládací podmínku (§ 36 odst. 2 OZ), podle které uvedené dohody nabývají účinnosti až právní mocí rozsudku o rozvodu manželství. K platnosti dohod se vyjádřil i Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku ze dne 26. září 2007, sp. zn. 22 Cdo 10/2007, v tom smyslu, že jinak platně uzavřená smlouva o vypořádání majetkových vztahů podle § 24a ZoR se nerealizuje a je neúčinná, pokud k rozvodu manželství podle tohoto ustanovení nedošlo.

Obdobně jako v ustanovení o rozvodu se zjišťováním příčin rozvratu chrání zákon o rodině v § 24a odst. 2 ZoR i v případě rozvodu se zjišťováním příčin rozvratu zájmy dětí dané zvláštními důvody. Tedy pokud by bylo rozvod manželů v rozporu se zájmem jejich nezletilých dětí, nemohlo by být manželství rozvedeno.

3.2.3 Ztížený rozvod

Ztížený rozvod či rozvod s tvrdostní klauzulí byl do zákona zaveden novelou z roku 1998. Podle § 24b odst. 1 ZoR *„návrh na rozvod, s nímž nesouhlasí manžel, který se na rozvratu převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma, soud nevyhoví, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství“*.

Z ustanovení § 24b odst. 1 lze zjistit další podmínky, které určují, kdy tato další varianta rozvodu může nastat:

- a) rozvrat manželství;
- b) jeden z manželů s návrhem na rozvod nesouhlasí;
- c) tento manžel se na rozvratu manželských povinností nepodílel;
- d) rozvodem by mu byla způsobena zvlášť závažná újma;
- e) mimořádné okolnosti svědčící pro zachování manželství;
- f) manželé spolu nežijí.

Zákon vyžaduje kumulativní splnění těchto podmínek. Stejně jako předešlé varianty rozvodu je i ztížený rozvod rovněž založen na rozvratu manželství,

avšak řešení této situace je složitější. Jak už bylo shora konstatováno, bývá tento rozvod nazýván i jako ztížený rozvod s tvrdostní klauzulí. Tvrdostní či jako nespravedlivý se rozvod může jevit pro toho manžela, který s návrhem na rozvod nesouhlasí, neboť se na rozvratu manželství převážně nepodílel a rozvodem by mu byla způsobena zvlášť závažná újma. V tomto případě by měl soud zkoumat a dospět k závěru, zda byly opravdu jedním z manželů porušeny manželské povinnosti či nikoliv. V kladném případě by měl soud dospět k závěru, proč a jakým způsobem se tak stalo, že toto porušení manželských povinností zapříčinilo rozvrat manželství.

Ten manžel, který se rozvodu brání, musí být zároveň i ten z manželů, který nezapříčinil rozvrat manželství tím, že by porušil manželské povinnosti. Z toho však automaticky nevyplývá, že by rozvrat zapříčinil druhý manžel. Na první pohled se zde může nacházet jistá podobnost s principem viny ve smyslu podle zákona o právu rodinném z roku 1949 nebo podle obdobné rakouské úpravy, ale není tomu tak. V žádném případě však nelze na tomto místě mluvit o vině či o případném jejím zjišťování. Na rozdíl od právní úpravy z roku 1949, kdy zákon o právu rodinném hovořil o výlučné vině manžela na rozvratu manželství, opustil zákon o rodině princip viny a ochranu před rozvodem poskytuje tomu z manželů, který se na rozvratu manželství převážně nepodílel. Ne vždy musí způsobit rozvrat jen jeden z manželů, může zde být i jakési „spoluzapříčinění“ rozvratu ze strany manžela bránícího se rozvodu nebo dokonce může být rozvrat dán objektivními či subjektivními okolnostmi, které nespočívají v porušování povinností manželů. Tato úprava se naklání na stranu manžela, kterému by byla v případě zániku manželství způsobena zvlášť závažná újma, přičemž mimořádné okolnosti svědčí pro zachování manželství. Manžel, který se brání rozvodu, musí všechny rozhodné skutečnosti nejen tvrdit, tedy to, že se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a že by mu rozvodem byla způsobena zvlášť závažná újma, ale musí tato svá tvrzení v řízení i prokazovat. Podle provedených důkazů pak soud objektivně posoudí, zda v daném případě skutečně existují mimořádné okolnosti svědčící pro zachování manželství. Bude-li tomu tak, potom na základě splnění všech podmínek uvedených v § 24b odst. 1 ZoR soud návrh na rozvod zamítne.

Další podmínkou je skutečnost, že by manželů bránícího se rozvodu hrozila zvlášť závažná újma. Tuto újmu je třeba nutno chápat jako újmu osobní, případně s ní

spojené zvláště závažné důsledky rozvodu v oblasti majetkové⁹². K újmě může dojít, jedná-li se o rozvod dlouholetého manželství, může jít i o újmu z hlediska ekonomického, důchodového nebo bytového pohledu. Za zvláště závažnou újmu lze např. brát to, že bránící manžel je invalidní, odkázaný na pomoc druhého manžela nebo se u něj v tomto období projevila závažná choroba, jejíž prognóza není v okamžiku rozvodu zcela jasná, atd. Právě nepříznivý zdravotní stav manžela bránícího se rozvodu, který bývá odkázan na pomoc svého partnera, představuje pro soud pádný argument pro to, aby manželství nebylo rozvedeno. Nelze však za závažnou újmu považovat pouhý fakt, že každý z manželů „přijde o polovinu majetku“ v důsledku vypořádání společného jmění manželů⁹³.

Za mimořádné okolnosti, které svědčí ve prospěch manželství, lze pokládat např. délku trvání manželství, zdravotní stav manžela nebo fakt, že jeden z manželů obětoval svou pracovní kariéru péči o děti a domácnost.

Naplnění podmínek v § 24b odst. 1 ZoR neznamena pochopitelně absolutní překážku pro rozvod manželství. Zákon o rodině nezná absolutní zákaz rozvodu a i za použití tvrdostní klauzule umožňuje nakonec rozvod manželství. Podle § 24b odst. 2 ZoR, „*jestliže manželé spolu nežijí po dobu tři roky a jsou-li splněny podmínky § 24, soud manželství rozvede*“. To, že manželé nežijí spolu více jak tři roky, nelze brát automaticky za samostatný důvod k rozvodu. Vždy musí dojít k naplnění výše uvedených podmínek. Avšak pokud manželé více jak tři roky spolu nežijí, lze se domnívat, že s největší pravděpodobností nastal rozvrat manželství, a sotva lze očekávat obnovu soužití manželů. Doba tří let, po kterou manželé spolu nežijí, nemusí nastat nutně před podáním návrhu na rozvod manželství, může být splněna až během rozvodového řízení.

⁹² Hrušáková M.: Rodinné právo v aplikační praxi: rozvod – děti – výživné, str. 19

⁹³ Hrušáková M., Králíčková Z.: České rodinné právo, str. 122

3.3 Současná rakouská právní úprava rozvodu

Dnešní právní úprava rozvodu v Rakousku se od zavedení manželského zákona v červenci 1938⁹⁴ nijak výrazně nezměnila. Po staletí bylo v této alpské zemi manželství a otázky s ním související spojeny s pravidly kanonického práva a historický vliv náboženství je patrný i dnes, kdy většina rakouského obyvatelstva se hlásí ke katolicko-křesťanskému vyznání. Upevnění kanonického práva, podle kterého nebyl přípustný rozvod pro katolíky, se řadu let potýkalo s kritikou a bojem liberálních a sociálně demokratických kruhů pod heslem „Osud z Říma“⁹⁵. Jejich snahy byly až do roku 1938 neúspěšné.

Až koncem 30. let 20. století pod vlivem nacistického Německa ustrnul vliv církve v oblasti rodinného práva a problematika vzniku, zániku manželství a účinky zániku manželství je od té doby upravena ve stále platném manželském zákonu. Lze konstatovat, že vlastně manželský zákon vyňal z ABGB ta ustanovení, která se týkají vzniku a zániku manželství, zatímco v ABGB nadále zůstává právní úprava zasnoubení, práva a povinnosti manželů za trvání manželství a společného jmění manželů. Manželský zákon přinesl zásadní změnu do tehdejšího právní úpravy týkající se zániku manželství tím, že upustil od rozlišování rozluky a rozvodu a pojem rozvod všeobecně značil zánik manželství za života manželů bez ohledu na náboženské vyznání, byl-li naplněn jeden z rozvodových důvodů.

Podle § 46 EheG je manželství rozvedeno rozhodnutím soudu a zaniká právní mocí tohoto rozhodnutí. Na rozdíl od českého zákona o rodině nemá manželský zákon jen jeden rozvodový důvod, ale hned několik. Jsou upraveny v § 49 – 55a EheG, podle nichž může být manželství rozvedeno proti vůli jednoho z manželů nebo na základě dohody manželů podle § 55a. Obecně lze tvrdit, že rozvodovým důvodem je chování jednoho z manželů, kterým je manželství rozvráceno až k zániku všech

⁹⁴ Gesetz vom 6. Juli 1938 zur Vereinheitlichung des Rechts der Eheschließung und der Ehescheidung im Lande Österreich und im übrigen Reichsgebiet

⁹⁵ „Das Festhalten am kanonischen Recht, wonach es für Katholiken keine Scheidung dem Band nach gibt, wurde zwar jahrzehntlang von liberalem und sozialdemokratischen Kreisen unter dem Schlagwort 'Los von Rom' heftig bekämpft“ (Deixler-Hübner: Scheidung, Ehe und Lebensgemeinschaft, str. 59)

svých úhlů a funkcí manželského soužití⁹⁶. Kromě rozvodu po dohodě řadí manželský zákon k rozvodovým důvodům těžký prohřešek jednoho z manželů podle § 49 (tento rozvod bývá také nazýván rozvod kvůli zavinění), ostatní důvody zahrnuté v § 50 – 52 (chování spočívající v duševním narušení, duševní nemoc či nemoc přenosná a vzbuzující odpor) a zrušení domácího společenství (§ 55). Podle rozsudku Nejvyššího soudu⁹⁷ se u důvodů rozvodu manželství jedná, na rozdíl od neplatnosti a nicotnosti manželství, o určité chování jednoho z manželů po uzavření manželství. Manžel žalující o rozvod manželství může v žalobě uvést více důvodů rozvodu. Záleží na něm, zda je uplatňuje současně vedle sebe nebo v určitém pořadí, avšak jím zvoleným pořadím rozvodových důvodů je pak soud vázán při svém rozhodování⁹⁸. Předpoklady a účinky manželství musí být podle platného práva posuzovány k časovému okamžiku rozvodu.

Rozvodové důvody v rakouském právu stojí na dvou základních principech: na principu rozvratu a principu zavinění.

Princip zavinění spočívá v těžkém, zaviněném prohřešku jednoho z manželů, kterému se přisuzuje vina za zánik manželství. Manžel je oprávněn požádat o rozvod, pokud jeho partner tak hrubě porušil povinnosti vyplývající ze svazku manželského, že další společné soužití pro nevinného partnera se jeví jako nepřijatelné⁹⁹. Zastánci principu rozvratu vycházejí z myšlenky, že rozpad manželství musí být jednomu z manželů vytýkán a že toto jeho chování vedoucí k rozvodu manželství musí být zjištěno v soudním řízení. Podle § 60 odst. 1 EheG je-li manželství rozvedeno kvůli zavinění žalovaného manžela, je nutné jeho vinu uvést v rozsudku. Vinu v rozsudku je nutné uvést i v případě, pokud ji nesou oba manželé nebo převážně jeden z nich. Má-li být manželství rozvedeno na základě zrušení domácího společenství podle § 55 EheG a žalobce sám nebo převážně jen on zavinil rozvrat manželství, je nutné jeho vinu na návrh žalovaného v rozsudku vyslovit (§ 61 odst. 3). Výrok o vině na rozvodu manželství má význam z toho důvodu, že hraje důležitou roli při stanovení výživného mezi manžely pro dobu po rozvodu. Podle § 66 EheG manžel nesoucí vinu na rozvodu

⁹⁶ Berka L.: Scheidung und Scheidungsreform 2000, str. 60: „Ein Scheidungsgrund ist das Verhalten eines Ehepartners, durch das die Ehe bis hin zur Beendigung sämtlicher Aspekte und Funktionen einer ehelichen Gemeinschaft zerstört wird.“

⁹⁷ OGH 31. 1. 1973, Schwimman in Schwimman, § 46 Rz 1

⁹⁸ rozhodnutí Nejvyššího soudního dvora ze dne 20. března 1986 (6 Ob 521/86)

⁹⁹ „Das Verschuldenprinzip gestattet einem Partner das Scheidungsbegehren, weil der andere Teil die aus dem Eheverhältnis entspringenden Pflichten und aus Verschulden so grob verletzt hat, daß dem schuldlosen Partner das Zusammenleben nicht weiter zumutbar ist.“ (Koziol, Welser: Grundriss des bürgerlichen Rechts, str. 217)

musí nevinnému manželů, jemuž nevystačí příjmy z výdělečné činnosti a výnosy z majetku, poskytnout podle svých životních poměrů přiměřené výživné.

Princip rozvratu tkví v tom, že soužití manželů je ve skutečnosti tak hluboce rozvráceno, že obnovení podstaty manželství odpovídajícímu běžnému manželskému soužití nelze již očekávat¹⁰⁰. Žádný z manželů ani nemusí rozvrat či jeho okolnosti způsobit, ale bez ohledu na to, je manželství natolik rozvráceno, že manželské soužití je z objektivního hlediska ukončeno a alespoň jednomu z manželů je to známo. Není nezbytné, aby manželství bylo rozvráceno ve všech ohledech, postačí pouze ohled psychický. Zástupci tohoto principu rozvratu berou jako rozhodující skutečnost, že manželství nadále nesplňuje své zákonné očekávání. Jinými slovy, oba manželé nemají více zájem na trvání svého dalšího společného soužití. V čisté podobě je tento princip obsažen v § 55a EheG upravující rozvod po dohodě.

Pro rozvod v rakouské právní úpravě je charakteristický kompromis mezi principem zavinění a principem rozvratu. To dokládá např. § 55 EheG, který požaduje právě zavinění jako důvod rozvodu, žalovaný může však zamítnutí žaloby dosáhnout tehdy, pokud prokáže, že žalobce sám nebo z převážné míry způsobil rozvrat manželství.¹⁰¹

Rozhodnutí o zániku manželství má formu rozsudku, pokud se jedná o rozvodové důvody upravené v § 49 až 55 EheG, nebo usnesení, byl-li podán oběma manžely návrh na rozvod manželství (§ 55a EheG). Právní moc rozsudku či usnesení nastává doručením jejich písemného vyhotovení rozhodnutí účastníkům řízení.

3.3.1 Rozvod kvůli těžkému prohřešku

Až do 1. ledna 2000 podle manželského zákona spadaly pod skutkovou podstatu těžkého prohřešku (schwere Eheverfehlung) nevěra (§ 47 EheG), odepření zplození potomka (§ 48 EheG) a ostatní způsoby chování v manželství nevhodné, zahrnující i ostatní manželské prohřešky či nedůstojné a nemravné chování obsažené v tehdejší § 49 EheG. Ustanovení § 47 a 48 EheG byla novelou manželského zákona z roku 1999 zrušena a nově § 49 EheG zahrnuje v sobě všechny tři případy těžkého prohřešku,

¹⁰⁰ Koziol, Welser: Grundriss des bürgerlichen Rechts, str. 217

¹⁰¹ Schwind, Verschulden als Scheidungsgrund, Zerrütungsursache und Faktor im Scheidungsfolgerecht in ÖJZ 1983, 197

tedy jak nevěru a odepření zplození potomka, tak i ostatní manželské prohřešky. Toto ustanovení vychází z principu rozvratu i principu zavinění. Soud zkoumá, zda se jeden z manželů dopustil těžkého prohřešku během trvání manželství, a to jak jeho subjektivní účinky na druhém z manželů, tak objektivní stránku, tedy že došlo k rozvratu manželství¹⁰².

Zda je manželství objektivně rozvráceno a kdy nastal okamžik rozvratu, představuje právní otázku. Oproti tomu skutkovou otázkou je zjišťováno, zda k zániku manželství došlo zaviněným chováním jednoho z manželů¹⁰³. O zaviněný manželský prohřešek se jedná i tehdy, když chování jednoho z manželů je protizákonné, tedy odporuje manželským povinnostem, a je tomuto manželu přičítáno. Zavinění může být vyvráceno, pokud manželský prohřešek je reakcí na hrubé chování druhého z manželů, který tak manželství narušuje¹⁰⁴.

Podle platného ustanovení § 49 EheG může manžel žádat o rozvod, pokud druhý z manželů rozvrátil manželství těžkým prohřeškem nebo nedůstojným či nemravným chováním do té míry, že není možné očekávat obnovu manželství. Dále § 49 EheG rozumí těžkým prohřeškem tělesné násilí nebo těžkou duševní křivdu, které se dopustil manžel vůči svému protějšku. Pod pojem nedůstojné, popřípadě nemravné chování ve smyslu § 49 EheG je zahrnuta např. drogová závislost, opilství, opakované spáchání trestného činu nebo prostituce¹⁰⁵. Tyto skutkové podstaty spočívají v určitém stupni závažnosti. Skutkové podstaty, které takovéhoho stupně nedosahují, nespadají pod nedůstojné či nemravné chování. Například stěžuje-li si manžel svému protějšku na to, že mu vadí jeho časté kouření cigaret, nepředstavuje tato situace dostatečné zdůvodnění pro způsobený rozvrat manželství podle § 49 EheG.

Je zapotřebí diferencovat těžký prohřešek od pouhého „prohřešku“, kdy se manžel chová proti svým manželským povinnostem, které všeobecně spoluvytvářejí podstatu manželství. Pouze jen těžký prohřešek je skutkovou podstatou upravenou v § 49 EheG. Při rozhodování o tom, zda došlo či nedošlo k těžkému prohřešku, musí vždy být zohledněno celkové chování obou manželů a okolnosti jednotlivého případu. Co vše spadá pod těžký prohřešek, manželský zákon neupravuje. Podle judikatury jsou

¹⁰² Volková J.: Základní úprava rozvodu v České republice, Německu a Rakousku, str. 292

¹⁰³ Deixler-Hübner A.: Scheidung, Ehe und Lebensgemeinschaft, str. 61

¹⁰⁴ Koziol H., Welser R.: Grundriss des bürgerlichen Rechts, Band I, str. 443

¹⁰⁵ Berka L.: Scheidung und Scheidungsreform, str. 62

manžele zavázání k vzájemné úctě, respektování a k řádné snaze vytvořit druhému manželovi snesitelné soužití¹⁰⁶. Těžká porušení těchto povinností, která vedou k odcizení se manželů, představují rovněž těžký prohřešek. Také některé lehčí prohřešky představují důvod rozvodu, jsou-li po delší dobu opakovány a vedou tak tedy stejně k psychické vyčerpanosti druhého manžela.

V praxi mezi časté příklady těžkého prohřešku ve smyslu § 49 EheG patří citová ztráta k druhému partneru, pomluvy, nadávky, tělesné a psychické týrání, nevěra a jiné prohřešky nezahrnuté v definici nevěry, bezdůvodné odepření manželského sexuálního života, nevěnování se partnerovi ve volném čase, hrubé a dlouhodobé zanedbání společné domácnosti, atd.

Z judikatury vyplývají jako těžké prohřešky následující způsoby chování:

a) Trestná činnost

Odsouzení manžela k nepodmíněnému trestu odnětí svobody za trestný čin, jako je např. krádež, podvod, atd., představuje těžký prohřešek. Byl-li ovšem druhý manžel spolupachatelem nebo souhlasil-li se spácháním zločinu, nemůže tak trestná činnost představovat těžký prohřešek jako důvod vedoucí k rozvodu manželství.

b) Svévolné zrušení bezpodílového spoluvlastnictví manželů (Ehegemeinschaft)

Těžkým prohřeškem je nejen úmyslné opuštění společného bytu jedním z manželů, ale i bránění vstupu do společného bytu. Tato jednání jsou považována za rušení držby. Za zvláštních okolností může manžel opustit byt, zejména když mu druhý manžel fyzicky či psychicky ubližuje, vážně ohrožuje jeho život, apod. I když manžel oprávněným způsobem zruší bezpodílové spoluvlastnictví manželů, ale přesto na manželství trvá, tedy nepodá žalobu na rozvod manželství, setrvává dál v pokračování manželství a je patrně rozhodnut svému manželovi odpustit. Povinnost ke znovuobnovení bezpodílového spoluvlastnictví manželů nastává tehdy, když ten z manželů, který nese vinu na jeho zrušení, napraví rozhodujícím způsobem své chování a vážně vyjádří vůli na pokračování manželství.

¹⁰⁶ Fritsch, Maurer: Ehe und Scheidung auf österreichisch, str. 120: „Allgemein heißt es in der Rechtsprechung, daß die eheliche Gemeinschaft zur gegenseitigen Achtung, Rücksichtnahme und zum ehrlichen Bemühen, dem anderen Ehepartner das Zusammenleben erträglich zu gestalten, verpflichtet.“

c) Porušení péče o rodinu

Tímto pojmem se rozumí zanedbání vyživovací povinnosti vůči manželu a dětem a je rovněž přičítáno pod těžký prohřešek jako důvod rozvodu. O zanedbání vyživovací povinnosti se mluví tehdy, když povinná osoba vůbec neplní tuto svou povinnost, plní ji jen v nepatrné míře nebo se nachází v neuspokojivé pracovní situaci, na základě čehož nemá dostatečné příjmy. Naopak není pokládáno za porušení péče o rodinu, pokud je obživa odmítána z důvodu, že druhý z manželů bezdůvodně zrušil bezpodílové vlastnictví manželů.

d) Zanedbání domácnosti

O tento všeobecně těžký prohřešek jde pokaždé, když se jedná o špatné, dlouhodobě trvalé a na zlomyslnosti založené zanedbání. O těžký prohřešek jako rozvodový důvod může rovněž jít tehdy, jedná-li se o značný nepořádek ve vedení domácnosti nebo těžké nedostatky, co se týče dohledu dětí (např. časté zanechávání jich doma samotných). Důsledky vlastní výdělečné činnosti manželky projevující se na vedení domácnosti nemohou být hodnoceny jako manželský prohřešek, pokud manžel souhlasí s výdělečnou činností své ženy.

e) Porušení povinnosti přispění k pomoci

Jednou z povinností vyplývajících z manželství je vzájemně si pomáhat. Těžkého porušení této povinnosti se může dopustit manžel tím, že se bezdůvodně odmítne podílet po ekonomické stránce na chodu a provozu domácnosti. Příirozeně je manžel povinen podle svých možností pečovat a starat se o partnera, pokud je nemocný, tělesně či duševně postižený.

f) Porušení manželské věrnosti

Podle ustanovení § 47 platného do doku 2000 se nevěrou rozumělo vykonání pohlavního styku manžela či manželky s osobou opačného pohlaví, která není manželkou či manželem.

Manželská věrnost je porušena i za stavu, kdy se druhý manžel stýká s osobou opačného pohlaví, ačkoliv není prokázáno, že by mezi nimi došlo k pohlavnímu styku. Čistě přátelsky založený vztah, a tím tedy pro manželství neškodný styk s osobou opačného

pohlaví, nepředstavuje manželský prohřešek, pokud přátelství těchto dvou osob zůstává v rámci zvyklostí a slušného chování. Na druhou stranu ačkoliv neškodné, ale proti vůli manžela pokračující a mírou přesahující stýkání se druhého manžela s osobou opačného pohlaví může být rovněž považováno za manželský prohřešek. Ani za této situace nemusí dojít k pohlavnímu styku, k porušení manželské věrnosti stačí to, že manžel pojme podezření, že chováním druhého manžela k osobě opačného pohlaví je manželství narušeno. Povinnost věrnosti zahrnuje také opomenutí všeho, co by mohlo vzbudit zdání mimomanželského vztahu. Nevěra představuje běžný, ale zároveň také jeden z nejzávažnějších důvodů rozvodu. Každý další sexuální mimomanželský styk představuje už jen těžký prohřešek, ale nikoli již nevěru.

Podle § 194 rakouského trestního zákona (Strafgesetzbuch, dále jen „StGB“), platného do 28. února 1997, mohl být nevěrný manžel odsouzen k trestu odnětí svobody až na šest měsíců nebo peněžitým trestem do výše 360denní sazby. Nevěru definoval § 194 StGB, obdobně jako § 47 EheG platný do roku 2000, kdy „*vykonání mimomanželského pohlavního styku proti vůli druhého manžela*“¹⁰⁷. Tato skutková podstata byla naplněna také tehdy, pokud měl někdo pohlavní styk s osobou, se kterou nežil ve svazku manželském nebo s osobou, která již vstoupila do platného manželství. Pachatel byl stíhán na žádost druhého manžela. Ten ale k žádosti o rozvod nebyl oprávněn, jestliže s nevěrou souhlasil nebo jí očividně umožnil či ulehčil. Manžel, který byl za trvání manželství nevěrný, nebyl potrestán, pokud druhý manžel trval dále na společném soužití. Trval-li manžel na potrestání nevěrného manžela, musel jeho mimomanželský styk dokázat. Toto dokazování bylo v praxi složité, nestačilo pouhé podezření, že manžel byl nevěrný. Mezi důkazy přicházející v úvahu patřilo např. přiznání jedné ze zúčastněných osob, těhotenství manželky, která svého manžela podvedla, nebo manžel musel dokázat, že není otcem manželčina dítěte, popřípadě manželka musela prokázat, že její manžel strávil s třetí osobou noc doma nebo v hotelovém pokoji¹⁰⁸. Poměrně dlouho bylo zrušení § 194 StGB diskutováno. Došlo k němu až se souhlasem poslanců z ÖVP¹⁰⁹ novelou trestního zákona, která vstoupila v platnost ke dni 1. března 1997.

¹⁰⁷ Deixler-Hübner A.: Scheidung, Ehe und Lebensgemeinschaft, str. 48

¹⁰⁸ Fritsch B., Maurer E.: Ehe und Scheidung auf österreichisch, str. 60

¹⁰⁹ Österreichische Volkspartei

Nevěra není už tzv. „absolutním důvodem“ rozvodu, jak tomu bylo do roku 2000. Byla-li tehdy nevěra prokázána, odůvodňovala rozvod v každém případě, a to nezávisle na znovuoobnovení manželství¹¹⁰. Nově judikatura však nepřihlíží k nevěře, pokud k ní došlo až za stavu, kdy manželství je rozvráceno a nelze očekávat obnovení soužití. Při posouzení viny na zániku manželství se tento nevěrný manžel považuje za nevinného, pokud již manželství v době, kdy byl nevěrný, bylo rozvráceno (rozhodnutí Nejvyššího soudního dvora z 30. října 1990, sp. zn. 8 Ob 647/90)¹¹¹.

g) Bezcitnost, opomenutí, urážky

Bývá obtížné stanovit, zda konflikty, spory, hádky či vzájemná ublížení mají již představovat důvod k rozvodu nebo jsou jen zanedbatelné a přirozeně k nim dochází ve všech manželských vztazích. Hrubé urážky či nadávky a především urážení partnera v přítomnosti dětí, příbuzných či dalších osob znamenají těžký prohřešek. Nechce-li se manžel obětovat a věnovat se ve svém volném čase manželce a svým dětem, je rovněž namístě důvod k rozvodu. Podle názoru Nejvyššího soudního dvora je každý zavázán rozdělit svou práci tak, aby také odpovídající čas věnoval svému partnerovi a dětem. Nevyhledává-li manžel kontakt se svým partnerem a se svými dětmi, žije-li jen pro své zájmy, narušuje tak své manželství. Každý manžel má nárok na to, aby byl svým partnerem před všemi ostatními osobami upřednostňován, stejně tak i oproti vlastním příbuzným.

g) Týrání, zlé nakládání (Misshandlung)

Ať již fyzické nebo psychické týrání je jednoznačně pokládáno za těžký prohřešek. Jde-li o formu „lehčího“ týrání, pak je těžkým prohřeškem, dochází-li k týrání opakovaně. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudního dvora ze dne 9. července 2003 (sp. zn. 9 Ob 33/03y) se lze domnívat, že k týrání či zlému nakládání nemusí docházet jen mezi manžely, ale uvedené rozhodnutí zakazuje obecně jakékoliv násilí nejen v manželství, ale i v rodině.

¹¹⁰ Deixler-Hübner A.: Scheidung, Ehe und Lebensgemeinschaft, str. 60

¹¹¹ Není-li uvedeno jinak, jsou všechna rozhodnutí Nejvyššího soudního dvora uvedená v této kapitole čerpána z www.jusline.at (citováno dne 7. 6. 2011)

h) Odepření pohlavního styku

Pouze nutné důvody opravňují k odepření pohlavního styku. Mezi tyto důvody podle judikatury lze podřadit např. urážky, manželovo cizoložství, opilost nebo těžkou nemoc. O těžký prohřešek jde, pokud odepírání pohlavního styku je bezdůvodné a trvalé, nikoliv pouze příležitostné, tělesně či duševně odůvodněné neplnění této manželské povinnosti.

Kromě těchto poměrně typických prohřešků jsou dále často v praxi uváděny další jednotlivé případy způsobující narušení harmonie mezi manžely, např. opilství, porušení listovního tajemství, nadměrná hráčská vášeň, ztráta pochopení ohledně profesních, duševních či kulturních zájmů druhého manžela, zanedbávání čistoty, odposlechy druhého manžela, stále malicherné výtky, pobuřování, apod. Jako těžký prohřešek je kvalifikováno i podstoupení interrupce bez souhlasu manžela¹¹². Může se jevit jako sporné, pokud zůstává manžel v důsledku plnění svých pracovních povinností v zaměstnání déle a druhý manžel tráví volný čas sám, zda tato skutečnost se vyznačuje určitým stupněm závažnosti rozhodné pro těžký prohřešek jakožto opomenutí. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudního dvora z května roku 2008 (sp. zn. 1 Ob 30/08f) i nadměrné trávení času v zaměstnání a na základě toho nevěnování se partnerovi může představovat těžký prohřešek.

Podle § 49 věty třetí EheG je však rozvod vyloučen, pokud manžel dotčený těžkým prohřeškem se rovněž dopustil prohřešku a není tedy k žádosti o rozvod z morálního hlediska oprávněn. Rozvod dále vylučuje § 56 EheG, pokud poškozený manžel svému protějšku těžký prohřešek promine nebo ho nepocítuje tak, že by jím bylo manželství rozvráceno. Jestli se rozhodne manžel svému partnerovi prominout těžký prohřešek, musí mít vůli nadále v manželském soužití zůstat. Je-li tedy již žádost o rozvod podána, může jí manžel vzít zpět. Toto zpětvzetí se ovšem vztahuje na podanou žádost, nemůže se ale vztahovat na žádost podanou do budoucna, což by tak odporovalo dobrým mravům ve smyslu § 879 ABGB¹¹³. Taková žádost by byla považována za nicotnou.

Právo manžela žádat o rozvod kvůli těžkému prohřešku je časově omezené. Podle § 57 EheG musí manžel podat žádost během šesti měsíců, co se o důvodu

¹¹² Dittrich R., Tades H.: Das Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch, str. 444

¹¹³ Koziol, Welser: Grundriss des bürgerlichen Rechts, Band I, str. 445

rozvodu dozvěděl. Trvá-li vinný manžel na obnovení soužití nebo na tom, aby druhý manžel podal žádost o rozvod, začíná běžet lhůta znovu od okamžiku tohoto vyjádření se vinného manžela. Rozvod však není přípustný, pokud od doby, kdy došlo k události zakládající důvod rozvodu, uplynulo 10 let. Nezáleží na tom, zda uvedené lhůty uplynou během řízení. Pro rozvod manželství je rozhodující, aby žaloba o rozvod byla podána poslední den uvedených lhůt. I uplynutí těchto lhůt neznamena, že již nikdy nemůže k rozvodu dojít. Podle § 59 EheG lze žalobu o rozvod uplatnit, pokud se manžel opětovně dopustí těžkého prohřešku.

3.3.2 Rozvod z ostatních důvodů podle § 50 – 52 EheG

Následující důvody se nevyznačují rozvrácením samotného manželství, ale jedná se o zvláštní důvody rozvratu (Zerrütungsgründe). U žádného z manželů se nepředpokládá jednání, kterým by úmyslně porušoval manželské povinnosti. Tyto specifické důvody rozvratu jsou dány tehdy, pokud nenapravitelný rozvrat manželství byl způsoben nezaviněnými okolnostmi přesně popsány v ustanovení § 50 – 52 EheG. Mezi tyto okolnosti patří chování spočívající v duševním narušení (auf geistiger Störung beruhendes Verhalten), duševní nemoc partnera (Geisteskrankheit), jejímž následkem je trvalý rozvrat manželství a přenosná či odpor vzbuzující nemoc (ansteckende oder ekelerregende Krankheit), jejíž vyléčení není v dohledné době očekáváno. Je otázkou skutkovou, nikoliv právní, zda některá z výše uvedených okolností nastala u nemocného manžela. Proto těžiště rozhodování v těchto případech nezávisí na soudci, nýbrž na lékaři a jeho lékařské posudky jsou za dané situace nejdůležitějším podkladem pro vydání rozsudku¹¹⁴.

a) Chování spočívající v duševním narušení (§ 50 EheG)

Podle § 50 EheG může manžel žádat o rozvod, pokud je manželství v důsledku chování druhého manžela spočívající v duševním narušení natolik hluboce rozvráceno, že ačkoliv toto chování nepředstavuje manželský prohřešek, nelze očekávat obnovení

¹¹⁴ rozhodnutí Nejvyššího soudního dvoru ze dne 6. října 1982, 3 Ob 642/82

manželství odpovídající běžnému manželskému soužití¹¹⁵. Toto jednání je ovšem nezaviněné, neboť se zakládá na duševním narušení osoby druhého manžela. Avšak subjektivní znak charakterizuje závažné poškození projevu a kontroly vůle poškozeného, která ale ještě nevede k zániku manželství a nemusela ještě dosáhnout stupně nepřičetnosti¹¹⁶. Podle Nejvyššího soudního dvora není pro posouzení duševního narušení nutné, že je odpovědnost nemocného vcelku vyloučena, postačí podstatné omezení tvorby a kontroly vůle. Rozvodovým důvodem není duševní narušení samotné, ale podmíněné objektivní nemanželské chování, které narušuje soužití manželů. Pojem „duševní narušení“ může na první pohled evokovat duševní nemoc, ale nekryje se s lékařským pojmem duševní nemoc, nýbrž jde o pojem širší. Zahrnuje jak těžké duševní onemocnění, tak rovněž takové odchylky lehčího druhu, které poškozují schopnost ovládnout se, a tím dochází podstatným způsobem k narušení manželství¹¹⁷. Manželství rozvrácené z důvodu duševního narušení je rozvedeno dokonce i tehdy, vyléčí-li se manžel ze svého duševního narušení, ale obnovení manželství ani za této situace opravdu již nelze očekávat.

Jako duševní narušení je v judikatuře jmenována např. hysterie, melancholie, psychoneuróza, lehčí psychopatické stavy, hádavost ze žárlivosti či porušení povinnosti věrnosti z nymfomanie, neovlivnitelná závislost na alkoholu, drogová závislost, apod.

b) Duševní nemoc (§ 51 EheG)

Duševní nemoc jednoho z manželů představuje pro zdravého manžela rozvodový důvod tehdy, pokud podle § 51 EheG nemoc dosáhne takového stupně, že duševní soužití manželů je zrušeno a není možné jeho obnovení¹¹⁸. Za této situace teprve může duševně zdravý manžel žádat o rozvod. Rozvod z tohoto důvodu je však

¹¹⁵§ 50: Ein Ehegatte kann Scheidung begehren, wenn die Ehe infolge eines Verhaltens des anderen Ehegatten, das nicht als Eheverfehlung betrachtet werden kann, weil es auf einer geistigen Störung beruht, so tief zerrüttet ist, daß die Wiederherstellung einer dem Wesen der Ehe entsprechenden Lebensgemeinschaft nicht erwartet werden kann.

¹¹⁶Rummel P.: Kommentar zum ABGB, str. 39

¹¹⁷„Geistige Störung umfasst sowohl schwere Geisteskrankheiten als auch solche Anomalien leichter Art, die die Willenssteuerung im Bereich des ehewidrigen Verhalten erheblich beeinträchtigen“. (Schwiman M.: Familienrecht, str. 28)

¹¹⁸ § 51 EheG: Ein Ehegatte kann Scheidung begehren, wenn der andere geisteskrank ist, die Krankheit einen solchen Grad erreicht hat, daß die geistige Gemeinschaft zwischen den Ehegatten aufgehoben ist, und eine Wiederherstellung dieser Gemeinschaft nicht erwartet werden kann.

vyloučen, pokud se nemocný manžel vyléčil nebo se jeho duševní stav zlepšil do té míry, že je možné očekávat obnovení společenství manželů¹¹⁹.

Duševním soužitím má zákonodárce na mysli především schopnost komunikace mezi manžely (Kommunikationsfähigkeit)¹²⁰. Zde je skutečně myšlena duševní nemoc v lékařském smyslu. Není vyloučeno, že duševní soužití manželů může být narušeno už dříve, a to např. dlouhodobým pobytem nemocného manžela v ústavu nebo pro neschopnost nemocného manžela se zřetelně vyjadřovat. I v tomto případě dochází k nenapravitelnému rozvratu manželství, aniž by se jeden z manželů dopustil manželského prohřešku a nesl tak vinu na rozvratu manželství.

Duševní nemocí se rozumí psychické nemoci v lékařském smyslu, např. schizofrenie, oligofrenie (imbecilita nebo idiotie) nebo demence vysokého stupně. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudního dvora ze dne 18. února 1953 (sp. zn. 3 Ob 71/53) se však vyžaduje takový stupeň duševní nemoci, který neumožňuje nemocnému manželů jak v současnosti, tak pravděpodobně i do budoucna, se s druhým manželem dohodnout na existenci manželství. Pro podání žádosti o rozvod podle § 51 EheG není nutné, aby duševní nemoc byla nevyléčitelná. Zdravý manžel může žádat o rozvod, pokud lze tvrdit, že vyléčení nemoci je nepředvídatelné, ačkoliv zde existuje možnost zlepšení psychického stavu¹²¹.

c) Přenosná či odpor vzbuzující nemoc (§ 52 EheG)

Rozvodovým důvodem podle § 52 EheG je - stejně jako v předchozích případech - nenapravitelný rozvrat manželství, jehož příčinou je přenosná či odpor vzbuzující nemoc druhého partnera, jejíž zlepšení se nedá v dohledné době předpokládat¹²². Na rozdíl od předchozích dvou ustanovení není nutný ten požadavek, že nelze očekávat obnovení soužití manželů. Postačí pouze, že nelze předpokládat samotné vyléčení nebo zlepšení nakažlivé či odpor vzbuzující nemoci, již trpí druhý

¹¹⁹ Dittrich R., Tades H.: Das Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch, str. 446

¹²⁰ Schwimann M.: Familienrecht, str. 28

¹²¹ Rummel P.: Kommentar zum ABGB, str. 41

¹²² § 52: Ein Ehegatte kann Scheidung begehren, wenn der andere an einer schweren ansteckenden oder ekelregenden Krankheit leidet und ihre Heilung oder die Beseitigung der Ansteckungsgefahr in absehbarer Zeit nicht erwartet werden kann.

z manželů. Zákon se tak snaží ochránit život a zdraví druhého manžela. Podle převládající teorie je předpokladem jednostranný rozvrat manželství.

Nejde o jakoukoliv přenosnou nemoc. Nemoc musí být tak závažná, aby skutečně ohrožovala život zdravého manžela nebo představovala pro něj nebezpečí trvalé a vážné újmy na jeho zdraví¹²³. Mezi tyto přenosné nemoci lze zařadit lepru, pohlavní nemoci, AIDS, apod. Nelze mezi ně zahrnout běžné nemoci (např. nachlazení) nebo dětské nemoci. Jelikož je požadováno, aby se nemoc vyznačovala trvalostí, nepatří tak do této skupiny akutní nemoci, jako je cholera, tyfus nebo skvrnitý tyfus. Stejně tak dědičné nemoci jsou vyloučeny z pojmu přenosné nemoci.

Zda i nemoc vzbuzující odpor musí být také tak závažná jako přenosná nemoc, je dodnes v teorii sporné. Lze konstatovat, že odporivost nemoci by měla být poznatelná na první pohled, měla by ze své „fyzické vlastnosti“ vyplývat, ne ze závažnosti nebo z nedostatku péče. Příkladem mohou být v tomto případě odporivé následky operace, nikoliv však neschopnost k pohlavnímu styku v důsledku operace, tělesné znetvoření či zohavení¹²⁴. Nemoci vzbuzující odpor představují zatížení pro smyslové orgány, mohou to být i např. obrovské hnisavé rány nebo nemoci, které způsobují extrémní zápach¹²⁵. Pro posouzení, zda nemoc opravdu vzbuzuje odpor, je třeba brát v úvahu objektivní měřítka než individuální citlivost zdravého partnera. Podle judikatury nelze považovat nemoc za odpor vzbuzující ve smyslu § 52 EheG, jsou-li odporivé stavy způsobeny nedostatkem potřebné obvyklé péče¹²⁶. Možnost uzdravení nebo zánik nakažlivé nemoci ubírá nemoci charakter důvodu k rozvodu.

3.3.3 Rozvod na základě zrušení domácího společenství (§ 55 EheG)

O rozvod z důvodu zrušení domácího společenství (häusliche Gemeinschaft) může manžel žádat, jestliže manželé po dobu minimálně tří let žijí odděleně a manželství je tak hluboce rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití (§ 55 odst. 1). Doby, kdy manželé žijí odděleně, se pro případné další zrušení společné domácnosti nesčítají, tedy tříletá lhůta začíná po obnovení domácího

¹²³ Rummel P.: Kommentar zum ABGB, str. 41

¹²⁴ Rummel P.: Kommentar zum ABGB, str. 41

¹²⁵ Volková J.: Základní úprava rozvodu v České republice, Německu a Rakousku, str. 292

¹²⁶ rozhodnutí Nejvyššího soudního dvora ze dne 26. listopadu 1958 (sp. zn. 3 Ob 469/58)

společenství od každého dalšího jejího zrušení běžet znovu. Příležitostné návštěvy jednoho manžela druhým však tuto lhůtu neprolamují.

U tohoto rozvodového důvodu je podstatné, že došlo ke zrušení domácího společenství a manželství je rozvráceno. Zda se měl či neměl na rozvratu podílet jen jeden z manželů nebo oba dva, není rozhodující. Je-li však možné očekávat obnovení manželského soužití, je nezbytné žádost o rozvod z důvodu chybějícího rozvratu zamítnout.

Podle převládající teorie dojde ke zrušení domácího společenství tehdy, pokud manželé nežijí ve společném bytě¹²⁷. Prostorové oddělení manželů je čistě objektivní kritérium, jejich vůle a důvody pro toto oddělení nehrají roli. Prostorově jsou manželé oddělení i tehdy, pokud sice žijí v jednom a tom samém bytě, ale každý z nich obývá jinou místnost, netráví spolu volný čas a nevedou společnou domácnost. Z judikatury vyplývá, že není naplněním této skutkové podstaty to, když manželé žijí odděleně kvůli pracovním úkolům, nebo nepříznivé bytové situaci či z jiných důvodů nezakládajících se na jejich vůli, protože zrušení domácího společenství v tomto případě není považováno za jejich projev vůle. Nadále tedy trvá v poměrné míře domácí soužití, třebaže manželé žijí odděleně, ale i tak jsou pravidelně v kontaktu a panuje mezi nimi soulad. Také oddělení manželů kvůli výkonu trestu odnětí svobody jednoho z nich není ve shodě s ustanovením § 55 EheG, neboť zde chybí subjektivní znak projevu vůle žít odděleně¹²⁸.

Žalovaný manžel má podle § 55 odst. 2 EheG možnost práva odporu za situace, kdy žalující manžel sám nebo v převážné míře zavinil rozvod, což by se žalovaného manžela mohlo dotknout stejně tvrdě jako manžela žalujícího. Za dané situace je nutno zohlednit, do jaké míry převládají zájmy žalujícího na trvání manželství. Zvláštní roli přitom hraje zejména délka trvání manželského soužití, jakož i délka trvání zrušení manželské domácnosti, dále blaho dětí, věk a zdravotní stav obou manželů¹²⁹. Se zřetelem na ekonomické zabezpečení manželů může se podle okolností v jednotlivých případech neúnosná tvrdost dotýkat též materiální povahy, při které je

¹²⁷ Berka L.: Scheidung und Scheidungsreform 2000, str. 63

¹²⁸ Berka L.: Scheidung und Scheidungsreform 2000, str. 64

¹²⁹ Koziol, Welser: Grundriss des bürgerlichen Rechts, str. 225

k časovému okamžiku rozvodu řešeno přitěžující zhoršení nároků na veřejnoprávní důchodové zabezpečení a vdovské zaopatření¹³⁰.

To však nesouvisí s § 55 odst. 3 EheG. Podle zmíněného ustanovení nic nebrání rozvodu manželství, pokud manželé aspoň více jak šest let nežijí v domácím společenství. Podle judikatury jde o tzv. „absolutní důvod rozvodu“¹³¹, odpadá totiž zde jak možnost využít práva odporu žalovaného manžela, tak přezkoumání rozvratu manželství. Právo odporu podle § 55 odst. 2 EheG je z tohoto hlediska omezeno.

Jak bylo zmíněno výše, je možné rozvést manželství podle § 55 EheG, došlo-li ke zrušení domácího společenství a rozvratu manželství, přičemž vina manžela na rozvratu nehraje roli. Nutno podotknout, že však ten z manželů, který nenese na rozvratu vinu a nepodal žádost o rozvod, je zásadně v lepším postavení ohledně nároků na výživné, než u jiných důvodových rozvodů upravené v manželském zákonu. Výrok o zavinění v rozsudku má obzvlášť význam pro nárok na výživné manžela oproti druhému manželů, který zrušení domácího společenství nezavinil.

3.3.4 Rozvod po dohodě (§ 55a EheG)

Rozvod po dohodě (einvernehmliche Scheidung) byl zaveden do manželského zákona novelou z roku 1978. Už ale dříve docházelo v praxi k rozvodu po dohodě, a to tehdy, pokud se manželé rozhodli, že nechtějí nadále v manželském soužití setrávat. I přesto, že ani jeden z nich se nedopustil manželského prohřešku či nedošlo k rozvratu manželství, oba shodně před soudem prohlásili, že se z nějakých důvodů na rozvratu manželství podíleli. Soud pak rozvedl manželství na základě zavinění jednoho z nich nebo částečného zavinění obou manželů.

I u rozvodu po dohodě se uplatňuje princip rozvratu, nikoliv však princip zavinění. Princip rozvratu jde ovšem ruku v ruce s principem dohody, bez které by nebylo možné rozvodu podle § 55a EheG dosáhnout. Vyjádření dohody je podle judikatury osobní právo, přičemž se vyžaduje u manželů schopnost porozumění

¹³⁰ „UU kann aber im Einzelfall die unzumutbare Härte auch heute materiller Natur sein, etwa bei einer gerade durch den Scheidungszeitpunkt ausgelösten gravierenden Verschlechterung der Anwartschaft auf öffentlich-rechtliche alter- oder Witwenversorgerung (Berka L.: Scheidung und Scheidungsreform 2000, str. 64)

¹³¹ Schwimman M.: Familienrecht, str. 29

a úsudku. Chybí-li porozumění nebo odmítne-li manžel dohodu, nemůže jak porozumění, tak dohoda být nahrazeny vyjádřením zmocněnce nebo soudem¹³².

V současné době představuje shodný rozvod nejběžnější a v praxi nejvíce používaný způsob rozvodu manželství. Stejně jako v českém zákonu o rodině je založena tato varianta rozvodu pouze na úpravě porozvodových poměrů a soud se rozvratem manželství nezabývá.

Aby mohlo být manželství rozvedeno podle § 55a EheG, musí být splněny následující předpoklady:

- a) oba manželé s rozvodem souhlasí a podají společný návrh na rozvod u příslušného soudu;
- b) aspoň půl roku nežijí již ve společné domácnosti (tedy došlo ke zrušení společné domácnosti – Aufhebung der ehelichen Lebensgemeinschaft¹³³);
- c) oba se doznají k nenapravitelnému rozvratu manželství, kterým se soud nebude zabývat; a
- d) manželé uzavřeli dohody o podstatných následcích rozvodu.

Již k okamžiku podání žádosti o rozvod může být zrušena společná domácnost, např. je-li to v zájmu dětí či z bytové nouze¹³⁴. V tomto případě není základním požadavkem zrušení soužití založeného jen na pohlavním styku. Význam má především to, že manželství postrádá svůj smysl. Mezi dohody o podstatných následcích rozvodu se řadí zejména:

- a) dohoda o trvalém pobytu a péči společných dětí;
- b) dohoda o výživě dětí;
- c) dohoda o výživném mezi manžely pro dobu po rozvodu; a

¹³² rozhodnutí Nejvyššího soudního dvora ze dne 26. 3. 1996 (sp. zn. 1 Ob 518/96): Die Erklärung des Einvernehmens gemäß § 55a Abs 1 EheG ist die Ausübung eines höchstpersönlichen Rechts, wofür die natürliche Einsichtsfähigkeit und Urteilsfähigkeit des Ehegatten erforderlich ist. Fehlt diese Einsicht oder verweigert der Ehegatte das Einvernehmen, so kann letzteres weder durch einen Sachwalter noch durch das Pflschaftsgericht ersetzt werden.

¹³³ Ustanovení § 55 a § 55a EheG rozlišují mezi häusliche a eheliche Lebensgemeinschaft. Zatímco „häusliche Gemeinschaft“ zahrnuje jak společné bydlení, hospodářské společenství, tak i sexuální soužití, znamená „eheliche Gemeinschaft“ životní společenství manželů – značí především, že toto řízení na rozdíl od rozvodu podle § 55 EheG je řízením nesporným.

¹³⁴ Rummel P.: Kommentar zum ABGB, str. 50

d) dohoda o vypořádání manželského majetku – včetně bytu manželů a úspor našetřených za trvání manželství.

ad a) Dohoda o trvalém pobytu a péči společných dětí musí být uzavřena, mají-li manželé děti nezletilé. Obsah dohody vyplývá z rozhodnutí manželů, jak si navzájem upraví péči o děti. Tomu z rodičů, komu je dítě výlučně svěřeno do péče, má u něj bezpodmínečně i trvalý pobyt. Je-li však dítě svěřeno do společné nebo střídavé péče, musí být dohodnuto, u koho z rodičů bude trvale bydlet. V dohodě nemusí být úprava styku druhého manžela s dítětem. Ohledně práva na styk s dítětem se mohou manželé dodatečně dohodnout, avšak z důvodu vyvarování se následným sporům je vhodné zahrnout úpravu styku dítěte s druhým rodičem do dohody o trvalém pobytu a péči společných dětí.

ad b) Jak bude o výživu dítěte v době po rozvodu jeho rodičů postaráno, záleží pouze na jejich dohodě, kdo komu a v jaké výši bude tomu druhému na výživu dítěte přispívat.

Obě výše uvedené dohody musí být schváleny opatrovnickým soudem. Opatrovnický soud je oprávněn dohody schválit nebo zamítnout, nemůže žádným způsobem do nich nikterak obsahově zasahovat. Stane-li se, že soud dohodu zamítne nebo schválí jen částečně, byť by ponechal nedotčená ustanovení v platnosti, nelze za této situace manželství rozvést. Pokud manželé dohody nepředloží opatrovnickému soudu do doby, než bude jejich manželství rozvedeno, mohou tak učinit dodatečně po rozvodu.

ad c) Je ponecháno na vůli manželů, jak si upraví výživné mezi sebou. Na základě toho, jak se dohodnou, může být posléze úprava těchto poměrů pro některého z nich zavazující nebo opravňující. Manželé se mohou dokonce dohodnout i tak, že se vzdají vzájemných vyživovacích požadavků. Na tuto problematiku se v právní teorii vyskytují různé názory. Patrně asi není morální, dohodnou-li se manželé na vzdání se výživného za situace, že jeden z nich se nezaviněně ocitl v nouzi. Taková dohoda by mohla být pokládána vzhledem ke konkrétním okolnostem za nemorální, především za situace, kdyby se toho dožadoval ten z manželů, který způsobil rozvrat manželství, což by vedlo k následnému rozvodu manželství. V těchto případech by měla být vina důvodem vedoucím k určení

výživného mezi manžely. Jelikož se u tzv. rozvodu po dohodě obě strany vzájemně shodly na ukončení manželství, tedy aniž by soud zjišťoval příčiny rozvratu manželství a vinu jednoho z manželů, mělo by se u dohody také zůstat a nezaobírat se vinou jednoho z manželů na rozvodu.

ad d) V dohodě o vypořádání společného majetku je upraveno pouze rozdělení společně užívaného majetku (eheliche Verbrauchsvermögen), včetně rozdělení společného bytu a úspor, nikoli však již např. finanční náhrady podle § 98 ABGB plynoucí z účasti na spolupráci na výdělku, ani z jiných vzájemných manželských dohod. Tato dohoda může představovat velmi detailní úpravu vyrovnání, avšak postačí ve formě pouhého souhlasného prohlášení o mimosoudním vyrovnání a oboustranném vzdání se majetkových nároků. Podle novelizovaného znění § 97 EheG (novela z rodinného práva z roku 2009 – Familienrechts-Änderungsgesetz) se požaduje, aby dohoda o rozdělení bytu a manželských úspor měla formu notářského zápisu. Naopak u dohod o rozdělení ostatního manželského majetku je zapotřebí pouze písemné formy. Od předem uzavřených dohod o rozdělení manželských úspor a společně užívaného majetku, s výjimkou rozdělení bytu, se může soud při rozdělování odchýlit, pokud při celkovém uvážení dojde k závěru, že rozdělení majetku k okamžiku, kdy soud o rozdělení rozhoduje, nespravedlivě jednoho z manželů poškozuje.

Co se týče stanovení výživného mezi manžely pro dobu po rozvodu a vypořádání manželského majetku, postačí, pokud oba manželé prohlásí, že mezi sebou netrvají na žádných majetkoprávních nárocích¹³⁵. Tyto dohody jsou narovnáním, které podléhá všeobecným smluvním pravidlům (neúčinnost při nezpůsobilosti k právním úkonům, rozpor s dobrými mravy, odporovatelnost kvůli nedostatku vůle). Neúplnost nebo neúčinnost tohoto rozvodového narovnání se nedotýká pravomocně vyřčeného rozvodu.

Řízení o rozvod manželství podle § 55a EheG je řízením nesporným, zatímco řízení o rozvodu kvůli těžkému prohřešku (§ 49), z ostatních důvodů podle § 50 – 52 a rozvod na základě zrušení domácího společenství podle § 55 jsou vždy řízení sporná¹³⁶.

¹³⁵ Schwiman M.: Familienrecht, str. 24

¹³⁶ tamtéž

3.4 Porovnání rozvodových důvodů v českém a rakouském právu

Právní řády České republiky a Rakouska se ohledně rozvodu a rozvodového důvodu v mnohém odlišují a jen v málo hlediscích se podobají či dokonce shodují. Tomu jasně napovídá např. doba platnosti právních norem upravující rozvod, kdy z Německa převzatý manželský zákon platí v Rakousku více jak sedmdesát let a za toto období byl jen několikrát novelizován. Sotva by mohl takový zákon odpovídat situaci a potřebám současné společnosti. Avšak nehledě k platnosti právních norem upravující rozvod manželství, je nutno zdůraznit, že jak Rakousko, tak Česká republika (na rozdíl např. od Německa) mají v současné době tuto úpravu obsaženou mimo občanský zákoník, tedy vydělily z občanského práva právo rodinné¹³⁷.

Český zákon o rodině zná pouze jen jeden rozvodový důvod, a to tzv. kvalifikovaný rozvrat manželství, kdy je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Lze konstatovat, že české rozvodové právo je založeno na principu rozvratu manželství. Od novely z roku 1998 zákon rozlišuje mezi třemi variantami či způsoby rozvodu, kterými jsou rozvod se zjišťováním příčin rozvratu, rozvod bez zjišťování příčin rozvratu a tzv. ztížený rozvod. Všechny tyto tři varianty mají společný důvod, kterým je shora zmiňovaný kvalifikovaný rozvrat manželství. Liší se v tom, zda a do jaké míry soud zjišťuje či nezjišťuje příčiny rozvratu.

Pro rozvádějící se manžele je nejsnazší variantou rozvod bez zjišťování příčin. V tomto případě manželé dále na zachování manželství netrvalí, uvědomují si, že je rozvráceno a dohodli se na všech záležitostech, které jsou zapotřebí upravit pro dobu po rozvodu, tedy dohodli se na úpravě vzájemných majetkových vztahů, práv a povinností společného bydlení, případně vyživovací povinnosti a především na úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Po předložení dohod upravující uvedené záležitosti soud manželství rozvede, aniž by se zabýval příčinami rozvratu. Ač sice oba manželé mají v úmyslu se rozvést, nejsou názorově jednotní ohledně toho, proč k rozvodu došlo, jeho příčin či otázek, které je nutno pro dobu po rozvodu vyřešit.

¹³⁷ V České republice se však může tento stav změnit v roce 2014. Pokud bude schválen nový občanský zákoník, který má být jakýmsi kodexem soukromého práva, bude zahrnovat i veškerou úpravu rodinného práva.

Za této situace soud zjišťuje, zda došlo k rozvratu manželství, zabývá se hloubkou a trvalostí rozvratu, jakož i příčinami rozvratu. Dospěje-li soud k závěru, že došlo k rozvratu a manželství není schopno plnit žádnou ze svých funkcí, manželství rozvede. Překážkou rozvodu však může být, mají-li manželé nezletilé děti a rozvod by byl v rozporu se zájmem těchto dětí. Poslední varianta rozvodu bývá nejkomplicovanější. Byť je manželství rozvráceno, tak jeden z manželů si rozvod nepřaje, na rozvratu manželství se nepodílel porušením manželských povinností a rozvodem by mu byla způsobena zvlášť závažná újma. Jsou-li naplněny všechny zákonné podmínky – rozvrat manželství, mimořádné okolnosti svědčící pro zachování manželství, brání se manžel nezapříčinil rozvrat manželství a s rozvodem nesouhlasí, rozvod by mu způsobil zvlášť závažnou újmu a manželé spolu nežijí – soud návrhu na rozvod nevyhoví. Tento stav však nemůže trvat napořád, pro oba manželé by bylo takovéto manželství zcela neúnosné. Proto nežijí-li manželé spolu více jak tři roky a jsou-li splněny podmínky rozvodu se zjišťováním příčin, soud manželství rozvede.

Třebaže rakouský manželský zákon také zná rozvrat manželství – rozvodové právo je vystaveno na principu rozvratu a viny – nepředstavuje samotný rozvrat důvod rozvodu. Manželství může být rozvedeno buď na základě jednoho či více rozvodových důvodů nebo na základě dohody. Mezi rozvodové důvody manželský zákon řadí těžký prohřešek jednoho z manželů, chování spočívající v duševním narušení, duševní nemoc, přenosná či odpor vzbuzující nemoc a zrušení domácího společenství. Jako těžké prohřešky jsou judikaturou uváděny např. trestná činnost, nevěra, fyzické nebo psychické týrání, zlé nakládání, urážky, bezcitnost, atd. U tohoto důvodu jsou plně zastoupeny principy viny a rozvratu, u ostatních rozvodových důvodů, ač se oba principy vyskytují v kombinaci, tak jeden nebo druhý z nich více převažuje. Soud ve výroku rozsudku musí uvést, že k rozvodu manželství došlo na základě viny jednoho z manželů. U ostatních důvodů rozvodu manželství jde o zvláštní důvody rozvratu, které se nezakládají na porušení manželských povinností, nýbrž jsou dány nezaviněnými okolnostmi. Těmi konkrétně jsou duševní narušení, duševní nemoc, přenosná či odpor vzbuzující nemoc. Tyto okolnosti mají za následek rozvrat manželství, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Základem pro rozhodnutí, zda má být manželství z těchto okolností rozvedeno či nikoliv, je odborný znalecký posudek z dané lékařské oblasti. I u zrušení domácího společenství, jakožto posledního

rozvodového důvodu, je do jisté míry potlačen princip viny. Není podstatné, zda jeden či oba mají nebo nemají na rozvratu manželství vinu, nýbrž to, že došlo k rozvratu a zrušení domácího společenství a nelze očekávat obnovení manželského soužití. Soud takovéto manželství ale rozvede vždy, pokud manželé více jak šest let nevedou společnou domácnost. Rozvod po dohodě je založen především na principu dohody a rozvratu. Další podmínkou pro rozvod je, že manželé spolu víc jak půl roku nežijí.

Na základě shora uvedeného lze tvrdit, že český a rakouský právní řád se v rozvodových důvodech zásadně liší. Nejvíce podobností lze snad shledat u rozvodu po dohodě podle § 55a EheG a rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu podle § 24a ZoR. Pro oba tyto rozvody je charakteristický rozvrat manželství a dohoda manželů o tom, že nehodlají nadále setrvávat v manželském soužití. Manželé se musí shodnout na právních následcích, které mají nastat po rozvodu, a to předložením dohod týkající se úpravy poměrů nezletilých dětí, rozdělení společného majetku, včetně společného bydlení, případně úpravy výživného mezi manžely. Oba právní řády shodně stanoví, že manželé spolu minimálně šest měsíců nežijí, avšak český zákon o rodině má striktnější úpravu, jelikož vyžaduje, aby manželství trvalo alespoň jeden rok.

To, co dále rakouský právní řád považuje za rozvodový důvod, lze tvrdit, že by český právní řád označil spíše za příčinu rozvodu, především tedy těžký prohřešek (např. v podobě nevěry, nadměrného požívání alkoholu, psychické či fyzické týrání, atd.) a zrušení domácího společenství. Ostatní rozvodové důvody – tedy chování spočívající v duševním narušení, duševní, přenosná či odpor vzbuzující nemoc – nemají v českém řádu obdobu a ani odborná právní veřejnost se o nich ve svých publikacích (komentáře, odborné knihy či časopisy) nezmiňuje. Domnívám se, že i v rakouském právním řádu jde spíše o přežitek z konce 30. let 20. století. Svědčí o tom i ne příliš bohatá judikatura Nejvyššího soudního dvora.

Více podobností než platný zákon o rodině by mohla mít s rakouským manželským zákonem tzv. manželská novela z roku 1919, která v § 13 obsahovala důvody připouštějící rozluky. Některé z těchto taxativně vypočtených důvodů by se dalo podřadit pod pojem těžký prohřešek ve smyslu § 49 EheG. Shodně tak uvádějí manželská novela jako rozlukové důvody a judikatura rakouského Nejvyššího soudního dvora jako skutky spadající pod pojem těžký prohřešek zejména trestnou činnost (podle manželské novely měl být manžel odsouzen nejméně ke třem letům

žaláře, rakouská judikatura dobu nepodmíněného odnětí svobody nikterak prozatím nestanovila), cizoložství / porušení manželské věrnosti, týrání a zlé nakládání, bezcitnost a urážky. I duševní nemoc znamenala důvod rozluky, stejně jako je dnes důvodem rozvodu v Rakousku. Duševní nemoc podle manželské novely zahrnovala i hysterii, kterou dnes rakouská judikatura rovněž zařazuje k duševní nemoci. Jistou podobnost mezi manželskou novelou a manželským zákonem je možné vypožorovat taktéž v souvislosti s rozvratem manželství. Rozvrat manželský byl podle manželské novely důvodem rozluky. Stejně jako dnes v Rakousku hrála důležitou roli vina toho z manželů, který porušil povinnosti určené mu manželským svazkem, a toto porušení mělo za následek rozvrat manželství. Vinu mohl nést jeden či oba manželé, ale na rozdíl od dnešní rakouské úpravy rovněž i třetí osoba.

Srovnávám-li rozlukové důvody podle manželské novely a rozvodové důvody podle manželského zákona, shledávám, že manželská novela byla ve srovnání se současným manželským zákonem velmi pokrokovou a moderní právní normou na svou dobu, odpovídající demokratickým zásadám nově vzniklého Československa. Pro tento fakt svědčí i to, že zatímco Rakousko přijalo německý manželský zákon v roce 1938, tak téměř už 20 let předtím vstoupila manželská novela v platnost. Ačkoliv manželská novela neplatila tak dlouho, jako dodnes manželský zákon, byla dosti pokrokovou normou. Jak tedy může téměř více jak sedmdesát let platný manželský zákon v Rakousku obstát? I podle statistik dochází nejčastěji v rakouské společnosti k zániku manželství na základě rozvodu po dohodě, méně již pak z důvodu těžkého prohřešku a zrušení společné domácnosti, zřídka pak podle ostatních důvodů jako je chování spočívající v duševním narušení, duševní, přenosná či odpor vzbuzující nemoc. Jsem toho názoru, že rozvodové důvody, jako je těžký prohřešek a tzv. ostatní důvody, nemají dnes v zákoně své místo. Rovněž i určení viny na rozvratu manželství se mi jeví z dnešního hlediska jako poměrně zastaralé, hlavně i proto, že nelze říct, zda výlučně ten či onen manžel je vinným rozvratem manželství, ale určitou měrou k rozvratu, potažmo k rozvodu, přispějí oba manželé.

4. KLAUZULE TVRDOSTI

Klauzule tvrdosti je zákonné ustanovení, které zohledňuje princip viny na rozvratu manželství a poskytuje ochranu tomu z manželů, který se na rozpadu manželství nepodílel a pro něhož by rozvod znamenal zvlášť závažnou újmu. Je známa např. ve švýcarském právním řádu, rovněž i v německém, ale i českém a rakouském. Je-li klauzule tvrdosti v rozvodovém řízení úspěšně uplatněna, bývá omezena stanovenou objektivní lhůtou, po jejímž uplynutí rozvodu již nic nebrání a i přes vůli bránícího se manžela lze rozvodu dosáhnout. Jak bude níže uvedeno, je v zákoně o rodině tato objektivní lhůta stanovena na tři roky. Německý občanský zákoník (Bürgerliches Gesetzbuch) uváděl nejprve pět let, ale tato lhůta byla později nahrazena formulací „po delší dobu oddělené soužití manželů“¹³⁸. Rakouský manželský zákon žádnou lhůtu nevymezil.

4.1 Klauzule podle zákona o rodině

Podle V. Plecítoho na rozdíl od jiných autorů obsahuje zákon o rodině dvě klauzule tvrdosti – první se týká ochrany nezletilých dětí při rozvodu manželství jejich rodičů (§ 24 odst. 2 ZoR), druhá ochrany manžela, který s návrhem na rozvod nesouhlasí (24b ZoR)¹³⁹. O ochraně nezletilých dětí bylo pojednáno v kapitole 3.2.1, a proto se dále budu věnovat ustanovení § 24b ZoR.

Klauzule tvrdosti se dotýká manžela, který s rozvodem nesouhlasí, na rozvratu manželství se porušením manželských povinností převážně nepodílel a rozvodem by mu byla způsobena zvlášť závažná újma. O této variantě rozvodu, která bývá označována jako tzv. ztížený rozvod, bylo již pojednáno výše. Soud takovému návrhu na rozvod nevyhoví, jestli mimořádné okolnosti (např. délka manželství) svědčí ve prospěch zachování manželství. Jako v prvním případě klauzule tvrdosti má i zde význam

¹³⁸ Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva: Instituty práva rodinného, str. 70

¹³⁹ V. Plecíto: Zákon o rodině, str. 41

především finanční zabezpečení bránícího se a zpravidla ekonomicky slabšího partnera¹⁴⁰.

Ochrana bránícího se manžela však nemůže trvat věčně a nelze manžela, který rozvrátil manželství, nějak nutit, aby proti své vůli v takřka nefungujícím manželství nadále setrval. Uplatnění tvrdostní klauzule je tedy časově omezeno. Nežijí-li manželé spolu více jak tři roky a je stále zřejmá existence rozvratu manželství, pak soud toto manželství rozvede. Musí však být naplněny podmínky § 24 ZoR. Tedy i nadále by nebylo možné rozvést manželství, pokud by manželé měli nezletilé děti a rozvod by byl v rozporu s jejich zájmy, daným zvláštními důvody. V praxi však této situaci dochází zřídka.

4.2 Klauzule tvrdosti podle EheG

Klauzule tvrdosti (Härteklause) je obsažena v § 54 EheG a týká se rozvodu podle tzv. ostatních důvodů (§ 50 – 52 EheG). V těchto případech nemůže být manželství rozvedeno, neboť žádost o rozvod je morálně nepřijatelná. Manžel, jehož chování spočívá v duševním narušení, trpí duševní, přenosnou či odpor vzbuzující nemocí, má právo rozvodu odporovat, pokud by se pro něj rozvod jevil jako mimořádně nespravedlivá tvrdost. Pro soudce není rozhodující, jestli se jeví rozvod pro nemocného manžela jako nespravedlivý, ale směrodatné jsou při rozhodování objektivní okolnosti, mezi které ustanovení § 54 EheG řadí délku trvání manželského svazku, věk obou manželů a příčinu onemocnění. Tyto objektivní okolnosti musí soud posuzovat v každém jednotlivém případě.

Podle převládající teorie způsobil-li manžel, který podal žádost o rozvod, to, že on nebo jeho protějšek onemocněl nakažlivou nebo odpor vzbuzující nemocí, chybí mu vždy morální odůvodnění k podání žádosti o rozvod. Manželství nemůže být rozvedeno ani tehdy, pokud lze očekávat, že fyzický a duševní stav zdravého manžela by mohl vést k obnovení duševně-psychického soužití manželů. Avšak použití tvrdostní

¹⁴⁰ Hrušáková M. a kol.: Zákon o rodině / zákon o registrovaném partnerství – str. 88

klauzule se jeví jako nedůvodné, pokud se nemocný manžel jak před, tak po stavu duševního narušení, který se nezměnil po danou dobu, dopustil těžkého prohřešku¹⁴¹.

Ustanovení § 54 EheG však nestanoví žádnou objektivní lhůtu, po jejímž uplynutí by k rozvodu mohlo dojít. Ustanovení podobné § 24b ZoR, kdy k rozvodu dojde, pokud manželé nežijí spolu více jak tři roky, lze ale najít v § 55 EheG upravující rozvod kvůli zrušení domácího společenství, kdy rozvod je přípustný, jestliže manželé nežijí ve společné domácnosti šest let.

4.3 Srovnání klauzule tvrdosti v českém a rakouském právu

Odlišnosti klauzule tvrdosti v obou právních řádech souvisí s rozvodovými důvody. Ochrana manžela, který s rozvodem nesouhlasí a rozvod by se pro něj jevil jako nespravedlivá tvrdost, je rozhodně silnější v českém právu. Ačkoliv došlo k rozvratu manželství, nemůže být manželství rozvedeno, pokud se bránící manžel na rozvratu manželství porušením manželských povinností nepodílel a rozvodem by mu byla způsobena zvláště závažná újma.

V Rakousku má šanci zabránit rozvodu pouze nemocný manžel, tedy manžel, jehož chování spočívá v duševním narušení nebo který trpí duševní, přenosnou či odpor vzbuzující nemocí. Nutno podotknout, že ostatní rozvodové důvody svým způsobem jistou ochranu druhému z manželů již poskytují. U rozvodu podle § 49 EheG smí podat žádost o rozvod pouze ten manželů, který se těžkého prohřešku nedopustil. Podle § 55 EheG může každý z manželů podat žádost o rozvod, pokud tři roky manželé nežijí v domácím společenství a došlo tak k jejímu zrušení. Byla by však druhému z manželů rozvodem způsobena závažná újma, je rozvod přípustný až po šesti letech zrušení společné domácnosti.

Ačkoliv je klauzule tvrdosti v manželském zákonu jinak koncipována než v zákoně o rodině, poskytuje jak nemocnému manželu podle § 50 – 52, tak nevinnému manželu podle § 49 a § 55 ochranu obdobně jako zákon o rodině. V případech § 49 a § 55 mám však za to, že jde spíše o jakousi nepřímou formulovanou

¹⁴¹ rozhodnutí Nejvyššího soudního dvora ze dne 14. července 1964 (sp. zn. 1 Ob 212/64), z www.jusline.at /navštíven dne 7. 6. 2011/

klausuli tvrdosti, neboť o rozvod nemůže žádat ten z manželů, který sám nebo pouze převážně jen on způsobil rozvrat manželství. Podle § 24b ZoR nebude manželství rozvedeno, pokud by manžel, který se na rozvodu porušením manželských povinností nepodílel, byla způsobena závažná újma. Vzhledem k tomu, že český zákon o rodině zná pouze jediný důvod rozvodu manželství, formuluje také jednoznačně, za jakých podmínek k rozvodu manželství nemůže dojít. Ustanovení § 54 EheG odkazuje pouze na § 50 až 52. V případech rozvodu podle § 50 až 52 EheG může rozvod požadovat vždy pouze jen zdravý manžel. Jeho žádosti však nebude vyhověno, pokud by nemocný manžel pokládal rozvod za nespravedlivou tvrdost. V tomto ohledu spatřuji neaktuálnost úpravy rakouského manželského zákona, neboť teoreticky manžel, který těžkým prohřeškem způsobil rozvrat manželství, je vinný na rozvratu, nemůže podat žádost o rozvod, ačkoliv třeba sám z různých důvodů nemá zájem na obnovení manželského soužití. Zda tedy manželství bude rozvedeno či nikoliv, nezáleží tedy na něm, ale na nevinném manželu.

5. ÚPRAVA POMĚRŮ K NEZLETILÉMU DÍTĚTI PRO DOBU PO ROZVODU

Základní zásadou této úpravy je ochrana dítěte, respektive vyvarování se dlouhodobým sporům o děti poté, co je manželství rozvedeno. Soud by měl rozhodnout o tom, komu z rodičů bude dítě svěřeno do péče a jak se bude druhý rodič s dítětem stýkat a přispívat na jeho výživu.

5.1 Svěřování do výchovy a určení výživného podle zákona o rodině

Po novele zákona o rodině z roku 1998 došlo ohledně úpravy ve věcech péče o nezletilé ke změně, a to oddělením opatrovnického od rozvodového řízení. Podle ustanovení § 25 ZoR soud manželství nerozvede, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu, vydané opatrovnickým soudem. Řízení ve věcech péče o nezletilé tedy musí předcházet rozvodovému řízení. Pokud se manželé nemohou na svěřování dítěte do výchovy a určení výživného dohodnout tak, jak je stanoveno v § 24a ZoR, musí návrh podat jeden z manželů. Neučiní-li takto ani jeden z manželů, soud zahájí řízení z úřední povinnosti. Ačkoliv právní moc tohoto rozhodnutí je předpokladem pro to, aby mohlo být manželství rozvedeno, účinky rozhodnutí nastávají až po právní moci rozsudku o rozvodu. S ohledem na délku obou řízení se v praxi často stává, že manželé podají oba návrhy současně, tedy návrh na úpravu poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu i návrh na rozvod manželství.

Ustanovení § 25 ZoR dále rozvádí následující § 26, kdy před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství, upraví soud práva a povinnosti rodičů k dítěti pro dobu po rozvodu. Dle dikce zákona musí být především určeno, komu má být dítě svěřeno do výchovy a jak mají rodiče přispívat na jeho výchovu. Z uvedeného vyplývá, že na výchovu dítěte musí vždy ve všech případech přispívat jeho rodiče, ne ovšem

vždy zrovna jim musí být dítě svěřeno do výchovy. Nejčastěji je to jeden z rodičů, kterému je svěřeno dítě do výhradní výchovy. Není-li dítě svěřeno do výhradní výchovy ani jednoho z rodičů, např. za situace, že je zřejmé, že jak jeden, tak druhý rodič by nezajistil dítěti řádnou výchovu, může být dítě svěřeno do péče do jiné fyzické osoby podle § 45 nebo do pěstounské péče podle § 45a – 45d ZoR. V nejkrajnějším případě by přicházelo do úvahy nařízení ústavní výchovy u dítěte. Pomineme-li uvedené a ne příliš šťastné a časté varianty svěření dítěte do výchovy, vypadá nejčastější model svěření do výchovy tak, že dítě je svěřeno do péče matky, otcí je stanoveno výživné a s dítětem tráví nejčastěji zpravidla jeden víkend za 14 dní. Otcí jsou děti svěřovány v případě nepřítomnosti matky, jejího nezájmu nebo naprosté neschopnosti se o dítě postarat. Ať už je dítě však svěřeno do péče matky či otce, je druhému z rodičů stanoveno výživné v konkrétní výši, neboť faktická vyživovací povinnost druhého rodiče je považována za samozřejmost.

Jak bylo výše uvedeno, dává dnes zákon rozvádějícím se manželům možnost, aby se na výchově a výživě dítěte pro dobu po rozvodu dohodli. Tato dohoda ke své platnosti vyžaduje schválení soudem. Soud zkoumá, zda dohoda není v rozporu se zájmy dítěte. Jelikož soud dohodu pouze schvaluje, není možné proti tomuto rozsudku podat odvolání. Právní základ dohody je zakotven v § 26 odst. 3 ZoR. V tomto případě sice zákon nemluví o výchově a výživě nezletilých dětí, nýbrž o rodičovské zodpovědnosti. Rodičovská zodpovědnost - nehledě na to, zda je dítě na základě dohody svěřeno do výhradní, společné nebo střídavé výchovy – zůstává po rozvodu zachována zásadně oběma rodičům¹⁴².

Shora popsaná úprava se týká pouze nezletilých dětí. Nabude-li dítě během řízení zletilosti, soud řízení zastaví.

Často se stává, že rodiče nezletilého dítěte delší dobu spolu již nežijí, aniž by byli rozvedeni. Podle § 50 ZoR nedohodnou-li se rodiče za této situace na úpravě výchovy a výživy dítěte, může i v tomto případě bez návrhu rozhodnout soud. Byly-li takto již upraveny poměry nezletilých v minulosti, je opatrovnícký soud přesto povinen vydat nové rozhodnutí podle § 25 ZoR pro dobu po rozvodu¹⁴³. Pokud rodiče nepodají současně návrh na rozvod, avšak jsou si vědomi toho, že k rozvodu dřív či později

¹⁴² Radvanová S., Zuklínová M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva, str. 67

¹⁴³ tamtéž

stejně dojde, tak je vcelku běžné, že formulují návrh na úpravu poměru nezletilých dětí do doby rozvodu a pro dobu po rozvodu.

Zákon o rodině po novele z roku 1998 rozlišuje mezi výhradní, střídavou a společnou výchovou. Na základě § 26 odst. 2 ZoR může být dítě svěřeno do společné či střídavé výchovy, pokud je to v zájmu dítěte a budou tak lépe zajištěny jeho potřeby. Další podmínky, které zákon vyžaduje, je způsobilost rodičů dítě vychovávat a zájem rodičů o výchovu dítěte. Zájem dítěte je spatřován v tom, aby rozvodem nepřicházelo o jednoho z rodičů¹⁴⁴.

Společná výchova znamená, že dítě není svěřeno do výhradní výchovy jednoho z rodičů, nadále žije s oběma rodiči ve společné domácnosti, popřípadě se rodiče domluví, který z nich se bude o dítě v jejich společném bydlišti starat. Po rozvodu se pro dítě jakoby nic nemění, nadále žije ve svém domově s oběma nebo střídavě s jedním či s druhým rodičem. Soudní praxe se přiklání ke stanovisku, že na společné výchově se rodiče musí dohodnout, soud takto nemůže rozhodovat proti vůli jednoho z rodičů¹⁴⁵. Společná výchova je vhodná zejména za situace, kdy nezletilé dítě nabude brzy zletilosti nebo kdy rodiče bydlí dosud společně, neboť zatím nemají vyřešenou bytovou situaci a považují za zbytečné se o péči a výživné na krátkou dobu do zletilosti dítěte soudit¹⁴⁶. Poměry rodičů se v podstatě od doby před rozvodem nezmění. Společná výchova přichází do úvahy zvláště u rozvodu bez zjišťování příčin podle § 24a ZoR, kdy rodiče jsou schopni se dohodnout a zmírnit na minimum jakékoli další dopady rozvodu, a to zejména dopady na děti¹⁴⁷. Rodiče se finančně dělí o materiální zabezpečení dítěte, zajištění školních i mimoškolních aktivit, vzdělání i volného času. Z uvedeného plyne, že společná výchova je jen dočasné řešení, nikoliv řešení trvalejší povahy. Trvala-li by déle, stojí za zvážení, zda skutečně existoval mezi manžely rozvrat takové intenzity, že muselo k rozvodu dojít¹⁴⁸. Většinou se jedná o případy výjimečné, týkající se hlavně dětí blízkých věku dospělosti. Avšak v současné době se objevují názory, že by dítě mělo být spíše svěřováno do společné či střídavé výchovy než do výchovy pouze jednoho z rodičů. Aby nemuselo jít o dočasné řešení, jak je shora

¹⁴⁴ Hrušáková M. a kol.: Zákon o rodině / zákon o registrovaném partnerství – str. 95

¹⁴⁵ Veselá R. a kol.: Rodina a rodinné právo, str. 144

¹⁴⁶ Dvořáková Závodská J., Francová M.: Rozvody, rozchody a zánik partnerství, str. 19

¹⁴⁷ Plecítý V., Skřejpek M., Salač J., Šíma J.: Základy rodinného práva, str. 46

¹⁴⁸ Hrušáková M., Králíčková Z.: České rodinné právo, str. 129

popsáno, bylo by ideální, kdyby se v jednom a tom samém bydlišti dítěte na výchově a výživě střídali jeho rodiče.

Je-li dítě svěřeno do střídavé výchovy, tak pobývá u každého z rodičů určitý stejný časový úsek, tedy střídá dvě výchovná prostředí. Pro tato střídající se časová období soud vymezí práva a povinnosti obou rodičů. Zákon o rodině nestanoví, jak často by mělo střídání probíhat. V praxi jsou známy týdenní, dvoutýdenní a dokonce i měsíční intervaly. Délka pobytu dítěte u jednoho z rodičů závisí na především na věku dítěte, jeho osobnosti, vztahu ke každému z rodičů, vzdálenosti bydlišť rodičů, atd. Střídavá výchova má svá úskalí. Není vhodná tehdy, pokud by dítě mělo střídat dvě školy, dva okruhy přátel. Stěží by se mohlo věnovat svým mimoškolním aktivitám a navštěvovat zájmové či sportovní kroužky, jelikož by na nich obvykle chybělo. Obtížně by dítě navazovalo kamarádské vztahy, jelikož by s kamarády pravidelně nepobývalo. Střídavá výchova není vhodná ani za situace, kdy konflikt mezi manžely dosahuje takové míry, že se na střídavé výchově – alespoň dočasně – nemohou dohodnout¹⁴⁹. Podle některých názorů má střídavá výchova, jak pro oba rodiče, tak pro dítě i určité kladné stránky. Mezi ně patří např. to, že rodič si lépe může plánovat zaměstnání, dovolenou nebo že otcové udržují s dětmi intenzivní hodnotný vztah, těší se skutečné důvěře svých dětí a prožívají s nimi opravdovou blízkost¹⁵⁰. Dle mého názoru tak tomu může být, pokud dítě opravdu pravidelně a po stejně dlouhý časový interval pobývá jak u jednoho, tak i u druhého z rodičů a oba rodiče žijí v tom samém městě nebo v krátké vzdálenosti od sebe. Stěží si dítě s otcem vytvoří intenzivní hodnotný vztah, pobývá-li u něj dva víkendy měsíčně.

V poslední době se ve společnosti vyskytují názory, že nejlepší možností pro dítě po rozvodu jeho rodičů je střídavá péče. Potvrzuje to i průzkum veřejného mínění společnosti SANEP. Z 5 640 dotázaných se 48,7 % vyslovilo pro to, aby děti po rozvodu nebo rozchodu svých rodičů byly vychovávány ve společné péči¹⁵¹. Podle mého názoru je však střídavá péče celkem dobré řešení, ale vždy by se mělo přihlížet k věku dítěte a povaze rodičů. Ne každý otec se dokáže postarat o dítě ve věku batolete. Ve své praxi jsem se setkala s případem, kdy čtyřletý chlapec odmítal se stýkat se svým

¹⁴⁹ Černá P.: Rozvod, otcové a děti, str. 39

¹⁵⁰ Černá P.: Rozvod, otcové a děti, str. 40

¹⁵¹ Hodina A.: Veřejnost chce střídavou péči (citováno dne 17. 9. 2011). Dostupný z: <http://www.stridavka.cz/verejnost-chce-stridavou-peci.html>

otcem, poněvadž si pamatoval, jak fyzicky napadal jeho matku. V každém případě svěřeni dítěte do střídavé péče by mělo být postupováno individuálně.

Kritéria pro svěřeni dítěte do výchovy přinesla do zákona o rodině až novela z roku 1998. Ustanovení § 26 odst. 4 klade důraz především na „*zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti a se zřetelem na životní poměry obou rodičů*“. Dále má být „*respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, a právo druhého rodiče, jemuž dítě nebude svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů*“.

Soud se při svém rozhodování však zabývá kritérii mnohem hlouběji. Vždy bere na zřetel, kdo z rodičů dosud o dítě řádně pečoval, staral se o jeho výchovu po stránce citové, mravní a rozumové (§ 26 odst. 5 ZoR). Ačkoliv je demonstrativně stanovený výčet kritérií poměrně dlouhý, nezmiňuje věk dítěte. I ten při rozhodování o úpravě poměrů hraje velkou roli. Od útlého věku po celou dobu vývoje si člověk vytváří společenskou roli také podle identity, chlapci mužskou, dívky ženskou. Pomocí procesu identifikace s matkou dívka dospívá k pocitu, že je správnou ženou a analogicky chlapec stejného pocitu dospěje identifikací s otcem.¹⁵² Mezi další kritéria se řadí osobnost rodiče, vztah rodiče k dítěti, hmotné zabezpečení rodičů, kontinuita prostředí, širě rodinného zázemí, ale i sourozenci. Rozhoduje-li se o poměrech nezletilých dětí-sourozenců, tak se z principu svěřují do výchovy témuž rodiči. Účelem je důsledná ochrana sourozeneckých vztahů, obzvláště tam, kde již byly narušeny vzájemné vztahy mezi rodiči a v důsledku toho i mezi rodiči a dětmi.

Při rozhodování o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu se obvykle nerozhoduje o úpravě styku rodiče, kterému nebude dítě svěřeno do výchovy. Dohoda o styku s dítětem je nechána na samotných rodičích a podle § 27 odst. 1 ZoR nevyžaduje schválení soudu. Soud do této záležitosti zasahuje až tehdy, nejsou-li rodiče schopni se dohodnout, dohoda neodpovídá zájmu dítěte nebo není dodržována. Brání-li rodič styku dítěte s druhým rodičem opakovaně a bezdůvodně,

¹⁵² Jonáková I.: Kritéria svěřeni nezletilého dítěte do výchovy

považuje se toto bránění za změnu poměrů, která vyžaduje nové rozhodnutí. Zákon o rodině vychází ze zásady, že dítěti je prospěšné stýkat se všemi členy rodiny. Soud tak může upravit i styk dítěte s prarodiči a sourozenci, vyžaduje-li to zájem dítěte (§ 27 odst. 4 ZoR).

5.2 Rakouská právní úprava

Právní úprava rodičovské zodpovědnosti není upravena v manželském zákonu, ale v ABGB (ustanovení § 142 a následující). Svěření dítěte do výchovy a otázky s tím související jsou upraveny v § 177 až 178a ABGB.

Uvedená zákonná úprava byla novelizována zákonem o právech nezletilých osob (Kindschaftsrechts-Änderungsgesetz), který vstoupil v platnost dne 1. července 2001. Tato novela umožnila svěření dítěte i do oboustranné péče, respektive zachovává oběma rodičům jejich rodičovskou zodpovědnost (beidseitige Obsorge, Obsorge beide Eltern, gemeinsame Obsorge).

Podle § 177 odst. 1 ABGB dojde-li k rozvodu manželství rodičů nezletilých dětí, zůstává zachována rodičovská odpovědnost oběma rodičům. Rodiče však mohou soudu předložit – také při změně stávající úpravy – dohodu o svěření dítěte do péče, přičemž dohoda může stanovit svěření dítěte do péče jednomu nebo oběma rodičům. V případě svěření do péče obou rodičů může být tato péče jednoho rodiče omezena na určité záležitosti. Svěření do péče si rodiče mohou v dohodě sjednat následujícími způsoby:

- a) společná péče obou rodičů (Obsorge beide Eltern);
- b) jeden z rodičů bude pověřen veškerou péčí, zatímco péče druhého rodiče bude pouze částečná, tedy zaměřená jen na určité záležitosti (např. správa majetku určité hodnoty, školní vzdělávání, lékařské ošetření); a
- c) výhradní péče jednoho rodiče.

5.2.1 Společná péče obou rodičů a částečná výhradní péče jednoho rodiče

Je-li manželství rodičů nezletilých dětí rozvedeno, zůstává rodičovská zodpovědnost zachována zprvu oběma rodičům. Aby mohla být oběma rodičům zachována rodičovská zodpovědnost, předpokládá se, že budou schopni se dohodnout na všech podstatných záležitostech týkajících se dítěte, a to nejen v době rozvodu, ale i v budoucnu. Rodičovská péče je podle § 177 odst. 1 ABGB zachována oběma rodičům i nadále po rozvodu, pokud ani jeden z nich nepodá návrh na výhradní svěřeni dítěte do jeho péče. Zůstane-li oběma rodičům zachována jejich rodičovská zodpovědnost, je jejich povinností v přiměřené lhůtě předložit soudu dohodu o tom, u kterého z nich bude mít dítě hlavní pobyt (hauptsächlicher Aufenthalt)¹⁵³. Nedojde-li k takové dohodě během přiměřené lhůty po zániku manželství nebo neodpovídá-li dobru dítěte (Kindeswohl), musí soud rozhodnout o tom, kterému z rodičů je nutno do budoucna svěřit dítě do péče. Rodič, u kterého dítě nemá hlavní pobyt, je ten, který musí platit výživné na dítě. Soud takovouto dohodu schválí, pokud neodporuje zákonu a odpovídá dobru dítěte. V opačném případě dohodu z moci úřední zamítne (§ 177a odst. 1 ABGB).

Ustanovení § 177 odst. 1 však nestanoví, v jaké formě má být dohoda sjednána. Může být uzavřena písemně, konkludentně nebo ústně, což je praktické, pokud je taková dohoda uzavírána před soudem.

Uzavřít dohodu o pobytu dítěte a výživném na něj neplatí pouze v případě rozvodu, ale podle § 177b ABGB také tehdy, pokud rodiče nezletilého dítěte jsou stále svoji, ale trvale žijí odděleně. V tomto případě rozhoduje soud na návrh jednoho z rodičů. Konkrétně zde má zákonodárce na mysli situace, kdy k rozvodu může dojít podle § 55 EheG, tedy že manželé nežijí spolu aspoň tři roky a manželství je natolik rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití.

Dohodu o rodičovské zodpovědnosti lze kdykoliv změnit u příslušného opatrovnického soudu. Také rodiče, kteří byli rozvedeni před novelou manželského

¹⁵³ Bundesministerium für Justiz: Obsorge beide Eltern (citováno dne 5. 5. 2011). Dostupný z: [www.help.gv.at/Content .Node/10/Seite100002.html](http://www.help.gv.at/Content.Node/10/Seite100002.html)

zákona z roku 2001, mohou zažádat dodatečně o společnou péči, pokud si to oba přejí¹⁵⁴.

Rakouské právo vychází ze zásady, že každý rodič během manželství může sám vystupovat a jednat jménem dítěte jako jeho zákonný zástupce. Po rozvodu to bývá většinou matka, u které dítě hlavně pobývá a která činí za dítě všechna opatření, která se ho dotýkají, např. opatření v oblasti školy a vzdělávání, lékařská opatření, atd. Pokud ale oba rodiče mají po rozvodu rodičovskou zodpovědnost, musí oba společně rozhodnout o důležitých záležitostech, které se dítěte týkají (např. změna jména, nabytí či pozbytí státního občanství, majetkové záležitosti).

Rodiče v dohodě také mohou stanovit, že dítě bude svěřeno jednomu z rodičů do výhradní péče a péče druhého rodiče bude omezena na určité oblasti (např. správa majetku). Péče toho rodiče, se kterým dítě žije a má u něj hlavní pobyt, nemůže být omezena na určité oblasti. Dítě může být svěřeno na základě rozhodnutí soudu jednomu z rodičů také za situace, že společná péče obou rodičů nefunguje nebo neodpovídá dobru dítěte.

Od 1. července 2010 na základě novely občanského procesního řádu a zákona o nesporném řízení má soud možnost ustanovit dítěti poradce (Kinderbeistand), pokud se jedná o velmi náročné řízení o rodičovské zodpovědnosti a práva na osobní styk dítěte s druhým rodičem a takové řízení představuje pro dítě psychickou zátěž. Poradce by se měl v takovém řízení starat o záležitosti a přání nezletilého dítěte (respektive dítěte mladší 14 let). Měl by stát na straně dítěte a s jeho souhlasem vyjadřovat jeho názory před soudem. Z tohoto důvodu má poradce rozsáhlou povinnost mlčenlivosti. Náklady na poradce nesou obě strany (zpravidla rodiče), a to v rozsahu, který se odvíjí od délky řízení, nikoliv podle hodin, které poradce odpracoval. Strany mají možnost požadovat prozatímní osvobození od tohoto poplatku.

I rakouská právní úprava odkazuje na kritéria, které je soud povinen zohlednit při rozhodování o svěřeni dítěte do péče. Ustanovení § 177a odst. 2 ABGB uvádí pouze, že dítě by mělo být svěřeno do péče jednoho z rodičů na základě míry dobra dítěte (Maßgabe des Kindeswohles). Aby bylo rozhodnuto podle dobra dítěte, mělo by být svěřeno do péče toho rodiče, ke kterému má užší vazby a který o dítě dosud převážně pečoval. Od tohoto rodiče se očekává, že vytvoří dítěti vhodné životní podmínky, bude

¹⁵⁴ tamtéž

jej vychovávat a pečovat o něj, vytvoří psychické a duševní prostředí, ve kterém se bude dítě cítit dobře a které prohloubí i emocionální vztahy mezi rodičem a dítětem¹⁵⁵. Malé děti bývají většinou svěřovány matkám. Není to ovšem všeobecným pravidlem, i zde se připouští výjimky. K dalším kritériím patří to, že by se měl soud vyvarovat rozdělení sourozenců a dítě by mělo zůstat ve svém sociálním prostředí¹⁵⁶ (rodič, u kterého dítě po rozvodu žije, získá většinou také byt, ve kterém manželé spolu žili).

I rodiči, který během manželství dítě fyzicky napadal, zůstává zprvu po rozvodu zachována rodičovská odpovědnost. V tomto případě by však mělo být ještě před rozvodem, nejpozději během rozvodového řízení, upozorněno na násilnou činnost tohoto manžela a s tím spojené ohrožení, které pro dítě představuje. Na návrh druhého rodiče z důvodu ochrany a bezpečí dítěte by měla být tomuto násilnému rodiči odejmuta rodičovská zodpovědnost.

5.2.2 Výhradní péče jednoho z rodičů

Chce-li získat rodič dítě do své výhradní péče, může podat návrh během nebo po skončení rozvodového řízení u opatrovnického soudu. Návrh může podat, aniž by byl povinen ho zdůvodnit. Stejně tak v době po rozvodu může každý z rodičů podat návrh na zrušení společné péče. I na toto řízení, pokud je velmi sporné a představuje psychickou zátěž pro dítě, platí možnost ustanovení dětského poradce.

K důvodům, na základě nichž svěří soud dítě do péče jednoho z rodičů, patří neuzavření a tedy neexistence dohody o svěření dítěte do péče a výživném na dítě. I když rodiče dohodu uzavřou a neodpovídá dobru dítěte, může být soudem rozhodnuto o výhradní péči. Dále také tehdy, pokud nebyl stanoven hlavní pobyt dítěte u jednoho z rodičů, na dodatečnou žádost jednoho z rodičů nebo pokud rodič, jemuž bylo nezletilé dítě svěřeno do péče, dítě ohrožuje. Tyto důvody lze uplatnit také tehdy, pokud rodiče nejsou rozvedeni, ale po přechodnou dobu spolu nežijí.

V případě výhradní péče má rodič, kterému dítě nebylo svěřeno do péče, podle § 178 ABGB právo na informaci a vyjádření a právo dítě navštěvovat. Rodič, kterému bylo dítě svěřeno do péče, má povinnost druhého rodiče informovat o důležitých

¹⁵⁵ Rummel P.: Kommentar zum ABGB – 1. Ergänzungsband zur dritte Auflage, str. 101

¹⁵⁶ Bundesministerium für Justiz: Obsorge beide Eltern (citováno dne 5. 5. 2011). Dostupný z: [www.help.gv.at/Content .Node/10/Seite100002.html](http://www.help.gv.at/Content.Node/10/Seite100002.html)

záležitostech a změnách týkajících se jejich společného dítěte (např. změna školy, bydliště, závažné nemoci, školní úspěchy,...). Druhý rodič má právo se k tomu vyjádřit. Tato práva jsou mu odňata, pokud bezdůvodně odmítá kontakt s dítětem. Naopak se tato práva rozšiřují, pokud rodič objektivně nemá možnost být s dítětem v kontaktu. Nejen rodič, kterému nebylo dítě svěřeno do péče, ale i dítě samotné, mají zákonné právo se setkávat. Toto právo je v zásadě upraveno na základě dohody mezi oběma rodiči. Nedohodnou-li se, upraví právo návštěvy soud. Toto právo nezávisí na tom, zda rodič plní či neplní vyživovací povinnost vůči dítěti¹⁵⁷.

Je-li prosazení práva návštěvy problematické, může soud na návrh nebo z moci úřední nařídit, že návštěvu rodiče a dítěte bude doprovázet odborně vhodná, neutrální a objektivní osoba. Pokud dítě dosáhne 14 let, nesmí být proti své vůli nuceno ke kontaktu s rodičem, kterému nebylo dítě svěřeno do péče. Od tohoto okamžiku také sám může podávat návrhy, které se týkají jeho péče, výchovy a práva návštěvy.

5.2.3 Výživné

Právní úprava výživného dětí pro dobu po rozvodu je zakotvena v § 68a odst. 1 EheG. Ustanovení § 68a EheG bylo do manželského zákona zavedeno novelou z roku 1999 a týká se jak výživného dětí (odstavec 1), tak výživného mezi manžely (odstavec 2) pro dobu po rozvodu. Bývá často předmětem kritiky, protože upouští od principu zavinění¹⁵⁸. Ustanovení § 68a odst. 1 EheG platí pro všechny možnosti rozvodu, tedy i pro shodný rozvod podle § 55a EheG. Má-li být manželství rozvedeno podle § 55a EheG na základě zrušení domácího společenství manželů, je jedním z předpokladů to, aby soudu byla předložena dohoda o výživném dětí. Pokud ale tato dohoda chybí, použije se přiměřeně ustanovení § 68a odst. 1 ABGB.

Podle shora uvedeného ustanovení přísluší nárok na výživné tomu z manželů, který se nemůže na základě péče a výchovy společného dítěte s ohledem na jeho dobro sám živit. Druhý z manželů je povinen mu poskytnout výživné podle svých životních

¹⁵⁷ Bundesministerium für Justiz: Obsorge beide Eltern (citováno dne 5. 5. 2011). Dostupný z: [www.help.gv.at/Content .Node/10/Seite100002.html](http://www.help.gv.at/Content.Node/10/Seite100002.html)

¹⁵⁸ Ferrari S., Hopf G.: Eherechtsreform in Österreich, str. 37

potřeb, a to nezávisle na vině vedoucí k rozvodu¹⁵⁹. Ten z manželů, kterému bude druhým placeno výživné na dítě, musí splňovat dvě podmínky. První z nich je péče a výchova společného dítěte. Záleží tedy na skutečném opatrování dítěte, ne na soudním pověření k péči a výchově¹⁶⁰. Druhá podmínka spočívá v domněnce neúnosnosti rodiče se sám živit (Unzumutbarkeit der Selbsterhaltung). Neúnosnost rodiče sám se živit je předpokládána, pokud dítě nedosáhlo pět let věku¹⁶¹. Je-li dítě starší jak pěti let, domněnka neúnosnosti už neplatí. Nárok rodiče na výživné dítěte není sice vyloučen, ale rodič musí dokázat neúnosnost sám se živit, a pokud bylo výživné stanoveno soudem, je poté vždy určeno na další tři roky. Po uplynutí těchto tří let musí opět rodič pro uplatnění výživného nově prokazovat domněnku neúnosnosti sám se živit¹⁶². Výše výživného je určena podle životních potřeb rodiče pečující o dítě, a to rozhodnutím soudu podle § 68a odst. 1 věta třetí EheG nebo mohou manželé na základě § 80 EheG uzavřít dohodu o výživném.

5.2.4 Exkurz do zálohovaného výživného

Na závěr kapitoly o rakouské úpravě poměrů dětí po rozvodu bych se chtěla zmínit o zálohovaném výživném (Unterhaltvorschuss), které je upraveno v zákoně č. 451/1985 BGBl., über die Gewährung der Vorschüssen auf den Unterhalt der Kindern (o poskytování záloh na výživné dětí) – Unterhaltvorschussgesetz (dále jen „UVG“).

Zálohované, respektive náhradní výživné bylo předmětem politických debat i v České republice. Od roku 2001 byly snahy o zavedení náhradního výživného neúspěšné. Nepodařilo se prosadit žádný ze čtyř legislativních návrhů z let 2001, 2005, 2007 a 2009. Autorkou prvního návrhu byla poslankyně Jana Volfová, zbylé tři pochází z pera poslankyně Anny Čurdové¹⁶³. Náhradní výživné by nezaopatřeným rodinám,

¹⁵⁹ § 68a odst. 1, věta první: Soweit und solange einem geschiedenen Ehegatten auf Grund der Pflege und Erziehung eines gemeinsamen Kindes unter Berücksichtigung dessen Wohles nicht zugemutet werden kann, sich selbst zu erhalten, hat ihm der andere unabhängig vom Verschulden an der Scheidung Unterhalt nach dessen Lebensbedarf zu gewähren.

¹⁶⁰ Feil E., Marent K.H.: Familienrecht: Kommentar, str. 551

¹⁶¹ § 68a odst.1, věta druhá: Die Unzumutbarkeit der Selbsterhaltung wird vermutet, solange das Kind das fünfte Lebensjahr noch nicht vollendet hat.

¹⁶² Ferrari S., Hopf G.: Eherechtsreform in Österreich, str. 45

¹⁶³ Cidlinská K., Havelková B.: Genderové aspekty neúspěchu českých návrhů zákonů upravujících náhradní výživné na dítě (citováno dne 16. 9. 2011). Dostupný z: <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2010102809>

jimž by rodič dlužil na výživném, platil stát, který by posléze vymáhal dluh na nezodpovědném rodiči. Jednalo by se o nárokovou sociální dávku vázanou na systém sociálního zabezpečení.

Neplní-li rodič svou povinnost poskytovat oprávněnému rodiči na dítě výživné, které mu bylo určeno soudním rozhodnutím nebo dohodou, může být nařízen výkon rozhodnutí. To platí obecně jak v České republice, tak v Rakousku. Avšak v Rakousku pokud se nepodaří takto zajistit výživné, je možné podat návrh na zálohování výživného. Na rozdíl od české navrhované úpravy je rakouské zálohované výživné institutem založeným na občanském právu a není vázáno na systém sociálního zabezpečení.

Bližší předpoklady pro takovéto poskytnutí výživného jsou upraveny v § 2 – 4 UVG. Oprávněnou osobou, které má být výživné poskytováno, je nezletilé dítě. Výživné je nutno zajistit za podmínek, kdy existuje vykonatelné rozhodnutí, a kdy exekuce byla provedena, ale bylo zjištěno, že dlužník výživného (Unterhaltsschuldner) nemá žádné splatné pohledávky na mzdě nebo odměn z jiného pracovního poměru. Výživné je poskytováno také v případě, kdy po nařízení exekuce dlužník výživného neplní svou vyživovací povinnost v plné výši.

Zálohované výživné je stanoveno v měsíčních částkách, a to jako ekvivalent výše stanovené ve vynutitelném nároku (§ 5 UVG). Výživné je poskytováno pouze na návrh. Předpokladem jeho přiznání je však prokázání existence nároku na výživné, avšak podle § 11 odst. 2 UVG je možné prokázat existenci nároku také čestným prohlášením. V tomto případě si oprávněná osoba musí být vědoma toho, že křivým prohlášením může být vystavena nebezpečí trestního stíhání.

Podle § 18 UVG jsou zálohy poskytovány na dobu maximálně pěti let, pokud si dítě, respektive jeho zástupce, nejpozději vždy poslední tři měsíce před poskytnutím poslední dávky vznesl návrh a není pochyb, že dále existují podmínky pro poskytování výživného.

Řízení o výživném je specifické tím, že není vázáno na systém státní správy. K veškerým řízením ve věcech zálohovaného výživného jsou příslušné opatrovnické soudy podle místa bydliště dítěte.

Na základě § 31 UVG je povinen k vymáhání výživného předseda vrchního zemského soudu, pokud dlužník sám neposkytuje žádné dávky, které by vedly ke splacení jeho dluhu.

5.3 Mezinárodní únosy dětí

Problematika mezinárodních únosů dětí je v poslední době často diskutována. Otevření hranic po roce 1989 vedlo české občany k častějšímu pobytu v zahraničí obvykle za účelem práce či studia. V důsledku toho docházelo a i dnes dochází k uzavírání smíšených manželství, a tedy i k uzavírání česko-rakouských manželství. Dojde-li v manželství nebo partnerství s cizincem či cizinkou k narušení vztahů, volí mnohdy manžel či manželka jako východisko z této krize návrat do domovského státu a bere s sebou i své dítě. Ve většině případů jsou to ženy a častou příčinou jejich odjezdů je i domácí násilí páchané otcem dítěte na nich nebo i dokonce na samotném dítěti¹⁶⁴.

Právní úpravu mezinárodních únosů dětí nalezneme zejména v mezinárodních dokumentech. Mezi nejvýznamnější z nich patří Úmluva o právech dítěte (New York 1989), Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (Haag 1980, dále jen „Haagská úmluva“), Evropská úmluva o uznání a výkonu rozhodnutí o výchově a obnovené výchovy dětí (Lucemburk 1980) a nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 o příslušnosti a uznávání výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a rodičovské zodpovědnosti (dále jen „Brusel II“). Rakousko a Česká republika jsou uvedenými dokumenty vázány. Kromě toho má Česká republika vlastní úpravu řízení ve věcech mezinárodních únosů dětí (§ 193a – 193e o. s. ř.), odkazující na Haagskou úmluvu a Brusel II. Rakousko odkazuje pouze na mezinárodní úpravu.

Pilířem v postupování při návratu dětí z ciziny nebo do ciziny je Haagská úmluva. Ve vztazích mezi členskými státy Evropské unie má přednost Brusel II

¹⁶⁴ Vondráčková P., Bakeš M.: Mezinárodní únosy, str. 27, In: Winterová A., Dvořák J.: Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám, ASPI – Wolter Kluwer, Praha 2009

před Úmluvou. Jedná-li se však o státy, které jsou smluvními stranami Úmluvy, ale i členy ES, obsahuje nařízení četná restriktivní ustanovení odkazující na Úmluvu¹⁶⁵.

V řízení o navrácení dítěte je kladen důraz na rychlost. Podle Haagské úmluvy a Bruselu II by měl soud vynést rozhodnutí o vydání či nevydání dítěte do šesti týdnů od podání žádosti. Únos dítěte definuje Haagská úmluva jako protiprávní přemístění nebo zadržení a porušení práva péče o dítě. K porušení práva musí dojít podle právního řádu, v němž má dítě své obvyklé bydliště, tedy kde pobývalo před přemístěním nebo zadržením po určitou dobu. Nehraje tedy roli státní občanství dítěte¹⁶⁶. Postup podle Haagské úmluvy se vztahuje jen na děti mladší 16 let, jelikož se má za to, že dítě starší 16 let je schopno se vyjádřit, ve kterém státu a s kterým z rodičů chce pobývat.

Podle Haagské úmluvy musí soud vždy rozhodnout o návratu dítěte, došlo-li k protiprávnímu přemístění nebo zadržení dítěte a v den zahájení řízení před soudním či správním orgánem státu, kde dítě je, uplynulo období kratší než jeden rok ode dne protiprávního přemístění či zadržení. I po období jednoho roku ode dne únosu dítěte soud či správní orgán rozhodne o navrácení dítěte, pokud se neprokáže, že se dítě sžilo se svým novým prostředím. V opačném případě bude žádost o navrácení dítěte odmítnuta. Naopak k zamítnutí žádosti vedou následující dva důvody: osoba (nebo také instituce či jiný orgán), která měla o dítě pečovat, nevykonávala ve skutečnosti právo péče o dítě v době přemístění či zadržení, popř. dokonce s přemístěním či zadržením dítěte souhlasila a hrozí vážné nebezpečí, že návrat by dítě vystavil fyzické nebo duševní újmě nebo by je jinak dostal do nesnesitelné situace. Dalším důvodem pro zamítnutí žádosti je nesouhlas dítěte s návratem, jestliže dítě dosáhlo věku a stupně vyspělosti, v němž je vhodné přihlížet k jeho stanoviskům. Při zamítnutí žádosti by měl soud či správní orgán přihlídnout k informacím týkající se sociálního postavení dítěte ve státu jeho obvyklého bydliště.

Právě díky aktuálnosti této problematiky jsem kapitolu o únosech dětí zařadila do své rigorózní práce z toho důvodu, že jedním z posledních případů mezinárodního únosu dítěte se týkal České republiky a Rakouska. Na přelomu let 2010 a 2011 informovala česká a rakouská média o únosu pětiletého Samuela z Lince jeho matkou do Čech. Po rozvodu s rakouským otcem se matka vrátila do své vlasti, avšak Samuel

¹⁶⁵ Bureš J., Drápal L. a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář, str. 1445

¹⁶⁶ Novotná V.: Jak správně aplikovat Úmluvu o občansko-právních aspektech dětí? Právo a rodina č. 9/2007, str. 1

zůstal u otce. Samuel se často stýkal se svou matkou, a to na základě dohody rodičů. Otec začal údajně stýkání bránit, když se dozvěděl, že matka zjišťovala možnost zápisu Samuela do české základní školy¹⁶⁷. Sedm měsíců pak Samuela neviděla. Až 22. prosince 2010 se sešla s otcem a Samuelem, jemuž soud ustanovil za opatrovníka právě otce, na společné návštěvě vánočních trhů v Linci. Odsud syna odvezla do Děčína. Podle rozhodnutí Městského soudu v Brně, který je podle § 88 písm. q) o. s. ř. příslušný k rozhodování ve věcech mezinárodních únosů dětí, měla matka Samuela vrátit otci dne 10. dubna 2011 do 12 hodin. Matka však dítě nevrátila. Na to otec požádal soud o výkon rozhodnutí. To se odehrálo o dva dny později bez velkých emocí za přítomnosti soudního vykonavatele, psychologa a pracovníků sociální péče.

Při rozhodování se Městský soud v Brně držel ustanovení Haagské úmluvy. Samuel byl na základě rozhodnutí soudu v péči otce, měl obvyklý pobyt v Rakousku, a tedy jeho přemístění matkou do Čech bylo protiprávní. Navíc nenastal žádný důvod pro to, aby Městský soud v Brně odepřel vydání Samuela zpět svému rakouskému otci.

5.4 Porovnání úpravy poměrů nezletilých dětí v ČR a Rakousku

Poměry nezletilých dětí pro dobu po rozvodu jsou upraveny v České republice - stejně jako rozvod – v zákoně o rodině. V Rakousku je výchova dětí po rozvodu upravena v ABGB, zatímco úprava výživného dětí je obsažena v manželském zákoně.

Rodičovská zodpovědnost zůstává po rozvodu zásadně zachována jak českým, tak i rakouským rodičům. Oběma českým rodičům zůstává zachována i přesto, že je dítě svěřené do výhradní výchovy jednoho z rodičů či do střídavé nebo společné péče. Rakouské právo používá při definici rodičovské zodpovědnosti pojem Obsorge (péče, opatrovnictví), jímž se rozumí právo a povinnost pečovat o dítě a vychovávat jej, spravovat jeho finance a zastupovat jej v těchto věcech a při všech ostatních jednáních s jinými lidmi.

¹⁶⁷ Lidové noviny: Nechci syna ztratit, do Rakouska otci ho nedám, vzkazuje Češka (citováno dne 20. 5. 2011). Dostupný z: http://www.lidovky.cz/nehci-syna-ztratit-do-rakouska-ho-otci-nedam-vzkazuje-ceska-pr1-/ln_domov.asp?c=A110407_215424_ln_domov_ter

Právní úprava České republiky klade důraz na zajištění výchovy a výživy nezletilých dětí pro dobu po rozvodu ještě před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství. Řízení ve věci péče o nezletilé předchází rozvodovému řízení, avšak toto rozhodnutí nabývá účinky až právní mocí rozsudku o rozvodu manželství. V Rakousku tomu tak není. Pouze u rozvodu po dohodě je jedním z předpokladů rozvodu předložení soudu dohody o trvalém pobytu a péči společných dětí a dohody o výživě dětí. V ostatních případech se péče o nezletilé řeší až po rozvodu, kdy je povinností manželů předložit soudu v přiměřené lhůtě po rozvodu zmíněné dohody. Neučiní-li tak nebo odporuje-li taková dohoda dobru dítěte, rozhodne soud, kterému z rodičů bude dítě svěřeno do péče.

Podle českého i rakouského práva mají rozvádějící se rodiče možnost dohodnout se na výživě a výchově nezletilých dětí. Zákon o rodině rozlišuje mezi výhradní, střídavou a společnou výchovou. Zatím jsou převážně děti svěřovány do výhradní péče matek, pokud se rodiče nedohodnou jinak, stýká se dítě s otcem nejčastěji jednou za dva týdny o víkendu. Tento model však začíná být kritizován a čím dál tím častější jsou ohlasy po společné či střídavé péči. Je-li dítě svěřeno do společné péče, tak se o něj starají oba rodiče v jedné domácnosti. Není nutné, aby rodiče spolu žili. Jeden z rodičů může do domácnosti druhého rodiče docházet a pečovat u něj o dítě. Jde-li o střídavou péči, pobývá dítě stejný časový interval jak v obydlí matky, tak v obydlí otce. Pro rodiče to má sice výhodu, že se nestýkají nebo se stýkají jen zřídka, avšak může představovat zase nevýhodu pro dítě, pokud rodiče bydlí od sebe ve větší vzdálenosti a dítě by tak muselo střídat dvě školy, dvě různá výchovná prostředí, dva okruhy přátel, atd.

ABGB nemluví o výchově, ale o péči, opatrovnictví a rozeznává společnou, částečnou a výhradní péči. Po rozvodu zůstávají oba rodiče opatrovníky dítěte. Pokud jimi chtějí zůstat i nadále, musí soudu předložit dohodu o hlavním pobytu dítěte. Společná péče či opatrovnictví znamená, že o důležitých záležitostech dítěte jednají za dítě rodiče společně. Na návrh jednoho z nich mohou si společné opatrovnictví upravit tak, že jeden rodič bude pověřen veškerou péčí a druhý rodič bude mít na starosti jen určité záležitosti (např. správa majetku). Veškerou péčí je pověřen ten z rodičů, u nějž má dítě hlavní pobyt. Na návrh jednoho z rodičů může být dítě svěřeno do jeho výhradní péče, nedojde-li k uzavření dohody o svěřeni dítěte do péče

a o výživném na dítě. Rodič, kterému není dítě svěřeno, má právo na styk s dítětem, právo dítě navštívit, právo na informace o dítěti a právo se k těmto informacím vyjádřit.

Jak bude upraven v rámci výhradní péče styk dítěte s rodičem, který jej ve své péči nemá, záleží čistě jen na rodičích. Nedohodnou-li se, upraví styk dítěte s rodičem soud. V tomto ohledu považuji českou úpravu za detailnější a lépe propracovanou, protože už v době rozhodování nastiňuje rodičům jasné možnosti úpravy péče, a i když je dítě svěřeno do výchovy matky, tak v důležitých věcech rozhodují oba rodiče, tedy i otec. Rakouská právní úprava se mi v tomto jeví jako nedostatečná, neboť rodiči, jemuž dítě není svěřeno do výhradní péče, má zachována pouze některá práva. K důležitým záležitostem dítěte se může pouze vyjádřit, nemůže však již (spolu)rozhodnout. Ač je pokládána rodičovská zodpovědnost podle rakouského práva za péči / opatrovnictví, tak podle mého názoru u výhradní výchovy skutečně dochází k jejímu omezení ve smyslu českého práva.

Jak v české, tak v rakouské úpravě platí, že ten z rodičů, jemuž není dítě svěřeno do péče, je stanoveno výživné. Podle manželského zákona je výživné poskytováno tomu z rodičů, který má dítě u sebe a je pro něj neúnosné sám se žít.

6. ŘÍZENÍ O ROZVOD MANŽELSTVÍ

6.1 Rozvodové řízení v České republice

Rozvodové řízení není v českém právu samostatným řízením, svou povahou jde typicky o řízení sporné a vztahují se tak na něj všechny zásady tohoto řízení stanovené v občanském soudním řádu. Manželé mají v řízení postavení odpůrců, tedy žalobce a žalovaného. Řízení může být zahájeno na návrh jednoho z nich. Jde o ryze osobní právo a je tak vyloučeno, aby soud zahájil řízení z moci úřední. Charakter sporného řízení neztrácí řízení o rozvod ani tehdy, pokud jde o rozvod bez zjišťování příčin rozvratu podle § 24a ZoR, kdy druhý manžel s návrhem na rozvod souhlasí.

Žalobce má povinnost tvrzení i povinnost důkazní, tedy musí nejen tvrdit, ale i prokázat, že došlo k hlubokému a trvalému rozvratu mezi manžely a tíží jej i tak břemeno tvrzení a břemeno důkazní. Tyto povinnosti i břemena má ovšem i žalovaný manžel v případě tzv. ztíženého rozvodu podle § 24b ZoR¹⁶⁸, pokud s návrhem na rozvod nesouhlasí, na rozvratu manželství se porušením manželských povinností převážně nepodílel a rozvodem by mu byla způsobena zvláště závažná újma. Kontradiktorní postavení manželů v řízení o rozvod postrádá však význam, jelikož došlo-li k rozvratu manželství, může žalobu podat kterýkoliv z manželů. Postavení žalobce se tedy odvíjí od toho, kdo z manželů si pospíší s podáním žaloby nebo na tom, kdo z manželů ve stávající situaci ztratí trpělivost a podá žalobu¹⁶⁹. Ještě bizarněji se jeví označení žalobce a žalovaného v řízení podle § 24a ZoR, kdy oba manželé se na rozvodu dohodnou, jeden z nich podá žalobu a druhý se k ní připojí. Ačkoliv jsou tak účastníci řízení stranami stojícími proti sobě, domáhají se vlastně téhož a usilují oba o vyhovění žaloby. Jsou však i případy, kdy se jeden z manželů rozvést nechce či se manžel, např. je-li věřící, nebo tvrdí, že by mu rozvodem mohla být způsobena zvláště závažná újma, pak kontradiktorní postavení manželů v rozvodovém řízení je právem

¹⁶⁸ Šínová R. a kol.: Řízení ve věcech rodinně-právních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy, str. 33

¹⁶⁹ Šínová R. a kol.: Řízení ve věcech rodinně-právních, str. 123

na místě. Účastníkem řízení může být i nezletilé dítě, pokud se jedná o rozvod manželů nezletilých dětí, je soud povinen z úřední povinnosti přihlídnout k zájmům nezletilých dětí.

Po obsahové stránce musí mít žaloba (návrh) náležitosti podle § 42 odst. 4 ve spojení s § 79 o. s. ř., tedy v žalobě musí být označen soud, kterému je žaloba určena, jakož i účastníci, jejich bydliště a data narození, musí být uvedeny rozhodné skutečnosti (respektive by měl být vylíčen průběh manželství, jeho současný stav a důvody, které podle žalobce vedly k rozvratu manželství) a označeny důkazy. Žaloba musí obsahovat i závěrečný návrh žalobce, tedy aby manželství bylo rozvedeno. V neposlední řadě musí být žaloba podepsána a datována. Krom toho musí obsahovat i údaje a data o místě uzavření sňatku, jména a data narození dětí. Soudní poplatek za podání žaloby podle platného zákona o soudních poplatcích činí 2 000,- Kč.

Přestože je rozvod sporným řízením, stanoví pro něj občanský soudní řád některé odchylky od typického sporného řízení. Mezi ně patří např. příslušnost soudu, kterou určuje § 88 písm. a) o. s. ř. K řízení o rozvod je místně příslušný soud, v jehož obvodu měli manželé poslední společné bydliště v České republice, jestliže v obvodu tohoto soudu bydlí aspoň jeden z manželů. Není-li takového soudu, je místně příslušným ten soud, v jehož obvodu má bydliště žalovaný manžel. Pokud ani takto nelze určit místní příslušnost, je příslušným soudem obecný soud navrhovatele.

Další odlišnost rozvodového řízení je stanovena v § 131 odst. 1 o. s. ř., a to že v řízení o rozvod manželství se nevyžaduje souhlas účastníka, pokud má být vyslechnut. Tato odlišnost je zcela na místě, neboť skutečností, které svědčí o rozvratu manželství, lze prokázat právě výsledkem účastníků.

Pro řízení o rozvod např. dále neplatí zásada úspěchu ohledně rozhodování o nákladech řízení. Náhradu nákladů soud přiznává jednomu z účastníků, pokud to odůvodňují okolnosti případu nebo poměry účastníků.

Co se týče průběhu řízení, neshodují se autoři ani odborná veřejnost na tom, zda je možné v řízení podle § 24a ZoR, tedy v řízení o rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu, využít ustanovení § 115a o. s. ř. Podle něj není k projednání věci třeba nařizovat jednání, jestliže lze ve věci rozhodnout jen na základě účastníky předložených listinných důkazů a účastníci se práva účasti na projednání vzdali, popř. souhlasí s rozhodnutím věci bez nařízení jednání. Např. R. Veselá připouští, že soud může takto

rozhodnout, jelikož nebude zjišťovat příčiny rozvratu s ohledem na přiložené dokumenty a pokud účastníci v žalobě uvedou, že pro urychlení věci se práva účasti na projednání vzdali.¹⁷⁰ Stejného názoru je i M. Hrušáková¹⁷¹. Opačného názoru je J. Bureš, který takovýto názor kategoricky odmítá a tvrdí, že rozhodnutí ve věci rozvodu manželství bez nařízení jednání je v rozporu se zákonem¹⁷². Jednotného názoru nejsou ani samotní soudci. V praxi bude záležet na každém z nich, zda poté, co mu byl návrh na rozvod předložen, nařídí jednání či nikoliv a rozhodne podle předložených listinných důkazů. Ve své praxi jsem se setkala i s takovým názorem, že jelikož je manželství uzavíráno za přítomnosti obou manželů, měli by být také přítomni i u soudu, jde-li o jejich rozvod manželství, byť se na rozvodu dohodli a souhlasí s ním.

Manželství zaniká dnem právní moci rozsudku o rozvodu. Jde o statusové rozhodnutí. Vzhledem k možnosti uzavření nového manželství, nepřipouští občanský soudní řád možnost uplatnění mimořádných opravných prostředků, tedy žaloby na obnovu řízení, žaloby pro zmatečnost a dovolání.

6.2 Rozvodové řízení v Rakousku

Procesní úprava rozvodu v Rakousku je obsažena ve dvou zákonech. Občanský procesní řád (Zivilprozessordnung, dále jen „ZPO“)¹⁷³ upravuje rozvodové řízení, která jsou svou povahou sporná a bývají také nazývány jako sporný rozvod (streitige Scheidung), tj. rozvod kvůli těžkému prohřešku (§ 49 EheG), rozvod z ostatních důvodů (§ 50 – 52 EheG) a rozvod na základě zrušení domácího společenství (§ 55 EheG). Naopak nesporným řízením je rozvod po dohodě, jehož procesní úpravu obsahuje zákon o nesporném řízení (Außerstreitgesetz, dále jen „AußStrG“)¹⁷⁴.

¹⁷⁰ Veselá R.: Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy, str. 223

¹⁷¹ Hrušáková M., Králíčková Z.: České rodinné právo, str. 134

¹⁷² Bureš J., Drápal L. a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář, str. 812

¹⁷³ Gesetz vom 1. August 1895, über das gerichtliche Verfahren in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten, RGBL. Nr. 113/1895

¹⁷⁴ Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen, BGBl. I Nr. 111/2003

Příslušnost soudu ve věcech rozvodu manželství upravuje zákon o výkonu soudnictví a místní příslušnosti v občansko – právních věcech¹⁷⁵, tzv. Jurisdiktionnorm (dále jen „JN“). Podle § 76 JN je příslušným soudem ve věcech rozvodu výhradně soud, v jehož obvodu měli nebo stále mají manželé společný obvyklý pobyt. Pokud ke dni podání žaloby nemají manželé pobyt v tomto obvodu nebo pokud nemají v tuzemsku obvyklý společný pobyt, pak je výhradně příslušný soud, v jehož obvodu se nachází obvyklý pobyt žalovaného manžela nebo pokud takový obvyklý pobyt v tuzemsku není, obvyklý pobyt žalujícího manžela, v ostatních případech okresní soud města Vídeň.

6.2.1 Sporné rozvodové řízení

U sporných rozvodů je základním pilířem úpravy ve věcech manželských § 460 ZPO.

Obecné formální náležitosti stanoví § 75 ZPO, tj. označení soudu, označení účastníků, jejich povolání, bydliště, postavení stran, počet jednajících zástupců a označení předmětu sporu, dále označení a počet příloh a podpis (účastníka nebo jeho právního zástupce, zmocněnce nebo advokáta). K obsahovým náležitostem řadí § 78 ZPO návrhy, které mají být projednány, vylíčení skutečností, kterými strana zdůvodňuje svůj návrh a v poslední řadě i prohlášení o pravdivosti, správnosti a úplnosti žaloby. Soudní poplatek za podání žaloby činí podle zákona o soudních poplatcích (Gerichtsgebührengesetz) 269 euro.

Soud vždy poučí účastníky řízení, aby se osobně dostavili k jednání, nemají-li pro to žádný závažný důvod. Nedostavení se žalobce může mít za následek, že na návrh žalovaného soud prohlásí, že žaloba byla vzata zpět. Na rozdíl od české právní úpravy je toto jednání neveřejné.

Na začátku každého jednání se má soud pokusit o smírné vyřešení sporu a odkázat na nabídku poradenství (Beratungsangebote), zejména na možnost mediace. Zároveň by měl soud probrat s účastníky možnost rozvodu po dohodě. Nepodařilo-li se u účastníků prosadit jednu z výše uvedených variant smírného řešení, pokračuje soudce dále ve sporném rozvodovém řízení. Stejně jako v českém právu je výslech účastníka

¹⁷⁵ Gesetz über die Ausübung der Gerichtsbarkeit und die Zuständigkeit der ordentlichen Gerichte in bürgerlichen Rechtssachen RGBI. Nr. 111/1895

stěžejním důkazním prostředkem a nemůže se pro nařízené jednání, v němž má být vyslechnut, nechat dát zastoupit právním zástupcem¹⁷⁶.

Sporné řízení končí rozsudkem o rozvodu. Není-li proti němu během doby čtyř týdnů od doručení účastníkovi podáno odvolání (Berufung), nabývá právní moci.

Na základě sporného rozvodového řízení bývá dosaženo pouze samotného rozvodu. Pokud není možné dosáhnout dohody, musí být další okolnosti, které s rozvodem souvisejí a jsou jeho důsledkem (např. vyživovací nároky, rozdělení majetku, úprava rodičovské zodpovědnosti,...), uplatněny v samostatném řízení¹⁷⁷. Změní-li účastníci názor a budou se chtít nakonec rozvést po dohodě, bude řízení o rozvodu na základě těžkého prohřešku přerušeno. To, že rozvodové řízení má opravdu charakter sporu, vyplývá i z toho, že manžel, který spor prohraje, musí druhému manželu nahradit náklady řízení. Uspějí-li oba jen částečně, hradí náklady řízení v odpovídající poměrné části.

Mělo-li být manželství rozvedeno na základě těžkého prohřešku a v řízení soud dospěje k názoru, že žalovaný manžel nemá vinu na rozvratu manželství a zároveň žalovaný manžel nepodal protinávrh na rozvod, je povinností soudu žalobu odmítnout a k rozvodu manželství nedojde.

U rozvodu z důvodu zrušení domácího společenství soud manželství nerozvede, dojde-li k názoru, že nenastal mezi manžely rozvrat nebo že žalující manžel se podílel na rozvratu manželství, avšak rozvod by se tvrdě dotkl žalovaného manžela, např. kvůli vysokému věku.

6.2.2 Nesporné rozvodové řízení

Procesní úprava rozvodu po dohodě je obsažena v § 93 až 96 zákona o nesporném řízení. Rozvod po dohodě předpokládá, že se manželé na rozvodu a jeho následcích dohodli a tyto dohody písemně předložili soudu nebo je při jednání nadiktovali do protokolu.

Po dojití návrhu soud nařídí ústní jednání. Zákon nepožaduje podání písemného návrhu. Vzhledem k rozsáhlým právním následkům, které jsou spojeny s rozvodem,

¹⁷⁶ Strohanzl R.: Zivilprozessgesetze, str. 460

¹⁷⁷ Bundesministerium für Justiz, Help Redaktion: Scheidungsverfahren (citováno dne 5. 5. 2011). Dostupný z: [www.help.gv.at/Content .Node/10/Seite100001.html](http://www.help.gv.at/Content.Node/10/Seite100001.html)

upustilo spolkové ministerstvo spravedlnosti od povinného písemného formuláře žádosti o rozvod¹⁷⁸. Žádost tedy může být podána jak písemně, tak ústně do protokolu. Soudní poplatek podle zákona o soudních poplatcích činí 253 euro, za jehož uhrazení manželé ručí společně a nerozdílně¹⁷⁹.

V řízení se mohou manželé nechat dát zastoupit právními zástupci, avšak je nepřípustné, aby obě strany zastupoval jeden a ten samý právní zástupce. Nedostaví-li se navrhovatel k ústnímu jednání, je žaloba z moci úřední vzata zpět. Předpokladem pro rozvod po dohodě je předložení dohod o následcích rozvodu, tj. dohody o rozdělení manželé společně užívaného majetku, včetně úspor, dohoda o vyživovacích nárocích a o péči a výživě společných dětí. Nejsou-li tyto dohody uzavřeny, dojde k jejich uzavření při ústním jednání nadiktováním do protokolu. Nejedná se pak o čtyři dohody, ale pouze o jednu, která obsahuje úpravu všech následků pro dobu po rozvodu. Pokud tato dohoda obsahuje úpravu týkající se společných dětí, musí být po skončení rozvodového řízení předložena opatrovnickému soudu. Jeho úkolem je schválit body, které se dotýkají úpravy společných dětí, přičemž přihlíží k dobru dětí.

O rozvodu po dohodě rozhoduje soud usnesením. Právní moci usnesení nabývá po 14 dnech od doručení účastníků, pokud není proti němu podáno odvolání (Rekurs). Vzdají-li se však účastníci řízení práva na odvolání po skončení jednání, je usnesení ihned pravomocné a nemůže být napadeno opravným prostředkem, avšak účinky rozvodu nastávají doručením usnesení účastníkům. Až do okamžiku, než nabude usnesení právní moci, může vzít každý z manželů návrh na rozvod zpět.

6.3 Komparace českého a rakouského rozvodového řízení

Rozvod je po procesní stránce v České republice upraven jednou právní normou – občanským soudním řádem. V Rakousku je rozvod upraven dvěma zákony – občanským procesním řádem, podle nějž se postupuje v případech sporných rozvodů a zákonem o nesporném řízení, který se vztahuje k rozvodu po dohodě.

¹⁷⁸ Bundesministerium für Justiz, Help Redaktion: Scheidungsverfahren (citováno dne 5. 5. 2011). Dostupný z: www.help.gv.at/Content.Node/10/Seite100001.html

¹⁷⁹ tamtéž

Ačkoliv rozvod bez zjišťování příčin je podobný rakouskému rozvodu po dohodě, jde stále o sporné řízení, přestože vykazuje znaky řízení nesporného. Manželé se shodují nejen na rozvodu, tedy že k návrhu jednoho manžela se druhý připojí, ale i na všech následcích, které s rozvodem souvisejí a o nichž uzavřeli písemné dohody. Nejen tento fakt, ale i to, že se obecně pro rozvodové řízení podle občanského soudního řádu neuplatní zásada úspěchu ohledně náhrady nákladů řízení, činí tuto variantu rozvodu trochu zvláštním sporným řízením. Jde-li o případy sporných rozvodů v rakouské úpravě, není pochybností o charakteru sporného řízení. Zásada úspěchu ohledně nákladů řízení zde platí bez výjimky.

Samotný průběh rozvodového řízení v České republice i sporného rozvodového řízení v Rakousku vykazuje jak stejnosti, tak rozdíly. V obou právních úpravách po dojití návrhu soud nařídí ústní jednání, na jehož začátku se pokusí o smírné řešení, nejde-li o rozvod bez zjišťování příčin či o rozvod po dohodě. Hlavním důkazním prostředkem je v obou právních úpravách výslech účastníků. Jednání podle občanského soudního řádu je vždy veřejné, veřejnost může být vyloučena jen ze zákonných důvodů. Podle rakouského občanského procesního řádu je však veřejnost při sporném rozvodovém řízení vyloučena však již ze zákona. Kromě tohoto ne příliš podstatného rozdílu se dále oba právní řády výrazně odlišují v následku nepřítomnosti jedné ze stran u soudního jednání. Nedostaví-li se podle českého občanského soudního řádu manžel-žalobce nebo jeho právní zástupce k rozvodovému řízení, neznamená to na rozdíl od rakouské úpravy, že by žaloba byla vzata z moci úřední zpět – jelikož české právo nezná zpětvzetí z moci úřední, šlo by spíše o zastavení řízení. Soud i za nepřítomnosti jednoho z manželů zahájí řízení, provede výslech manžela, který se dostavil a za účelem výslechu druhého manžela, který se nedostavil, jednání odročí. Striktní rakouská úprava zpětvzetím žaloby, v případě nedostavení se manžela k jednání, předchází průtahům v rozvodovém řízení.

Rakouské právo vyžaduje vždy účast obou manželů u jednání, a to ať už se jedná o řízení, kdy se manželství rozvádí na základě rozvodového důvodu nebo i v případě rozvodu po dohodě. Občanský soudní řád umožňuje, jde-li o rozvod bez zjišťování příčin rozvratu, aby soud rozhodl jen na základě účastníky předložených listinných důkazů, pokud se práva účasti na projednání věci vzdali nebo souhlasili s rozhodnutím věci bez nařízení jednání. Zdali je tento postup správný, si není jistá ani odborná

veřejnost, jejíž názory se na tuto problematiku různí a v praxi záleží tak na rozhodnutí konkrétního soudce. Lze se však domnívat, že rozhodnout o tzv. nesporném rozvodu bez nařízení jednání by mohlo dojít k urychlení řízení.

V neposlední řadě značný rozdíl mezi oběma právními úpravami spočívá ve výši soudního poplatku, na kterém rozvádějící se Rakušané zaplatí až třikrát více než jejich čeští sousedé.

6.4 Příslušnost soudů v rozvodovém řízení podle mezinárodního práva a práva EU

V důsledku migrace v rámci Evropy, ale i celého světa, dochází k uzavírání manželství, kdy manželé jsou osoby s různou státní příslušností. A jak je tomu v dnešní době poměrně obvyklé a údaje o rozvodovosti jak české, tak rakouské statistiky to jen potvrzující, dochází i u těchto manželství k rozvodu. Často si pak manželé kladou otázku, jakého státu soud bude vést rozvodové řízení, zejména pokud žijí v jiném státě, než ve kterém uzavřeli manželství.

Uvedenou problematiku v České republice upravuje zákon č. 99/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním. Podle § 22 tohoto zákona se rozvod řídí právním řádem státu, jehož občany jsou manželé v okamžiku zahájení řízení. Jsou-li manželé příslušníky různých států, řídí se rozvodové řízení českým právním řádem. Pokud by ale bylo nutné pro rozvod manželství použít právní řád, který zrušení manželství rozvodem nepovoluje nebo jen za mimořádně tíživých okolností, pak se použije česká právní úprava. Tedy pokud by si vzal český státní příslušník za manželku státní příslušnici Filipín (Filipíny jsou jednou z posledních zemí, která dosud rozvod nepovoluje), řídil by se jejich případný rozvod českým právním řádem.

Obdobná ustanovení obsahuje i rakouská úprava. Podle § 76 odst. 2 jurisdikční normy jsou v rozvodovém řízení příslušné rakouské soudy, pokud

- a) aspoň jedna ze stran je rakouským státním občanem;
- b) obě strany měly v Rakousku svůj společný obvyklý pobyt;
- c) žalobce má v Rakousku svůj obvyklý pobyt;
- d) žalobce je bez státní příslušnosti; nebo

e) žalobce měl v době uzavření manželství rakouské státní občanství.

Česká republika a Rakousko jako členské státy EU jsou zavázány dodržovat předpisy EU. Jednalo-li by se o rozvod manželů, kteří by byli občané různých členských států Evropské unie, je nutné při stanovení příslušnosti soudu přihlížet k nařízení Rady (ES) č. 2201/2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti, tzv. Brusel II. Uvedené nařízení v článku 3 v případech rozluky a rozvodu detailně určuje příslušnost členského státu, jehož soud bude o případném rozvodu rozhodovat. Jedná se o stát, na jehož území:

- a) mají manželé obvyklé bydliště; nebo
- b) měli manželé poslední společné obvyklé bydliště, pokud zde jeden z nich ještě bydlí; nebo
- c) má odpůrce bydliště; nebo
- d) v případě společného návrhu na zahájení řízení má alespoň jeden z manželů obvyklé bydliště; nebo
- e) má navrhovatel obvyklé bydliště, v němž bydlel nejméně jeden rok bezprostředně před podáním návrhu na zahájení řízení; nebo
- f) má navrhovatel obvyklé bydliště, v němž bydlel nejméně šest měsíců bezprostředně před podáním návrhu na zahájení řízení, a zároveň je buď státním příslušníkem tohoto členského státu, nebo, v případě Spojeného království a Irsku, zde má domicil.

Příslušnost daného členského státu je dána i tehdy, pokud oba manželé jsou státními příslušníky tohoto státu.

Ačkoliv Brusel II obsahuje podrobný výčet týkající se příslušnosti soudu ve věcech rozvodu a rozluky, víc se však k ní nevyjadřuje. Bylo však potřebné upřesnit do budoucna takto široce stanovenou soudní příslušnost, aby v praxi bylo jasnější, podle kterého právního řádu se bude v případě rozvodu či rozluky postupovat. Další důvod pro rozšířenou úpravu představuje i fakt, že v Evropské unii podle Komise existuje

16 milionů mezinárodních párů (manželství nebo registrovaných partnerství)¹⁸⁰. Úpravu Bruselu II rozšířilo až nařízení Rady (EU) č. 1259/2010, kterým se zavádí posílená spolupráce v oblasti rozhodného práva ve věcech rozluky a rozvodu (dále jen „nařízení“). Uplatňuje se pouze ve 14 státech Evropské Unie, které mají zájem navázat mezi sebou posílenou spoluprací v oblasti rozhodného práva ve věcech manželských. K těmto státům patří i Rakousko, nikoliv však Česká republika¹⁸¹.

Vztah nařízení a Bruselu II upravuje článek 2 nařízení, kdy nařízení nemá vliv na uplatňování Bruselu II a tedy za soud příslušný ve věcech rozvodu a rozluky by měl být považován soud podle Bruselu II. Nařízení se použije v řízení o rozluce a rozvodu v situacích, kdy dochází ke kolizi právních předpisů. Zavádí dohodu stran o volbě práva ohledně rozvodu a rozluky. Podle článku 5 nařízení se manželé mohou dohodnout a zvolit si pro rozvod nebo rozluku jedno z následujících rozhodných práv:

- a) právo státu, v němž měli oba manželé v době uzavření dohody obvyklé bydliště;
- b) právo státu, v němž měli manželé poslední obvyklé bydliště, pokud zde v době uzavření dohody jeden z nich ještě bydlí;
- c) právo státu, jehož je jeden z manželů v době uzavření dohody státním příslušníkem; nebo
- d) právo místa soudu.

Nedohodnou-li se manželé na jednom z výše uvedeném rozhodném právu, bude se podle článku 8 řídit rozvod a rozluka právem státu:

- a) v němž mají manželé společné bydliště v okamžiku zahájení řízení;
- b) v němž měli manželé poslední obvyklé bydliště, pokud k ukončení pobytu nedošlo dříve než rok před zahájením řízení u soudu a jeden z manželů v tomto státě pobývá ještě v okamžiku zahájení řízení u soudu;
- c) jehož státní příslušnost mají oba manželé v okamžiku zahájení řízení; nebo
- d) u jehož soudu bylo řízení zahájeno.

¹⁸⁰ Monitoring EU poslance Hynka Fajmona – březen 2011, str. 23 (citováno dne 12. 5. 2011). Dostupný z: <http://fajmon.eu/docs/monitoring/2011-03.pdf>

¹⁸¹ Jedná se o státy uvedené v důvodu VI. v úvodní části nařízení – Belgie, Bulharsko, Itálie, Lotyšsko, Lucembursko, Maďarsko, Malta, Německo, Rakousko, Portugalsko, Rumunsko, Slovinsko a Španělsko

V nařízení lze spatřit snahu o právní řešení všech možných situací, které by teoreticky mohly nastat. Pokud takto zvolené právo neupravuje rozvod nebo jednomu z manželů nezajišťuje rovný přístup k rozvodu nebo rozluce z důvodů jeho pohlaví, použije se podle článku 10 právo místa soudu.

Jednalo-li by se o rozvod manželství občanů České republiky a Rakouska, použila by se právní úprava o příslušnosti soudu Bruselu II, tedy by mohlo by jít o právní řád České republiky, pokud zde měli manželé poslední společné bydliště, měli zde poslední společné bydliště a jeden z nich tu bydlí, pokud zde má odpůrce bydliště, pokud má zde jeden z nich společné bydliště, pokud podávají společný návrh nebo má na území České republiky bydliště navrhovatel a bydlel zde aspoň rok před podáním návrhu nebo zde bydlel aspoň šest měsíců a je státním příslušníkem České republiky. Stejně by se použil rakouský právní řád, pokud by měli-li rozvádějící se manželé vztah k Rakousku obdobně jako ve výše popsaném příkladu k České republice.

7. POROVNÁNÍ ROZVODOVOSTI V ČR A RAKOUSKU

V současné společnosti není rozvod jevem nikterak nepřírodným či neobvyklým. Naopak. K rozvodu bohužel dnes dospívá téměř každé druhé manželství. Tento fakt potvrzují oba státy údaji poskytnutými Českým statistickým úřadem a rakouským statistickým úřadem – Statistik Austria. Rodinné vazby, ale i vazby mezi manžely již nejsou tak pevné jako dříve. I na základě toho není dnes manželství považováno za posvátný svazek, jako tomu bylo kdysi. Sama společnost se staví k rozvodu poměrně tolerantně.

Mladí lidé se dnes tolik do manželství nehrnou. Ti, kteří v dnešní době přece jen vstupují do manželství, si uvědomují, že rozvodovost je celkem vysoká (nejen v České republice, ale i v převážně katolicky zaměřeném Rakousku) a samotný sňatek nezaručuje trvání manželství do konce života. Za rozpad manželství manžele dnešní současná společnost neodsoudí, jako tomu bylo v dřívějších dobách. Naopak je rozvod manželství vnímán jako jakási norma a sami manželé jej považují za logické vyústění jejich vztahu, ve kterém už není šance na urovnání neshod a sporů. Současný trend je takový, že často spolu muž a žena žijí v jedné domácnosti, založí rodinu, a to aniž by vstoupili do manželství. Pokud se jejich vztah rozpadne, vyvarují se tak nepříjemnému rozvodovému řízení.

Porovnáme-li dostupné číselné údaje za posledních pět let¹⁸², což je období od roku 2005 do roku 2009, dojdeme k závěru, že průměrně je v České republice uzavřeno 52 000 manželství, ačkoliv v roce 2009 tento počet poměrně klesl, a to na 47 862 uzavřená manželství. Lehce odlišná situace je v Rakousku, ve stejném období bylo v průměru uzavřeno 36 500 manželství. Tento počet se za rok 2010 dokonce o 1 000 manželství zvýšil.

Míra rozvodovosti na počátku 20. století byla v obou státech stejná (zhruba 45 %) a i stejný byl následný vývoj rozvodovosti. Zatímco od roku 2005 stoupala

¹⁸² Veškeré číselné údaje byly převzaty z webových stránek Českého statistického úřadu a Statistik Austria

natolik, že se míra rozvodovosti málem dosahovala 50 %, kdy v roce 2007 vystoupala v Rakousku na 49,7 % a o rok později v České republice na 49,6 %, poklesla rozvodovost v roce 2009 v Rakousku na 46 %, obdobně tak i v České republice na 46,8 %, což představuje v obou státech nejnižší hodnoty míry rozvodovosti za sledované období roku 2005 až 2009.

Na základě výše uvedených čísel lze stěží posoudit, jak se bude rozvodovost v České republice i v Rakousku nadále vyvíjet. S nečekaným překvapením v minulých letech nepřesáhla hranici 50 % a dokonce začala i klesat, avšak nejnižší hodnoty za posledních deset let neklesly pod 45 %. Odhadem si troufám tvrdit, že v následujících letech by rozvodovost ještě mohla lehce poklesnout a dostat se opět na hranici 45 % v obou státech.

8. ZÁVĚR

Vývoj práva v České republice, respektive v českých zemích, stálo od 16. století pod vlivem práva rakouského, neboť území Čech, Moravy a Slezska byla po čtyři staletí součástí habsburské monarchie. Tato skutečnost se odrážela v právních dokumentech upravujících shodně nejen rodinné právo v habsburské monarchii, ale měla vliv i na pozdější právní vývoj obou samostatných zemí – České republiky a Rakouska.

Ve středověku bylo rodinné právo ve střední Evropě doménou křesťanství, které považovalo manželství za posvátné a nerozlučitelné. Nerozlučitelnost manželství vyzdvihoval i Všeobecný občanský zákoník (ABGB) z roku 1811. Podle ABGB bylo možné manželství rozvést od stolu a lože, tedy manželé nemuseli žít ve společné domácnosti, ale nemohli uzavřít nové manželství. Zánik manželství za života obou manželů se dostal do právních řádů až během 20. století. Ačkoliv kanonické právo jakkoliv vylučovalo zánik manželství za života obou manželů, v období reformace se myšlenky nerozlučitelnosti manželství zprostily některé reformační směry, např. jednota českých bratrů nebo příznivci luteránů v Rakousku. V 18. a 19. století byla přípustná rozluka pouze u židů a evangelíků.

Po konci první světové války se na území Československa, Rakouska, ale i dalších bývalých států rakouské monarchie, začaly vytvářet nové samostatné státy a s nimi i právní řády. Na základě tzv. recepční normy převzalo Československo dosavadní rakouský právní řád, který novelizacemi přizpůsobilo podmínkám nově vzniklého demokratického státu. Nejvýznamnější změnou v oblasti rodinného práva přinesla tzv. „manželská novela“ – zákon č. 320/1919 Sb. z. a n. Zatímco dále platil podle ABGB rozvod manželství od stolu a lože, zavedla novela vedle něj rozluku. Manželství mohlo zaniknout za života obou manželů pouze z taxativně stanovených důvodů. V Rakousku až do roku 1938 platila úprava ABGB, manželství katolíků bylo možné rozvést pouze od stolu a lože, jen nekatolíci mohli svá manželství rozloučit. Teprve převzatý německý manželský zákon tuto úpravu zrušil a od roku 1938 mohli jak katolíci, tak nekatolíci ukončit své manželství za života obou manželů rozvodem. Po skončení druhé světové války rakouská úprava rozvodu nezaznamenala významnější

novelizaci. České rozvodové právo doznalo postupně několika podstatných změn v zákonu o právu rodinném a v roce 1963 v zákonu o rodině.

V platné české právní úpravě je jediným důvodem rozvodu tzv. kvalifikovaný rozvrat manželství, kdy manželství je natolik rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití. Tento jediný důvod však rozeznává tři varianty či způsoby rozvodu, kterými jsou rozvod se zjišťováním příčin rozvratu, rozvod bez zjišťování příčin rozvratu a tzv. ztížený rozvod. Všechny tyto varianty musí splňovat podmínku kvalifikovaného rozvratu. Rozvodové právo v manželském zákonu spočívá na principu rozvratu a zavinění. Rozvod manželství je možný po dohodě manželů nebo na základě rozvodových důvodů – tj. těžký prohřešek, chování jednoho z manželů spočívající v duševní poruše, duševní nemoc, přenosná či odpor vzbuzující nemoc a zrušení domácího společenství.

Uvedené důvody v manželském zákonu se mohou jevit jako neaktuální, neodpovídající potřebám dnešní společnosti. Dovoluji si tvrdit, že takto to vnímají i sami Rakušané, jelikož podle statistiky převážnou část rozvodů představuje právě rozvod po dohodě. Ten je vystaven pouze na principu rozvratu a dohody. Mám za to, že ustanovení v manželském zákonu upravující rozvodové důvody jsou z pohledu dnešní doby skutečně archaická a nemoderní, zejména jde-li o uplatňování principu zavinění nebo o zrušení manželství rozvodem z důvodu chování jednoho z manželů zakládající se na duševní poruše, duševní nebo přenosné či odpor vzbuzující nemoci podle § 50 až 52 EheG (označované jako tzv. ostatní důvody). Přece jen právní úprava rozvodu stará přes sedmdesát let nemůže dnes v moderním právním řádu a především v současné společnosti obstát. Nasvědčují tomu i statistické údaje rozvodovosti v Rakousku, kdy především k rozvodům z ostatních důvodů dochází jen velmi zřídka. Že rakouská úprava rozvodu se zdá být v několika ustanovení neaktuální, dokládá i to, že německý manželský zákon, jenž byl převzat do rakouského právního řádu koncem 30. let minulého století, již v roce 1977 byl v Německu zrušen¹⁸³. Z popsanych skutečností lze shledat, že by bylo vhodné manželský zákon ohledně rozvodových důvodů novelizovat tak, aby odpovídal současným poměrům ve společnosti. Ustanovení o rozvodu po dohodě nevyžadují změnu, ovšem *de lege ferenda* by mohlo být

¹⁸³ Rodinné právo, a zejména úprava rozvodu, bylo opět začleněno do občanského zákoníku (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB). Rozvodovými důvody podle § 1565 až 1567 je rozvrat manželství (Scheitern) a oddělené soužití manželů (Getrenntleben).

v manželském zákonu opuštěno od principu rozvratu a zavinění a zaveden rozvrat manželství (Scheitern) jako obecný důvod rozvodu.

Na rozdíl od manželského zákona považují český zákon o rodině v souladu s dnešní dobou a potřebami společnosti. Rovněž návrh připravovaného občanského zákoníku by měl navazovat ohledně rozvodu na nynější zákon o rodině a neměl by se od současné právní úpravy rozvodu nikterak výrazně lišit.

Podle charakteristiky právní úpravy rozvodu v obou státech lze najít v těchto dvou právních rádech jak shody, tak rozdíly. Společné rysy vykazují rozvod po dohodě a rozvod bez zjišťování příčin rozvratu. Oba rozvody spočívají na rozvratu manželství, které je soudem rozvedeno, pokud manželé splní zákonem stanovené podmínky a předloží soudu příslušné dohody. Tím je rozvodové řízení patřičně zjednodušeno a i časově zkráceno. Lze zde však spatřit i odlišnosti. Z procesního hlediska jde podle českého zákona vždy o sporné řízení, zatímco shodný rozvod podle rakouského zákona je vždy řízení nesporné. Zavedení rozvodu bez zjišťování příčin podle § 24a ZoR a shodného rozvodu podle § 55a EheG vystihují potřeby dnešní doby a společnosti.

Ohledně právní úpravy poměrů nezletilých dětí v českém a rakouském právním řádu jsem toho názoru, že česká právní úprava je důslednější a propracovanější. Zejména díky tomu, že ve věci péče o nezletilé se podle české právní úpravy rozhoduje před samotným rozvodovým řízením. Zákon tak upřednostňuje určení, komu bude dítě svěřeno do péče a kdo na něj bude platit výživné před samotným rozvodem manželství, aby tak mohlo být zaručeno, že se tyto otázky nebudou zdlouhavě řešit v době po rozvodu, což by mohlo mít na dítě neblahý vliv. Ať už je dítě svěřeno do výhradní, společné nebo střídané péče, zůstává oběma rodičům zachována rodičovská zodpovědnost. Stejně je tomu i v Rakousku. Rodičovská zodpovědnost, kterou se rozumí péče či opatrovnictví, je zachována oběma rodičům, pokud se na tom tak po rozvodu dohodnou. Tato dohoda však může být na návrh jednoho z rodičů změněna. Pokud nedorazí v dohledné době po rozvodu k jejímu uzavření, může být dítě svěřeno do částečné či výhradní péče jednoho z rodičů. V prvním případě je rodičovská zodpovědnost druhého rodiče omezena na určité záležitosti, v druhém případě zůstávají rodiči zaručena jen některá práva. Nedorazí-li k uzavření dohody o společné péči v přiměřené době po rozvodu nebo nepodají-li rodiče návrh na úpravu rodičovské zodpovědnosti, rozhodne soud o tom, komu bude dítě svěřeno do péče. Jak už jsem

uvedla v kapitole o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, považují rakouskou úpravu za nedostatečnou, neboť opravdu může dojít v různých mírách k omezení rozsahu rodičovské zodpovědnosti, a to nejen na základě rozhodnutí soudu, ale i samotnou dohodou rodičů. Ve srovnání s českou úpravou dochází k omezení rodičovské zodpovědnosti tehdy, pokud rodič nevykonává řádně své povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti a vyžaduje-li to zájem dítěte. Je-li však dítě podle českého práva svěřeno do výhradní péče pouze jednomu z rodičů, rodičovská zodpovědnost druhého rodiče zůstává nedotčena, respektive náležejí mu všechna práva a povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti. Rakouská úprava se mi jeví jako příliš přísná v tomto ohledu, protože aniž by jeden z rodičů porušil svá práva a povinnosti vyplývající z péče či opatrování o dítě, může být rozsah jeho rodičovské zodpovědnosti omezen.

Při porovnání rozvodového řízení lze rovněž najít některé odlišnosti, především rozdělení rakouského rozvodového řízení na nesporné, pokud jde o nesporný rozvod, a na sporné, pokud jde o rozvodové důvody, zatímco česká procesní úprava je charakteru sporného řízení, vykazující od klasického sporného řízení některé zvláštnosti, např. nevyžádání souhlasu účastníka řízení k výslechu nebo neuplatnění zásady úspěchu v případě náhrady nákladů řízení. Nezodpovězenou otázkou v teorii i v praxi zůstává, zda použít při rozhodování o rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu ustanovení § 115a o.s.ř., tedy rozhodnout o rozvodu bez nařízení jednání. Ani soudci v této věci nejsou jednotní, a tak někteří rozhodnou bez nařízení jednání, jiní při jednání. Možnost rozhodnout o rozvodu manželství bez nařízení jednání nepřipadá v Rakousku do úvahy, o rozvodu se rozhoduje vždy při jednání, a to neveřejném, a vždy za přítomnosti rozvádějících se manželů. Neomluvená neúčast žalobce při jednání může mít za následek, že soud vezme na návrh žalovaného žalobu zpět. Podrobněji je v rakouském právním řádu upravena i příslušnost soudu při rozhodování o rozvodu. Sporné řízení se od nesporného liší jednak předmětem řízení, ale i formou rozhodnutí a okamžikem jeho nabytí právní moci. Ve sporném řízení rozhoduje soud rozsudkem, na rozdíl od českého sporného řízení je možné proti tomuto rozhodnutí podat odvolání během čtyř týdnů, zatímco v nesporném řízení se rozhoduje usnesením a odvolat se proti němu je možné během dvou týdnů od doručení.

Velký vliv na utváření právních norem zániku manželství mělo až do počátku 20. století v obou zemích velký vliv kanonické právo. Právě po rozpadu rakouské monarchie začíná více v Československé republice jeho vliv ustupovat a od tohoto okamžiku lze i sledovat, jak se postupně obě právní úpravy od sebe vzdalují, avšak po celé 20. století na základě přijímání nových právních norem nebo jejich novel zase k sobě v jistých směrech přibližují. Příkladem toho je zavedení nesporného rozvodu v rakouské úpravě a rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu v české úpravě.

Na přibližování se právních řádů České republiky a Rakouska má krom uvedeného vliv i legislativa Evropské unie. Nařízení Brusel II upravuje příslušnost soudů ve věcech rodičovské zodpovědnosti a ve věcech manželských, jde-li o rozvod manželství občanů pocházejících z různých členských států EU, popř. jde-li o navrácení dítěte v případě tzv. mezinárodních únosů, jsou-li rodiče dítěte občany členských států EU. Rakouská právní úprava je evropské legislativě více nakloněna, v Rakousku platí nařízení Rady (EU) č. 1259/2010, kterým se zavádí posílená spolupráce v oblasti rozhodného práva ve věcech rozluky a rozvodu, na jehož základě je možná volba práva ohledně rozvodu, jedná-li se o rozvod manželství rakouského občana a občana z další z 13 zemí EU, které se zavázaly toto nařízení zavést do svého právního řádu.

Studiem problematiky české a rakouské právní úpravy rozvodu a následnou komparací těchto úprav jsem dospěla k názoru, že ačkoliv se obě země porovnáním právních úprav rozvodu od sebe více liší, než shodují, lze nicméně v obou zemích během časových okamžiků vysledovat stejné vlivy dopadající přímo na samotnou úpravu rozvodu, ať už je jedná o její hmotnou či procesně-právní stránku, jde zejména o vliv církve od počátku středověku až do počátku 20. století, následně její postupné oslabování v otázkách zániku manželství za života obou manželů a v posledních letech i vliv legislativy Evropské unie s cílem možného sjednocení právních úprav nejen České republiky, Rakouska, ale i dalších členských států EU. Nic z toho však ze statistického hlediska nemá účinky na rozvodovost, jejíž míra je v obou státech za posledních pět let poměrně stejná, výrazněji se nemění a ani do budoucna nelze očekávat její pokles.

9. RESUMÉ

Účelem mé práce je rozbor a srovnání aspektů českého a rakouského rozvodového práva. V rigorózní práci se zabývám nejen současnou českou a rakouskou právní úpravou rozvodu, ale historickým vývojem právních norem obou právních úprav. Kromě úvodní a závěrečné části je práce rozdělena do sedmi kapitol, přičemž každá z nich se zabývá jinou otázkou týkající se rozvodu.

První kapitola pojednává o českém a rakouském vývoji rozvodového práva a je rozdělena do devíti podkapitol popisující právní vývoj v obou zemích od středověku do 20. století. Katolická církev po celou dobu měla na uzavírání a ukončení manželství velký vliv, až do počátku 20. století byl rozvod katolíků zakázán. Manželství katolíků mohlo být rozvedeno v Československé republice od roku 1919 a v Rakousku až od roku 1938.

V kapitole druhé jsou rozebrány rozvodové důvody v české a rakouské právní úpravě a porovnány jejich stejnosti a odlišnosti. Tato kapitola se skládá ze tří podkapitol. První kapitola se všeobecně věnuje rozvodovým důvodům a jejich variantám. Rozvodový důvod podle českého práva je rozebrán v druhé kapitole. Český zákon o rodině zná pouze jeden rozvodový důvod, kterým je trvalý a hluboký rozvrat manželství, mající však tři varianty, a to rozvod se zjišťováním příčin rozvratu, rozvod bez zjišťování příčin rozvratu a tzv. ztížený rozvod. Třetí kapitola popisuje rakouské rozvodové důvody, kterými jsou rozvod kvůli těžkému prohřešku, rozvod z ostatních důvodů (tj. chování spočívající v duševním narušení, duševní nemoc, přenosná či odpor vzbuzující nemoc), rozvod na základě zrušení domácího společenství a nesporný rozvod.

Třetí kapitola je rozdělena do dvou částí a týká se porovnání klauzule tvrdost v právních úpravách obou zemí. První část se rozebírá klauzuli tvrdosti v zákoně o rodině a druhá klauzuli tvrdosti v manželském zákoně. Účelem klauzule tvrdosti je poskytnout ochranu tomu z manželů, který se na rozvratu manželství nepodílel, nenese na rozvratu vinu a rozvodem by mu byla způsobena újma. Rozdíl mezi českou

a rakouskou úpravou klauzule tvrdosti spočívá v tom, že rakouské právo poskytuje ochranu nemocnému manželu, jde-li o rozvod z ostatních důvodů.

V následující kapitole je pojednáno o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Podle českého práva zůstává po rozvodu zachována rodičovská zodpovědnost oběma manželům, v rakouském právu je možné rodičovskou zodpovědnost omezit na základě dohody nebo rozhodnutím soudu. Výživné na dítě vždy však platí ten z manželů, jemuž není dítě svěřeno do péče.

Pátá kapitola je rozdělena do tří podkapitol, které se zabývají rozvodovým řízením. V České republice je rozvodové řízení vždy sporným řízením. V Rakousku má rozvod kvůli těžkému prohřešku, rozvod z ostatních důvodů nebo kvůli zrušení domácího společenství vždy charakter sporného řízení, zatímco nesporný rozvod je z hlediska procesní stránky řízením nesporným. Třetí podkapitola se týká vlivu právních norem Evropské unie na rozvodové právo České republiky a Rakouska.

Poslední kapitola porovnává míru rozvodovosti v České republice a v Rakousku, která stejně v obou zemích dosahuje 50 %.

Studiem problematiky rozvodu v České republice a v Rakousku jsem dospěla k závěru, že ačkoliv obě země měly společný historický vývoj, lze dnes najít v právních úpravách více rozdílů než podobností. Snažila jsem se v mé práci nastínit, že by do budoucna bylo dobré rakouský manželský zákon ohledně rozvodových důvodů novelizovat, poněvadž tento zákon platí v Rakousku od roku 1938 a některá jeho ustanovení jsou zastaralá a neodpovídají potřebám dnešní společnosti. Rozvodové právo dnes už nestojí pod vlivem katolické církve, ale spíše se ho snaží ovlivňovat Evropská unie. Avšak ani katolická církev, ani Evropská unie nezabrání v obou zemích vysoké rozvodovosti.

10. ABSTRACT

The purpose of the study is to analyse and compare the aspects of Czech and Austrian divorce law. The thesis deals not only with current Czech and Austrian legal regulations of divorce, but also with development of both legal regulations in time. The thesis is divided to seven chapters and, except for the introductory and final chapter, each chapter deals with different legal aspects of divorce.

The first chapter concerns with the historical progress of the Czech and Austrian divorce legislations and is divided into nine sub-chapters describing the development of divorce law in both countries from the Middle ages to the 20th century. These were significantly influenced by the Catholic Church, as until the beginning of the 20th century the divorce of Catholics was strictly forbidden. The marriage can be legitimately divorced from 1919 in the Czechoslovak republic and from 1938 in Austria.

The second chapter analyses the divorce causes in both Czech and Austrian legislations and compares their differences and common features. This chapter consists of three sub-chapters. The first one relates to the divorce causes and their variants in general. The second one illustrates the divorce reasons according to the Czech law. The Czech family law recognizes the deep and permanent breakdown of the marriage as the sole cause of divorce with three variants, i.e. the divorce with the breakdown causes identified, the divorce without the breakdown causes identified and the so called difficult divorce. Finally the third sub-chapter deals with four divorce causes in the Austrian law: divorce due to severe offense, divorce from other reasons (i.e. psychological disturbance, mental disease or communicable disease), divorce because of the home partnership dissolution and non-disputable divorce. From my point of view, some divorce causes are nowadays obsolete, mainly the divorce from other reasons (i.e. psychological disturbance, mental disease or communicable disease).

The third chapter is separated to two sub-chapters and refers to the hardship clause in both Czech and Austrian divorce laws. The first subchapter provides the analysis of the hardship clause in the Czech family law and the second sub-chapter

depicts the aspects of hardship clause in the Austrian law. Generally the hardship clause protects one from the spouses, who is unwilling to get divorced, has no guilt for marriage breakdown and divorce would cause the unwilling spouse severe hardship. The main difference between Czech and Austrian legal regulations is that in Austrian law the hardship clause is applicable only to the unwilling spouse suffering the disease, which can be accepted as cause of divorce from other reasons.

The fourth chapter explores the legal relationships between children and parents after the parents' divorce and provides description of possible modifications of parental responsibilities regarding the upbringing of underage children and payments of regular child support. According to the Czech law, the parents' responsibility is retained by both parents, in the Austrian law it's possible to modify the parents' responsibility by the agreement or by the court decision. The parent, who does not have the custody to a child, is responsible for paying the child maintenance.

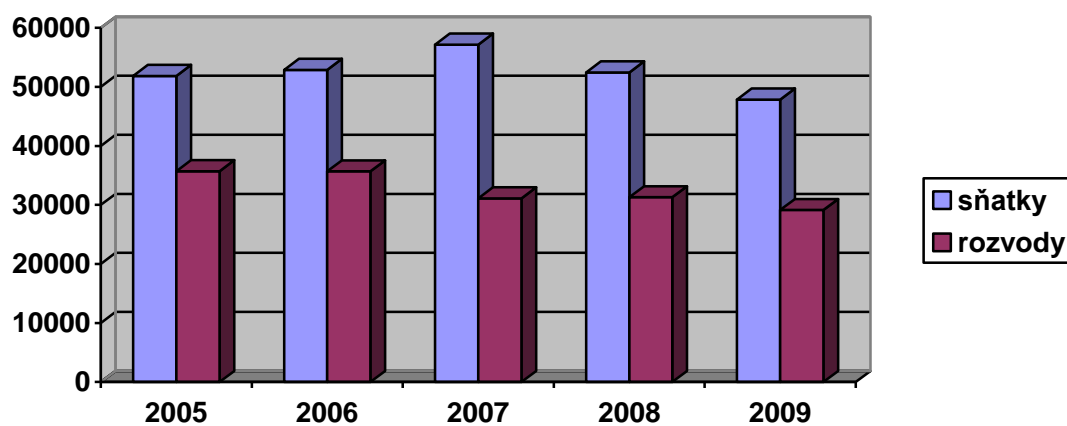
The fifth chapter is divided into three sub-chapters providing analysis of the divorce judicial proceedings. The first sub-chapter describes the Czech judicial proceeding, which has always a disputed character. The second sub-chapter concerns with the Austrian divorce judicial proceeding. In case of divorce due to severe offense, divorce from other reasons, divorce because of the home partnership dissolution, the judicial proceeding has always a disputable character. The judicial proceeding regarding the non-disputable divorce has always the non-disputable character. The third sub-chapter relates to the legislation of the European Union with respect to the Czech and Austrian divorce laws.

The sixth chapter analyses the divorce rate in the Czech Republic and in Austria. The divorce rate is the same in both countries and reaches nearly 50 %.

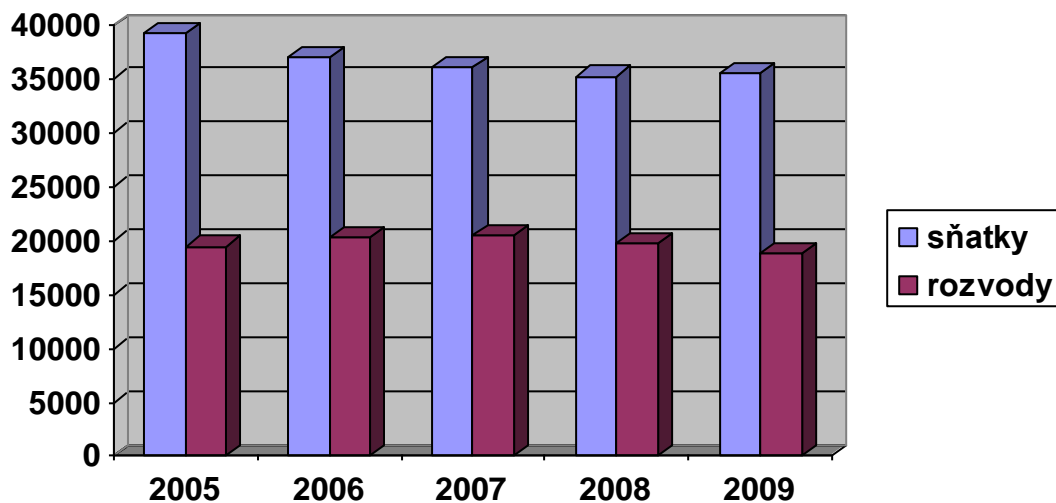
In my opinion, although the divorce legal regulations of both countries had a common historical progress, nowadays the differences are exceeding the common features. In my thesis I have outlined the fact, it would be useful and effective to amend the current Austrian matrimonial legislation, as it is effective from 1938 and does not comply with the needs of the modern society. The Catholic Church does not influence the family law in both countries anymore, the current legislation of the Czech Republic and Austria is influenced mainly by the European Union law. Neither the Catholic Church, nor the European Union can decrease the high divorce rate in both countries.

11. PŘÍLOHY¹⁸⁴

Sňatky a rozvody v ČR

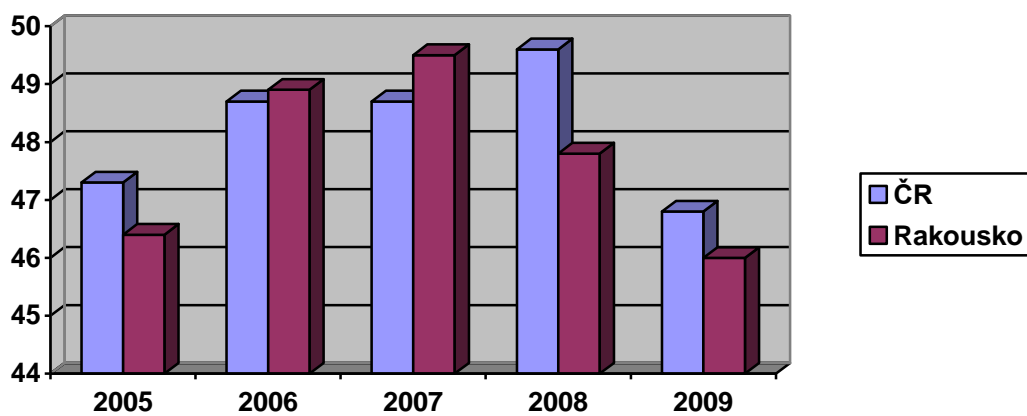

Sňatky a rozvody v Rakousku

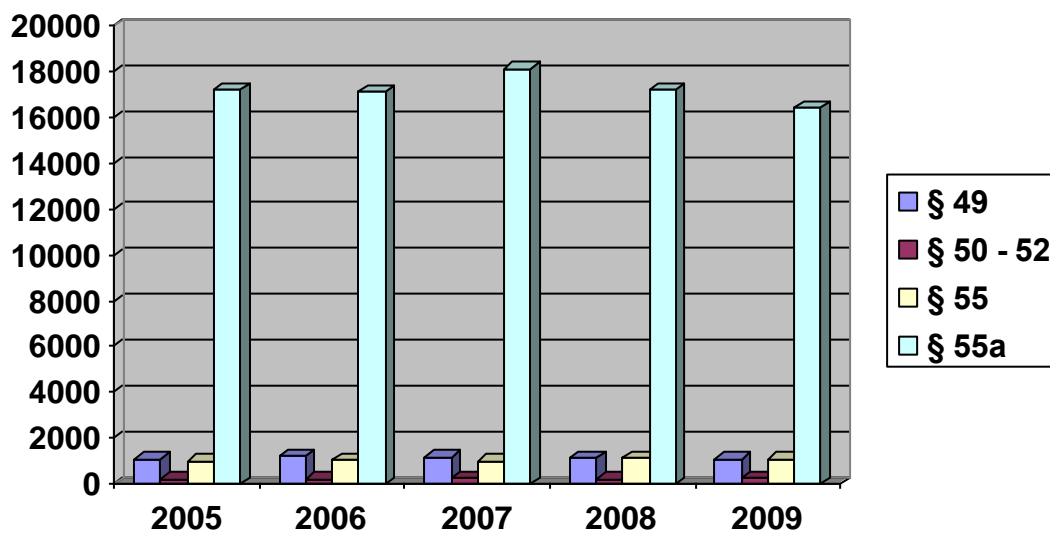

¹⁸⁴ Veškeré číselné údaje byly převzaty z webových stránek ČSÚ a Statistik Austria

Míra rozvodovosti v ČR a v Rakousku

Rozvod podle jednotlivých důvodů EheG

12. SEZNAM LITERATURY

Učebnice, monografie

- Andrlík J., „Rodinné právo – stručný výklad zákona ze dne 7. XII. 1949 č. 265 Sb.“, Orbis, Praha 1951
- Bureš J., Drápal L. a kol., „Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář“, C. H. Beck, Praha 2009
- Černá P., „Rozvod, otcové a děti“, Eurolex Bohemia, Praha 2001
- Dvořáková Závodská J. a kol., „Manželství a rozvody – Praktický návod jak problémy řešit a jak jim předcházet“, Linde, Praha 2002
- Dvořáková Závodská J., Francová M., „Rozvody, rozchody a zánik partnerství“, Aspi, Praha 2008
- Holub M., Hyklová J., Nová H., „Zákon o rodině, komentář a předpisy související“, Linde, Praha 2007, 8. vydání
- Hrušáková M., Králíčková Z., „České rodinné právo“, Doplněk, Brno 2007, 3. vydání
- Hrušáková M. a kol.: „Zákon o rodině / zákon o registrovaném partnerství – komentář“, C. H. Beck, Praha 2009, 4. vydání
- Hrušáková M.: „Rodinné právo v aplikační praxi: rozvod, děti, výživné“, C. H. Beck, Praha 2000
- Kadlecová M., Schelle K., Veselá R., Vlček E., „Vývoj českého soukromého práva“, Eurolex Bohemia, Praha 2004
- Klabouch J., „Manželství a rodina v minulosti“, Orbis, Praha 1962
- Kliment J. R., „Zákon o rozluce manželské ze dne 22. května 1919 čís. 320 Sb. z. a n.“, Nakladatelství Emila Šolce, Praha 1919

- Knoll V., Schelle K., Vojáček L., „České právní dějiny“, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň 2010, 2. vydání
- Mandl Vl., „Rozluka manželství podle §§ 13 – 24 zák. ze dne 22. května 1919“, čís. 320 Sb. z. a n., Československý Kompas, Praha 1933
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. 16 díl, Lih – Media, Paseka, Praha 1999
- Plaňava I., „Jak se (ne)rozvádět“, Grada Publishing, Praha 1994
- Plecíty Vl., „Zákon o rodině“, Eurounion, Praha 2007
- Plecíty Vl., Salač J., Skřejpek M., Šíma A., „Základy rodinného práva“, Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň 2009
- Průchová B., „Slušný rozvod“, ERA group spol. s r.o., Brno 2002
- Radvanová S., Zuklínová M.: „Kurs občanského práva – Instituty práva rodinného“, C. H. Beck, Praha 1999
- Svátek J. a kol., „Komentář k zákonu o právu rodinném“, Orbis, Praha 1954
- Šínová R. a kol., „Řízení ve věcech rodinně-právních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy“, Nakladatelství Leges, Praha 2010
- Tuna F., „Rozvod a rozluka: populární výklad a praktická příručka s rozhodnutími nejvyššího soudu až do nejnovější doby o sporech manželských, o neplatnosti manželství, oduznání manželského původu dítěte, o alimentech“, Vinohrady, Fr. Tuna 1929
- Vacek V., „Rozvod a rozluka: nová úprava manželského práva v československé republice“, Ústřední dělnické knihkupectví a nakladatelství (Ant. Svěcený), Praha 1920
- Veselá R., „Vývoj rodinného práva do roku 1938“, Masarykova univerzita, Brno, 1993
- Veselá R. a kol., „Rodina a rodinné právo, historie, současnost a perspektivy“, Eurolex Bohemia, Praha 2003

Odborné stati

- Haderka J., „K čemu vede nedokonalá právní úprava u § 24a zákona o rodině“, Právní praxe, č. 6/1999
- Haderka J., „Ke vzniku a základním problémům novely zákona o rodině“, Právní praxe, č. 5/1998
- Jonáková I., „Kritéria svěřeni nezletilého dítěte do výchovy“, Právo a rodina, č. 4/2008
- Novotná V.: „Jak správně aplikovat Úmluvu o občansko-právních aspektech dětí?“, Právo a rodina č. 9/2007
- Volková J., „Základní úprava rozvodu v České republice, Německu a Rakousku“, Právní fórum č. 7/2009
- Vondráčková P., Bakeš M., „Mezinárodní únosy“, str. 27, In: Winterová A., Dvořák J.: Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám, ASPI – Wolter Kluwer, Praha 2009

Zahraniční literatura

- Berka L., „Scheidung und Scheidungsreform 2000“, WUV-Universitätsverlag, Wien 2000
- Dittrich R., Tades H., „Das Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch“, Manz, Wien 2003
- Deixler - Hübner A., „Scheidung, Ehe und Lebensgemeinschaft“, LexisNexis Verlag ARD Orac, Wien 2003
- Feil E., Marent K. H., „Familienrecht: Kommentar“, Linde, Wien 2007
- Ferrari S., Hopf G., „Eherechtsreform in Österreich“, Manzsche Verlags- und Univeritätsbuchhandlung, Wien 2000
- Fritsch B., Maurer E., „Ehe und Scheidung auf österreichisch: ein Ratgeber in allen Fragen der Partnerschaft“, Juridica Verlag GmbH, Wien 1996, 4. Auflage

- Hopf G., Kathrein G., „Eherecht, Kurzkomentar“, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2005
- Koziol H., Welser R., „Grundriss des bürgerlichen Rechts“, Band I, Manzsche Verlag- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2002, 12. Auflage
- Olscher W., „Ehe, Scheidung und Finanzen“, Andreas Verlag, Salzburg 2001
- Prochaska E., „Die Ehereformgesetzgebung der tschechoslowakischen Republik / Gesetzestexte mit Kommentar von Edmund Prochaska“, Gebr. Stiepel, Reichenberg 1924
- Putzer P., „Rechtsgeschichte II – Privatrecht“, Facultas Verlags- und Buchhandlung, Wien 2003
- Rummel P., „Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch, Band II, 4. Teil: EheG, KSCHG“, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2002, 3. Auflage
- Schwiman M., „Bürgerliches Recht: Familienrecht“, LexisNexis Verlag ARD Orac, Wien 2007
- Schwimman M., „Praxiskommentar zum ABGB“, Band I, LexisNexis Verlag ARD Orac, Wien 2005, 3. Auflage
- Schwind, „Verschulden als Scheidungsgrund, Zerrütungsursache und Faktor im Scheidungsfolgerecht“: in ÖJZ 1983, 197
- Strohanzl R., „Zivilprozessgesetze: EGJN, JN, EGZPO, ZPO, EuGVVO/LGVÜ, Nebengesetze“, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 2002, 9. Auflage

Internetové zdroje:

- [http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/8F0039EF69/\\$File/400710a3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/8F0039EF69/$File/400710a3.pdf) (citováno dne 19. 5. 2011)
- <http://www.statistik.at> (citováno dne 19. 5. 2011)
- www.help.gv.at/Content.Node/10/Seite100001.html (citováno dne 5. 5. 2011)

- <http://fajmon.eu/docs/monitoring/2011-03.pdf> (citováno dne 12. 5. 2011)
- www.jusline.at (citováno dne 7. 6. 2011)
- www.lidovky.cz/nechci-syna-ztratit-do-rakouska-ho-otci-nedam-vzkazuje-ceska-pr1-/ln_domov.asp?c=A110407_215424_ln_domov_ter (citováno dne 20. 5. 2011)
- <http://spcp.prf.cuni.cz/11/tri.htm> (citováno dne 25. 6.2011)
- <http://www.genderonline.cz/view.php?cislocclanku=2010102809> (citováno dne 16. 9. 2011)
- <http://www.stridavka.cz/verejnost-chce-stridavou-peci.html> (citováno dne 17. 9. 2011)

13. KLÍČOVÁ SLOVA

V českém jazyce:

- **rozvod**
- **komparace**
- **rakouské právo**

V anglické jazyce:

- **divorce**
- **comparison**
- **Austrian law**

Název rigorozní práce v anglickém jazyce: *Progress and present of divorce regulations in Czech and Austrian law*